

VIGILIA

SZERKESZTI
SÍK SÁNDOR

BELON GELLÉRT
JÓINCZY ÁDÁM
BRISITS FRIGYES
TÓTFALUSY ISTVÁN
THOMAS MERTON
TÚZ TAMÁS
GERGELY GÉZA
ENYEDI ZSIGMOND
MIHELICS VID
írásai

1956 FEBRUÁR

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Belon Gellért</i> : Krisztus csodálatos egyénisége	57
<i>Jósinczy Ádám</i> : A templomtisztogató (Vers)	64
<i>Brisits Frigyes</i> : Fogytán van napod (Részlet egy Vörösmarty- életrajzból)	65
<i>Tótfalusy István</i> : Vörösmarty (Vers)	78
Thomas Merton naplójából	79
<i>Túz Tamás</i> : Jelenések (Versciklus)	84
<i>Gergely Géza</i> : Esti reménykedés (Vers)	86
<i>Enyedi Zsigmond</i> : A házmesterné (Elbeszélés)	87
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények (Protestáns szerző a katolikus liturgikus megújhódásról — A greenwichi csillagvizsgáló el- költözése — A tánc az ószövetségi zsidóknál)	90
A kis út	95

N A P L Ó

Thomas Merton naplója (97); Budapest műemlékei (98); Kör-
kérdés a prédikációról (99); Katolikus gondok Hollandiában
(103); Kele (104); Száz éve született Giesswein Sándor (105);
Az olvasó naplója (107); A „Knyáz Potyemkin“ angol matróza
(110); A magyar görögkeletiek (111) 97

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sik Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*.

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343. Külföldi előfizetési ügyek: Kultura Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat Budapest, VI., Sztálin-út 21.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5.— forint.

KRISZTUS CSODÁLATOS EGYÉNISÉGE

A keresztény ember életének foglalata Krisztus. „Számomra az élet Krisztus“ — mondja Szent Pál (Fil. 1, 21). Minden azon fordul meg lelkiéletünkben, hogy szent vallásunk e középponti gondolatát meg tudjuk-e érteni és el tudjuk-e mélyíteni. A nagy Apostol „ez okból hajtja meg térdét az Isten előtt, hogy Krisztus a hit által szívetekben lakjék.“ (Ef. 3, 17). Szinte unos-untig ismételteti ezt a lelket betöltő szent igazságot. És hogy mennyire a lélekbe vágott ez-zel, azt láthatjuk abból is, hogy az utolsó vacsora búcsúzó hangulatában álló és szeretetének s kinyilatkoztatásainak legcsodásabb fényeit sugárzó Krisztus utolsó imája is ez: „hogyan én öbennük“ legyenek (Ján. 17, 26). Jézusnak ez a bennünk levése „egybenövés“ (Róm. 6, 5), miként ezt a szőlőtő és szőlővessző hasonlatában maga az Úr is mondja (Ján. 15).

De ha a kegyelemben ennyire egyek vagyunk Krisztussal, akkor nekünk nem lehet szabadulnunk Krisztustól. Őt kell hirdetnünk, Őt kell utánoznunk érzéseinkben és tetteinkben. És itt lehet valami hiba nálunk, hogy mint valamilyen holt terhet hordozzuk bensőnkben. Ezért vagyunk ernyedtek érzéseinkben, és ezért lankadtak és fáradtak tetteink és áldozataink. A pesszimista Schoppenhauer mondotta: Ha Plutarchost olvasom, szárnyaim nőnek. Pedig Plutarchos csak a görög és római világ hőseiről írt. Nekünk úgy kellene valahogy megismernünk az Urat, hogy szárnyaink nőjjenek, melyekkel ki tudjunk emelkedni szellemi tespedtségünkől és erkölcsi dermedtségünkől. Szent Pál váltig mondja, hogy van ilyen ismeret az Úrról. „Mindent veszteségnek tartok Jézus Krisztusnak, az én Úramnak mindent felülmúló ismerete miatt, akiért minden kárvallást elszenvedtem és mindent szemétnak tekintek, csakhogy Krisztus legyen az én nyereségem“ (Fil. 3, 8).

A legújabb pszichológiai kutatás szerint, különösen Lindworsky S. J. iskolájától tudjuk, nincs erős vagy gyenge akarat, hanem minden azon múlik, hogy milyen motívumokat tudunk magunk elé állítani. Minél teljesebben, varázslatosabban és igézőbben tudok magam elé állítani egy eszményt, annál inkább fogom elérni azt. Ez hiányzik talán nálunk az Úr Jézusról. Hítelvileg nincs hiba Krisztus-képünkben. Talán még értelmi síkon is eléggé kialakul bennünk Krisztus fölsége. De az élet apró mozzanataiban már nem áll előttünk kidolgozva. Ahogy a napsugárral vagyunk. Tudjuk, hogy a telefényű nap a színek minden árnyalatát magában birtokolja, mégis szinte vakoskodunk a déli napsugárban. Viszont megbabonázottan gyönyörködünk a hajnal vagy est csodálatos színpompájában. Embervoltunk nyomorúsága az, hogy a teljességek iránt érzéketlenek vagyunk s a valóságot csak darabokban ismerhetjük meg. Amint szervezetünknek vasra, szén-

.e, sókra, savakra van szüksége, de tömény állapotban egyiket sem tudjuk felvenni, hanem csak növényekbe elosztva, így kell nekünk is az Úr Krisztus „kimondhatatlan gazdagságát“ (Ef. 3, 8) életének történelmi mozzanatainak megfigyelnünk, és akkor Krisztus-képünk nemcsak értelmileg lesz teljes, de valóban ígéző és egész valónkat elsodoró lesz.

Hogy ezt elérhessük, kénytelenek vagyunk Krisztus egyéniségét felbontani. A kategorizáláshoz kell folyamodnunk, bár tudjuk, hogy Krisztus nem foglalható semmiféle kategóriába. Minden emberi szélesség és hosszúság, minden magasság és mélység eltölpül mellette és emberi jelleme „meghaladja a megismerést“ (Ef. 3, 19). E. Spranger szerint az emberi szellemben lévő törekvések hatféle értéktípusban foglalhatók össze: a cézári típus vagy a hatalmi ember, a gazdasági típus, az elméleti, a szociális, a művészi és a vallási típus. A konkrét emberben egy-egy típus domináló vonást ad, más típusok gyengén vannak benne képviselve, és vannak típusok, melyeknek nyoma sincs némelyekben.

Krisztus mindent felülmúló gazdagságát éppen az jellemzi, hogy benne ezek a törekvések eminenter képviselve vannak, mindegyik a legnagyobb fokon.

1. *Az uralkodói típus.* Ahol emberi közösséggel találkozunk, megtaláljuk a másikon uralkodó vagy uralenni akaró embert. Nemcsak királyok és hadvezérek, nemcsak államférfiak között találjuk meg ennek a típusnak képviselőit, de ott vannak a legögyszerűbb munkás vagy paraszt közösségekben, sőt a házasságokban és a baráti kapcsolatokban is kialakulhatnak. Ezek akarják és igénylik maguk számára a hatalmat. Ha nem kapják meg, kiharcolják az elismertetést és meghódolást és hajthatatlanul törnek céljaikra. Nem ismernek féltelmet, meggondolást, és rettenthetetlenül s ingadozás nélkül szállnak szembe a legreménytelenebb helyzetekkel, még a természet erőivel is. Cézárra kell gondolnunk, e típus névadójára, ki a remegő csónakosnak odakiáltotta: Mit félsz? Cézárt viszed!

Csodálkozva kell felismernünk az Úr Jézus Krisztusban ezt a királyi alkatot a *Machtmensch* szívtelensége és kegyetlensége nélkül. Mint Lear királyról írja Shakespeare: Minden hüvelyknyi királyi rajta. Jézusról még inkább elmondhatjuk ezt. Tizenkétéveskori bemutatkozása a templomban már ennek a királyi léleknek a kisugárzása. A kis názáreti fiú magatólértető egyenrangúsággal és fölénnyel áll meg az ország vezetőit képező tanítók előtt. De ha ezt a gyermeki báj kontójára írják is, Jézus királyi fönnsége fellépésétől kezdve elutasíthatatlanul megmutatkozik. A kis galileai vándortanítót, aki alig mult el harminc éves, Mesternek szólítják a legfőbb vezetők is; templomtisztozó, szokatlanul forradalmi fellépésekor csak néhány téveteg kérdést mernek megkockáztatni, ahelyett hogy fegyveres őrsgükkal eltávolíttatnák. Esztendőkön keresztül kénytelenek az ország hatalmasai a kicsikre jellemző belső méreggel és egymásközötti háborgással tűrni nekik botránkozató kijelentéseit és cselekedeteit

(bűnbocsátás, szombati gyógyítások). Eközben nemcsak vele szimpatizáló, de ellenséges érzelmeket tápláló farizeusok is meghívják vendégségbe (Simon, Luk. 7.), és ilyenkor kénytelenek eltérni kioktatásait és nyílt vádjait (Luk. 11). Szinte kézzelfoghatóan látszik egész megjelenésének királyi fölsége akkor, amikor a zsidók „poroszlókat küldenek, hogy megfogják őt“ (Ján. 7, 32), és ezek a katonák kénytelenek bevallani, amit a farizeusok nem mertek: „Soha ember így nem beszélt, mint ez az ember“ (Ján. 7, 46). És rettenthetetlen bátorsága mutatkozik meg abban is, hogy mikor a zsidók erkölcsi bojkott alá veszik (Ján. 9, 22), sőt később, mikor már elfogatási parancsot adnak ki ellene (Ján. 11, 65), akkor is nyíltan fellép, ünnepélyesen bevonul Jeruzsálembe és utána tartja leghatalmasabb beszédeit és filippikáit, amikre csak fogas kérdéseket tesznek neki (adófizetés, hét fivér — Mt. 22; Jézus hatalma s János keresztsége — Luk. 20.); az ezekre adott feleleteitől megszégyenülten kell eltávoznok.

És mintha csak Isten gondoskodni akart volna, hogy azok a kisebb királyi epizódok se hiányozzanak szent Fia életéből, amik megvoltak akár Cézár, akár Napóleon történetében: — ezek ugyanis sajkán vágta neki a viharos tengernek — Jézus is nyugodtan aludt abban a csónakban, amelyben a vízhez szokott és nem egy vihart kiállott apostolok kétségbeesetten rémüldöztek.

Az uralkodói típus minden nagysága tökéletesen megvan benne, még a hajthatatlanság is, hisz követőinek megtiltja, hogy az ekeszarvától visszanezzenek vagy halottaikat eltemessék, és megköveteli, hogy a legvitalisabb és legintimebb kapcsolatukat is feláldozzák — ha kell — érte (Mt. 10, 32).

Egy nincs benne: „Nem verseng és nem kiáltoz, sem az utcákon nem hallja senki az ő szavát — idézi az evangélium a próféta szavát. „A megroppant nádat nem töri el, és a füstölgő mécsbelet nem oltja ki“ (Mt. 12, 19). És leinti mennykövet kívánó apostolait (Luk. 9, 55).

Valóban királyi tetterő, bátorság és fönség övezi az Úr Jézus alakját, a történelmi nagyok és hősök korlátoltságai és gyarlóságai nélkül.

2. *A gazdasági típus.* — Talán ennek a típusnak szóba hozása hat a legidegenebbül akkor, amikor az Úr Krisztusról beszélünk. Hiszen igazunk van, ha a gazdasági típus alatt a vagyongyűjtő, sőt a gazdagodásra éhes embert értjük. A *homo oeconomicus* azonban több ennél: mert az elérhető valóságokkal számoló, céljait a lehetőség határain belül kitzűző és annak megfelelő eszközöket mozgósító lelkület és a javakkal való gazdálkodni tudás ugyanide tartozik és ennek a típusnak a gyökere.

Ha így nézzük az Urat, bámulnunk kell azt a csodálatos valóságérzékét és a reális helyzettel való számolni tudást, amivel rendelkezik. Tudjuk, hogy az emberi lélek meghódítására jött. E célnak megvalósítására bámulatosan válogatja meg eszközeit. Hogy lemond a hatalom, a vagyon és a fegyver eszközeiről, már ez is a reálpolitika

jelentkezése. De különösen kiviláglik ez a kitűnő gazdasági érzék, ha arra gondolunk, hogy apostolait és tanítványait kikből választja ki. Választhatott volna nagy és kitűnő lelkekből gárdát. Ott volt Keresztelő Szent János, a hosszú pusztai aszkézisben és a kiválasztottság kegyelmében késszé érett ember: tiszta kegyelmi látással, profétikus lendülettel és hévvel, s nem utolsósorban lelkeket igézetbe sodró egyéniséggel. Mi lett volna, ha Péter helyett őt tette volna egyháza fejévé? Vagy ha különleges hivatása miatt őt nem választhatta, miért nem választotta Nikodémost, a kész írástudót, vagy a többi vele szimpatizáló főemberek valamelyikét? Ezeknek rangja, tudása és tekintélye bizonyára sokat lendített volna Jézus ügyén. Ezeknek sem volt több hibájuk, mint az apostoloknak. Ezekben is csak az a félelem volt meg, mint ami az apostolokban, kik mikor rájuk irányult a főemberek figyelme, *elfutának*. Mit jelentett volna — szerintünk — Kuzának, Heródes helytartójának az apostolok közé állása? Biztosan nem lett volna nehéz őt meghívni, hiszen feleségét a Jézust kíséző asszonyok között találjuk, bizonyára nem férje engedelmével nélkül (Luk. 8, 3). Vagy mit jelentett volna a kafarnaumi százados besorozása az apostolok közé, kit a zsidók is nagyon szerettek (Luk. 7, 5); vagy a királyi ember kiválasztása (Ján. 4, 43). Ezekben a hit — Jézus is elismeri, sőt csodálkozva állapítja meg — jóval korábban és jóval tisztábban jut uralomra, mint a tanítványokban. Hány alkalmasabb embert választhatott volna azok közül, akiket csodát tett, akiknek tehát csontjában és idegeiben remegett a Jézusból kiáradó isteni erő megtapasztalásának izgalma.

De nem! Ezek közül egyiket sem választja. Hanem hívja az általában embereket képviselő Pétert, Jakabot, Jánost és a többi, az ő tőveteg, értetlen, sokszor gyermekes gondolkozásukkal, akiket sokszor meg kell rónia kishitőségükért, aggdalmaskodásaikért, tudatlanságukért és nagyon is emberszabású észjárásukért. Csak ezzel a reális érzékkel orvosolhatta azt a később is sokszor kísértő és még ma is sokszor felbukkanó, de a kereszténység egyetemességét végzetesen leszűkítő elképzelést, hogy a megváltás csak a karizmatikusoké, aszkétáké, művelteké vagy az isteni erőt csodákban megtapasztaltaké lehet.

Milyen reálpolitikai, tehát véges emberi erőkkal számoló kétségéről tesz tanúságot a mi Urunk, amikor a kegyelemközvetítést, tehát a papságot s annak gyakorlását dologi teljesítményekhez kötötte (*ex opere operato*), és nem alanyi szentséghez, élményhez, tudáshoz. Pedig kézenfekvő lett volna ez, hiszen látszólag tőkéletesebb, szellemibb és emberibb volna. És mennyi küzdelmet kellett vívni a minden korban jelentkező szubjektívizmussal szemben, kezdve a gnoszticizmustól a donatizmus s középkori katar mozgalmakon át a protestantizmusig és a jelenkori szektákig.

És így folytathatnánk tovább Krisztus emberi erőkkal és lehetőségekkel gondosan gazdálkodni tudó zsenijének méltatását. Ha hozzávesszük még azt, hogy a pénzzel magával is okosan tudott bánni anélkül, hogy a szegénységről vallott radikális felfogását meg kel-

lett volna hazudtolnia, úgyannyira, hogy utolsó vacsorán tanítványaitól joggal kérdezhetette meg: „Mikor erszény, táská és saru nélkül küldtelek titeket, szenvedtetek-e valamiben hiányt?” és azok pedig joggal feleltek: „Semmiben.” (Luk. 22, 35) — akkor egész teljességében áll előttünk Krisztus oeconomicusai zsenije.

3. *Az elméleti típus.* — Ezt a típust nem szabad a szobatudós formájában elképzelnünk, bár — és ez az emberi gyatraság rajtunk — rendszerint úgy jelentkezik. A körülöttünk lévő világ titkainak megfejtése, okrendszerének kutatása és feltárása arra kényszeríti az embert, hogy elvonuljon a világtól, és elvonulásában félszeggé — mint mondani szokták — szórakozottá váljék a tudományon kívüli életterületeken, különben nem tudja megőrizni tudományos összeszedettségét és azt a szellemi magaslatot, amiről akár a fizikai, akár a szellemi világ összefüggéseit láthatja és összefüggéseit elvégezheti. Ez a félszesség külső viselkedésmódjukban mutatkozik meg elsősorban. Mint Arany János mondja a tudósról: sok volt a tudománya, de kevés a vágott dohánya. A matematikus tudósról olvassuk, hogy egy megoldás eszébe jutott az utcán és egy ott veszteglő bátár hátsó oldalát használta tábla gyanánt. S mikor az megindult, utána futott és a járókelők derűségére, szaladva továbbbszámolt.

Másfelől tudományukat csak a legritkább esetben tudják szavakba öltöztetni és sokak által is érthetően előadni. A nagy tudósok könyvei, előadásai sokszor csak a kevés választottak számára hozzáférhetők és élvezhetők.

Ha most az Úr Krisztusra vetjük tekintetünket, akkor csodálkozva látjuk nemcsak az írásokban és a rabbinisztikában való jártasságát — ami már kortársai csodálatát is kiváltotta (Ján. 7, 15) — de minden dolog mögé néző filozófikus tudását. Nem beszélve persze a legmélyebb isteni titkok és valóságok tudásáról. És sehol semmi nehézség, sehol semmi érthetlenség; sehol nagy szavak használata, bonyolult rendszereknek, az értelmet fárasztó levezetéseknek semmi nyoma. Oly természetesen és magától értetődően ömlenek szájáról a legmagasabb igazságok is, hogy a legegyszerűbb ember is csodálkozva áll meg és hallgatja.

Emellett egyéniségében és fellépésében nincs semmi félszesség, visszatartottság vagy ingadozás. Természetszerűleg keresi az elmélyedés és a magány óráit és győzi értelemmel s gondolkodó erővel az egész éjszakákon át tartó szemlélődéseket és a tömegeknek napokon át való szóváltartását is. Mindig frissen, mindig váratlanul törnek elő gondolatai, és sehol nem lehet érezni a fogalmazás nehézségét vagy erőltetését. Ez csak úgy lehetséges, hogy emberi tudása értelmileg is a legmagasabb szinten mozgott. Mégis természetes minden mozdulata, gesztusa, emberekkel való bánása, a körülötte zajló étellel való finom, együttélő s együttérző kapcsolata. Ha hasonlatait nézzük, szinte nincs az életnek egyetlen területe sem, amiben ne látná gondolatainak tükrözését: az elgurult pénze után kutató asszony örömenél csakúgy megáll, mint a bort kóstolgtatók megjegyzéseinél, a piacon játszadozó

gyermek csak úgy szerepelnek nála, mint a munkásaival alkudozó szőlősgazda, még az elcsapott sáfár szorongásait is csak úgy megérzi, mint az özvegytől megostromolt „Istentől nem féltő és embertől nem tartó“ bírót. Megfigyeli a javain önelégülten csüggő gazdagot, meg az uruk távollétében dorbézoló szolgálakat. De ki tudná mindezt el-sorolni? Micsoda értelmi mélység kell ahhoz, hogy az élet leghétköz-napibb dolgaiban is plasztikusan lássuk tükrözni gondolatainkat? Olyan együttélést jelent ez mind a szellem, mind a reális élet apró mozzanataival, amit egybehajlítani — hiszen átlósan ellentétes ez a két világ — csak ez a minden kategórián és emberi arányon felül-álló krisztusi intelligencia volt képes.

4. *Művészi típus.* — Ez utóbbi gondolatok már átvezetnek ben-nünket az életet széppé és plasztikussá alakító tevékenységhez. A művész lelkületnek két komponense van: az egyik a hangolhatóság, a lelki rezonáló készség, mely a külső, nyers világ, természet vagy élet adta benyomásokat élményszerűen tudja felfogni, a másik az, hogy e benyomásokat a maga élményeivel harmonikus egységbe ol-vasztva tetszetős formában ki is tudja fejezni.

Amit az előbb mondtunk Jézus hasonlatairól, az már jelzi azt, hogy nála olyan eleven, egyetemes rezonáló készséggel állunk szem-ben, mely túllépi a normális emberi tehetséget. De még lenyűgözőb-ben mutatkozik meg nála ez a művészi szemlélet, amikor az egyszerű mezei fűvön, „mely ma nagyon és holnap a kemencébe vetik“, több szépséget lát, mint Salamon minden dicsőségében (Mt. 6, 29). Milyen profán szemléletünk van nekünk és milyen törpének érezzük magun-kat e költői látás mellett!

De nemcsak ez a mély rezonáló készség figyelhető meg nála, ha-nem a kifejező készség művészi szépsége is, mely paraboláit a világ legszebb szövegeivé avatja.

Ezen felül észre kell vennünk azt a művészi alakító készséget is, mellyel életének egyes mozzanatait olyan stílus-érzéssel tudja egy-másutánba sorakoztatni, hogy azokban a formáló művész mesterkezét kell látnunk. Mikor Fülöp Cezareájának környékén járnak és az apos-tolok szemében tükröződik a Hermon sziklás hegysége, ott beszél Péter szikla mivoltáról. Ünnepléses körmenetben hozták a zsidók a Siloe forrás vizét a templomba annak emlékére, hogy a pusztában vizet adott nekik az Úr, és akkor mondja: „Aki szomjazik, jöjjön én-hozzám és igyék. Aki hisz énbennem, mint az írás mondja: élővíz folyói fakadnak majd öbelőle“ (Ján. 7, 37). Később a sátoros ünnep nagy éjszakai kivilágításakor, amit a tűzoszlop emlékére rendeztek, amikor a magasan fekvő templom csarnokából kiáradó fény beesett az udvarokba, akkor mondja: „Én vagyok a világ világossága“ (Ján. 8, 12). Még inkább kitűnik az események művészi egybehangolása az Oltáriszentség megígérésekor, amikor is a kafarnaumi beszéd előtt a kenyérszaporítás és a tengeren való járás csodájában mintegy elő-vételezte azokat az élményeket, amelyek e nagy titok megértéséhez vagy legalább is elfogadásához szükségesek. (Ján. 6.) Hasonlóképen

az oltáriszentség rendelkezését bevezető lábmosásban a szentségben minket kiszolgáló, lábainkhoz lehajló eucharisztikus szeretetét jelzi.

De míg a művészek ez a szubjektív élmény-keresés nem egyszer önzökké, magukbafordultakká teszi, az Úr Jézusnál ezt nem látjuk. Sőt épp az ellenkezőjét tapasztaljuk. Mert őbenne kulminálni látjuk

5. *a szociális tipust.* Noha kézzelfoghatóan tapasztaljuk benne egyrésről a metafizikai világ sodrását, másrésről pedig az egyéni élmények gazdagságát, ezek közül egyik sem teszi érzéketlenné az embereket legapróbb igényeivel és bajaival szemben. Füle van arra, hogy a körötte örvendő zajongó tömegben át meghallja a két vak kiáltását (Mt. 9, 27). Az őt szorongató és lökdöső tömegben észreveszi a vér folyásos asszony félelemtől gyenge érintését, mellyel ruhája szegélyét keresgéli (Mk. 5, 24). Időt és fáradságos utat szán Jairus kislányának felkeresésére (u. o.). Megszakítja nyugalmát a gyermekek anyák kérésére. Nem utasítja el az őt még enni sem hagyó okvetetlenkedőket (Mk. 3, 20), sem a pusztai imájában őt megzavaró tömegeket (Mk. 1, 36). Annaira észveszejtő volt már a sürgős-forgás körülötte, hogy övéi joggal hihették, hogy „megháborodott“ (Mk. 3, 21). Csak ő győzte mindezt türelemmel, ideggel, figyelemmel, segítőkészséggel, anélkül hogy akár az ingerültség, akár a tömegiszony, akár az ünnepeztetés, akár a tömeghangulat kihasználása elfogná őt. Mindenkire emberszámba vesz, legyen az akár bélpoklos vagy ördögös, akár 38 év óta sínylődő öreg. Senkit nem hajlandó eltaposni nagy feladatokért, elgondolásokért vagy ügynevezett „nagy ügyekért.“ És főként nem lesz kiábrándulttá a megmutatkozó emberi gyengeség, értetlenségek és viszonzatlanságok láttán. Sőt megörzi tapintatát, szabadság-tiszteletét még ellenfeleivel szemben is.

Akkor tudjuk igazán méltányolni Krisztus szociális nagyságát, ha mellé tesszük a magunk felburjánzó gyatraságát, amit keserűen kell magunkban tapasztalnunk, mikor emberekkel kell bánnunk.

6. *Vallásos típus.* Erről voltaképpen nem is kell külön beszélnünk. Hiszen ha valami, akkor ez igazán jellemzi az Urat. A vallásos típus ugyanis mindent Isten szemével lát, mindent Istennel hoz kapcsolatba és bensejének spontán irányultságával Isten felé tör. Jézus szemében az ég „az Isten királyi széke,“ a föld „az ő lábainak számolya“ (Mt. 5, 34). Isten kelti fel a napot és ő adja az esőt (Mt. 5, 45). Ő táplálja a madarakat és öltözteti a mezők liliomait (Mt. 6, 26). Az embernek még a hajszálait is számon tartja (Mt. 6, 26). Ezért teljesen Istenre hagyja magát: eledele Isten akaratának teljesítése (Ján. 4, 34) és kedvének keresése (Ján. 7, 29).

Noha szívének minden moccanása Isten gondolatától terhes, mégsem olyan, mint mi emberek, akikre rávetődött az Abszolútum árnyéka és akiket elfogott az isteni mélységek szédülete. Nem borong sem homlokán, sem szeme alatt az isteni titkok homálya, amint ezt a prófétákon, vagy a nagy aszkétákon és vallási reformátorokon érezzük. Nem is észlelhető rajta az elragadtatottak heve s érzelmi hullámmása, sem nagy szavakban és szokatlan tettekben kitörő lelkesültsége. Min-

den oly természetesen, egyszerűen van összehangolva benne, hogy sosem riaszt, sosem taszít, sosem bénít, de mindig vonz, édesget és felemel. „Eszik és iszik és a bűnösök barátja“ (Luk. 7, 34) — állapítják meg ellenségei, akik éppen a karizmatikusok prófétai fensőbb-ségét hiányolták nála.

Összefoglalva mindezeket, azt kell mondanunk, hogy a nekünk embereknek szinte ellenmondásként hangzó vonások és típusok a legteljesebb egységben és a legmagasabb szinten olvadnak csodálatos valósággá benne. Annyira, hogy újabban már apologetikus érvül is használják a szentírás isteni eredetének bizonyítására, hogy oly tökéletes Krisztus-képet tartalmaz, hogy ha nem is lett volna valóság Krisztus földrezállása, az lett volna isteni agy, mely ezt a tökéletes embert költötte.

Tanulmányoznunk kell e Krisztus-arcot. Emberileg is varázslatossá kell tennünk magunk előtt, hogy necsak a kötelező hit megvalósulásában tartsuk őt nagynak, de a szív, a képzelet, a lelkesültség önkéntes hódolata is meghajoljon előtte. Ha a teremtő géniusznak az a karizmája, hogy a maga képére és hasonlatosságára tudja formálni követőit, akkor Jézus zsenialitásának tanulmányozói is elérhetik — ha Szent Pállal könyörögnek Krisztusnak e mindent fölülmúló ismeretért — hogy úgy járjanak az életben, „ahogy ő járt“ (I. Ján. 2, 6), és hogy „ugyanazt az érzést ápolják magukban, amely Krisztus Jézusban is megvolt“ (Fil. 2, 5).

A TEMPLOMTISZTOGATÓ

*Mint antik isten, nesztelen ha lépked,
de nem keresve lugasok homályát,
a főtéren s az oszlopok során át
a „Hákszeneth“-hez ért a csöpp kíséret,*

s élén a Mester.

*Megfeszítve vállát,
emelt fővel ment, mint kit baj nem érhet,
s csak nézte még, hogy félve mind kitérnek,
akiknek lelkén érc-nyugalma átlát.*

— Arany!

— Szövet!...

*Rikácsoló kufárok
között lesújtva büntetett a korbács,
s jajjal iszolt mind, ami rút s parázna.*

*S azóta, mintha szivdobogva rázna
egy régi bünt verssé-lehellő tolmács:
én, ember, Krisztus ostorára várok...*

Jósinczy Ádám

Brisits Frigyes

FOGYTÁN VAN A NAPOD . . .

(Részlet egy Vörösmarty-életrajzból)

A világosi fegyverletétel után Vörösmartyt is magával sodorta a vihar. Hűségesen kitarzott a mindinkább gyérülő kormány és apadó parlament mellett s követte őket Debrecenről Kecskeméten, Cegléden, Szentesen, Szegeden át Aradig. Itt azonban megállt. Nem bírta tovább ezt a nyugtalan és reménytelen életmódot, amelyet családi és politikai izgalmai is elviselhetetlenné terheltek meg. Emlékezete — önmagát kinzóan és kifárasztóan — Debrecenből Pestre visszatért családjának aggodalmait, gondjait idézgette. Képzetele pedig az eléje döbbenő valóság hatalmának lett leigázott foglya. A még nem is ötven éves Vörösmarty máris az élet megfáradottja; megroppant és megöregedett. Költői szenzóriuma pedig mintha megbénult, elromlott volna. „A képzelődés — írta feleségének — kifáradt, s olyanná lett, mint egy eltört tükör.“ A mindenből kiábrándult keserűség torzító ihletével és rossz kedvével csapkod maga körül, ijesztő arányait mutatva sötéten ragyogó erőinek. Félelmes még csak rágondolni is, hogy fog majd ebben a megtört sugarakkal vívódó lélekben tükröződni a magát látni és megszólaltatni akaró világ!

Aradon nem tudott dolgozni. Hiába vitte magával Stettner Györgytől még Debrecenben kért könyveit: egy londoni kiadású Shakespeare-t szótárral, munkáinak bekötött példányait, egy a Szépek Könyvébe szánt kéziratban lévő versét s más könyveket. Alkotó ereje elhagyta. Egyetlen és minden öröme, vigasztalása és menedéke feleségéhez írt levelei voltak. A híres rossz levélíró Vörösmarty családjától elszakadt életének minden mozzanatáról, amíg az lehetséges, állandóan tájékoztatja feleségét. De mintha Vörösmarty azért is írta volna feleségének egész lelkét feltáró leveleit, hogy igazolja előtte politikai életének jóhiszeműségét, tisztaságát és becsületességét. Annál érzékenyebben is gondol erre, mert meghatottan értesül arról, hogy felesége — mielőtt még sorsa végképen eldőlt volna — máris közbenjárt érdekében. „Köszönöm — írta hozzá — róلامي gondoskodását, csak egyre figyelmeztellek: helyzetem olyan, hogy azt legjobb nem bántani. Nem szeretném becstelenséggel vásárolni meg életemet vagy szabadságomat, ha mélyebben volnék is a múlt idők izalmába merítve. Mi engem illet, én egyszerű kötelességet teljesíttem: végét be kell várnom.“ Büntudat nem terheli lelkiismeretét. Azért, amit tett, nincs oka arra, hogy vádat emeljen maga ellen. Mentéset sem keres. Erkölcsi önérzete tiszta nyugalmával és méltóságával veti mérlegre eddigi működését: „Tanúja inkább, mint vezetője a politikai mozgalmaknak, egyedüli vétkem az lehet, hogy az események ellenünk fordultak“ — olvashatjuk feleségéhez írt levelében.

Vörösmarty politikai szereplésének egyetlen mozzanata miatt tarthatott a hatóságok hivatalos bosszújától. Az 1849 április 14-én

történt trónfosztó országgyűlésen nem volt jelen. Azonban aláírta az 1849 március 4-i, Magyarország önállóságát eltörölő császári rendeletre feleletül megalakult Radikális Pártnak három pontból álló programját, amelynek másodikika: Magyarországnak demokrata köztársasággá alakítása — elyben magában foglalta a trónvesztés kimondását is. Vörösmarty április 5-én, a Radikális Párt megalakulása napján — 17-iknek — írta alá az okiratot, amelyet rajta kívül még 122-en fogadtak el névjegyzésükkel. A párt-programm megszövegezése Somogyi Antal fogalmazása volt, aki aztán később szerencsésen magával vitte az eredeti szöveget számkivetésébe. E tény mellett jelentéktelennek tűnhetett fel az a Vörösmarty ellen emelt másik vád, amely bűnéül róttta fel azt is, hogy tagja volt a forradalmi országgyűlésnek. Vörösmarty csak hűséges maradt önmagához és mindvégig a kormányai tartott. Ez a következetessége azonban sok belső megrendülés és harc árán meghozott áldozat volt. Feleségéhez írott leveleiben Vörösmarty szinte tragikus csalódással sóhajtotta meg mindazokat az eseményeket, amelyek Debrecentől Aradig nem úgy történtek, mint ahogy ő azt hitte és várta. Ki tudná azt lemérni, mibe kerülhetett Vörösmartyknak e mondatok leírása. „A következők igazolt. Szerettem volna távol lenni Magyarországtól, hogy ne lássam nyomorú átalakulását, melyet már ott sejtettem; azonban a bizonytalan hírek s társaim szavazata visszatartottak . . .“ A csalódások megrázó kínjai nyomot hagytak külső alakján is. Barátai, tisztelői riadtan vették észre, hogy egy más Vörösmarty állott előttük. A melancholia és az apáthia nem meríti ki egészen azt a folyamatot, amely benne elkezdődött. Verkeringési zavarai, amelyek ettől fogva kezdik rombolni szervezetét, sem magyaráznak meg rajta mindent. A lét-hangulat harmoniája bomlott meg élet-szemléletében s egészen újfajta érzés-anyag halmozódott fel benne: a mindent elveszítettség és az utána pusztulás vizsgálansága, a rom-ézés. Gyanakvása, gyötrődése, vádjai, amelyekkel öröli esztét és sötétíti kedélyét, Széchenyi önkínzó árnyékaihoz hasonlítanak. Iszonyú, hogy a magyar történelmi sors milyen döbbenetesen erős és nagy volt ahhoz, hogy az államférfiú tragédiája után a költő tragédiájában is legyen mondani és kifejezni valója.

Vörösmarty egyelőre hallgat. Költői alkotó állapota azonban közben elváltozott. Elszakadt minden benyomástól. Szinte szentségtörésnek tetszhetett előtte, hogy élmény-érzékelő képessége mást dolgozzon fel, mint ami a Világos után következő magyarság életéből való. Egyre felgyülemelő szenvedései elviselhetetlenné fokozzák belső feszültségét. Nem sok idő kellett ahhoz, hogy ez az önmagát elviselni alig tudó teher feloldódjék és egy új Vörösmarty hangra figyeljen fel a magyarság.

Egyelőre nem követte felesége tanácsát, hogy menjen Pestre és jelentkezék.

„A börtönben nem sok gyönyörét lelnéd látásonnak; — válaszolt aggodalmas levelére —; úgy hiszem, oda bemenni elég lesz az utolsó napokban is, míg a határidő le nem jár, Legalább addig szabad napom van rólatok gondolkozni, Kü-

lönben is igen gyanús előttem, hogy még egy követ felett sem hoztak ítéletet. Ismerem az embereket, akikkel dolgom lesz. Ők most véletlen szerencséjökben egyedül szeszélyeiktől vezéreltetnek s szeszélyeiktől embertársaik élete, becsülete, szabadsága függ. A férfias, erejében biztos győzőnek nagylelkűségét hiába fogod nálók keresni.“

Önmagával egészen leszámolt. Egyéni sorsa helyett minden gondolatát a családjáért remegő aggodás köti le: „... Alig merek jövőnkre gondolni. A legjobb esetben is nyomor az, mi ránk vár saját hazánkban.“ ettől félti egyre fokozódó aggodalmával feleségét és gyermekeit. Csupa ki nem mondott, férfias fájdalommal szegyenlett bocsánatkérés leveleinek minden sora szegénységre juttatott nőjétől, akinek oly „sok rossz napokat szerzett.“ Mindenre kiterjedő gyengédséggel és figyelemmel áll mellette, hogy könnyítsen tépelődésain és fenntartsa erőt: „Csüggedetlenül örködni magad és gyermekeid felett.“ Vörösmartynak legszebb és legvonzóbb emberi vonásai ragyognak fel e feleségéhez írott levelekben. Azt nem engedi meg, hogy családja utána menjen és osztozzék bizonytalan sorsában. Viszont a Pesten való maradás azzal a veszéllyel jár, hogy a nagy drágaság fölemészti kis pénzüket, amely amúgy is értékét fogja veszteni, úgy, hogy majd lakbérre is alig jut. Ha mégis Pesten kellene maradniuk, akkor Vörösmarty úgy gondolja, hogy felesége adja ki a szobáit, vagy fogadjon „olcsóbb szállást“, végső szükségben pedig adja el fölös bútorait, mert „úgy látom, bútorunk ezután csak szalmaszék lehet.“ Leghelyesebbnek azonban mégis csak azt tartja, ha felesége gyermekeivel együtt elhagyja a fővárost s vidékre megy akár édesanyjához, akár pedig öccséhez.

Intézkedett a maga dolgairól is. 1849 novemberében írt levelének e része úgy hat, mint végrendelet.

„Könyveimből saját munkáimat minden kiadásban tartsd meg. Keresd elő a szerződést is. Ez még talán 1850 után (addig vannak munkáim eladva) némi jövedelmet adhat. Lear fordítását s egyéb töredék irataimat (a kiadatlanokat) jól bepakkolva s nevem rájegyzésével jó lesz minél előbb átaladni. Minden egyéb haszontalan iratot elégethatsz. Titkos irataim soha nem voltak; de nem szeretném, ha bármi irataim között is tiszteletlen kezek kutatnának. December közepéig, úgy hiszem, elvállik a követek sorsa is, akkor lesz ideje a kilököztöködéssről intézkedned: azonban a könyveket s iratokat, miket meg akarsz tartani, még novemberben biztos kézbe kell adnod. Ha ezekkel rendben léssz, nyugodtabban várható be a kimenetel.“

E levelek egy részét már úton, menekülése közben írja, néha, hogy felismerhetők ne legyenek, Vadász Miklós névvel. Aradot talán még szeptemberben elhagyta s Bajzával, Vachot Sándorral, Zalár Józseffel együtt az egyetlen még szabad úton Nagyváradra, innen pedig Nagykárolyba tartott. Útközben felzaklatott lelkén egyre jobban erőtvész az elkeseredés. Állandóan vitatkozott Vachottal Görgeyről, akit szenvedélyes kitérések közepette nevezett árulónak. Ez a Görgeyről alkotott ítélete jó ideig izgató alapérzése maradt. Csak akkor csitul el lelkében, ha bujdosása valamely epizódja más hangulatba

váltja át ezt a lelkiállapotát. Ez történik vele Nagykárolyban. Amint híre ment itt tartózkodásának, a nagykárolyiak az ő és Bajza tiszteletere fátylás zenét akartak adni. Azonban kitértek az ünnepeltetés elől s bujdosnak tovább. Szentesre mentek s itt Dobossy Mihály református papnál szálltak meg, aki mindkettőjükkel rokonságban állott, mert felesége, Tóth Julianna Vörösmartynénak és Bajzánénak unokanővére volt. Helyzetük azonban itt nem látszott biztosnak, ezért nem is maradtak soká. Dobossy tovább küldte őket a szatmármegyei Gebébe, Csanády János családjához. Itt körülbelül három hétig maradtak.

Vörösmarty ismét urrá lettek ihletének alkotó formái. Megírja az *Átok* című verset, ezt a Görgéyt minden átokkal megátkozó kiáltást. A vers csak kéziratban terjedett el. Az aláírt V...ty betűkről azonban mindenki ráismert a szerzőre. Ez volt a Világos után megszólaló első magyar hang. Itt jelenik meg először a Vörösmarty alkotás új módja: az öntudat lejtőjére és határára merészen kiépülő kompozíció, amelyben egymást alig elérően, vadul kavarganak és száguldanak a szavak, a gondolatok, a képek asszociációi, de mindezek fölött töretlenül, sértetlenül a verset összetartóan hangzik a ritmus gyönyörű fájdalommal zokogó zenéje. A költemény rendkívül meglepetés: mindenkinek a kifejeződése és önmagát megkönnyítő magára találása lehetett. Talán nem a személyi vonatkozása miatt, hanem azért, mert egy megsibbasztó és tehetetlen némaság megtörése s vége valamiféle megszólamlásként hatott. S annak külön értelme volt, hogy ezt a hangot Vörösmarty ütötte meg. Ez a hang az élet jelentkezése akart lenni.

A vers minden indítéka adva volt Vörösmarty lelkiállapotában. Napról-napra szomorúbban és leverőbben tapasztalta, hogy egy életen át hűséges és meghitt barátja: Bajza lelkileg kezdett összeomlani. Még mélyebben érintette kisleányának, akitől nemrég búcsúzott el Debrecenben, váratlan halála, amelyről itt értesült. Nemrég temette el kis fiát! Ez a seb még mindig sajgott lelkén. Eszébe juthatott, hogy ekkor Petőfi állott mellette s ő kísérte, amikor a kis fehér koporsót Kisfaludy Károly sirja mellé tették. Az emlékezés mindig több és több sebet szakíthatott fel szívéen. Az egyedül maradt feleség! Az eltűnt Petőfi, akiért annyit aggódott, akit minden veszélytől féltve, nem akart elengedni a harctérre! Vajjon hol van? Vajjon a róla felröppenő legendáknak vagy az egyetlen valóságról szóló hírek van igazsága? De talán mindennél jobban felzaklatta és összezavarta életét a magyar tábornokok meggyalázó aradi kivégzésének története, amelyről itt szerzett tudomást. A döntő, ihletfelkavaró benyomást innen kaphatta ahhoz, hogy öntudatának alig elviselhető terhe elől versbe meneküljön. Csak így kellett ennek történnie! A költemény megírásának dátuma: 1849. október 10. az október 6-nak végzetes szomszédságában van. S ugyancsak az aradi események távlatából lesz érthető a költemény átok-jellege.

Ugyancsak Gebén, Csanády Jánosné kérésére írta Vörösmarty

albumába *Emlékkönyvbe* c. költeményét. Ha van ellentét, amely egy vers és helye közt elképzelhető, hát ez az: egy emlékkönyv biedermaier hangulatának arisztokratikus csendjében ez a négy strofába sűrített vers-orkán. A vers szépsége éppen ennek az ellentét-megoldásnak művészete.

A költemény indítéka: a ház asszonyának kérése, hogy a költő írjon az emlék-albuma valami emlékszerűt, egyszerre Vörösmarty tudatára ébreszti az emlékkönyvvel ellentétes helyzetét. Atveszi a kérés szerepét, ő kér! Elfeledkezik arról, hogy egy emlékalbum várja sorait, viharba szökellő jambusain kiáltja tele a mindenséget s kéri tőle vissza elveszett hazáját. Aztán elcsitul ez a kozmikus zavar, emberi beszéddé alázatosodik, a költő visszahajlik a vers elindító motívumhoz, emléket ír, azt, hogy hitet, bizalmat kér. Csak ezzel a két erővel lehet és érdemes élni. A költő magatartásának ez az áttétele a kompozíció felülmúlhatatlan remeke. Lírai formában megoldott lélektani dráma.

A heroikus lelkesültség epikus, az emberi eszmények monumentális lírikus Vörösmartyja után most a történelmi létérzés tragikus Vörösmartyja áll előttünk.

Az *Emlékkönyvbe* c. vers folytatja a már az *Atok*ban jelentkező új lírai vonásokat és kompozíciót. Kezdődnek a már alig összeegyeztethető színek, képek, minden inkább csak jelzés és vázlatos mozgás. De a vers maga mégis szilárdan és erősen áll. Belső ingását, remegését nem veszi át, a vers fegyelme nagyszerű egységben tartja össze az alkotást. Feltűnő továbbá Vörösmarty lírájában érzéseinek elváltozása is. Így meglepő, hogy míg ezidei levelei tele vannak a családiasság közvetlenségével, melegével, költészetében semmit sem kapcsol bele ennek áramlásából. Mintha nem személyes életet élne. Éntudata megnő, kitágul, lelkében, mint uralkodó érzelem csak egy van mindent kitöltően és lefoglalóan létérzésként jelen: magyarságával és magyarságában együtt átszenvedett emberi egyetemessége. Ez volt benne jelen mindig! De ilyen élesen, világosan és jellemzően csak a szenvedés emelte ki belőle ezt a kettősséget, amely költői érdemének legnagyobb dicsősége, de költői pályájának legfájóbb tragédiája is lett. Ez a páratlan szintézis, ez a szinte elviselhetetlenül magára méretezett kicsi és nagy világ éppen annyi válságot támaszt történelmi hitében, mint amennyi kinnal oltja tele értelmét. Vörösmartyban most, a szenvedés és elhagyatottság magányában, hazája árnyékában kezdődik a lét-értelem végső harca, az utolsó állításért és tagadásért, az optimizmus és pesszimizmus egymást eldöntő igazáért, a Szózatban hirdetett hitének minden reménye ellen fenntartott folytatásáért. Soha magyar költő ilyen genialis kinokkal meggyötrő, de ilyen fenséges távlatokra kilátást nyújtó magaslatokon eddig még nem járt, mint ő. Zrinyi és Széchenyi emlékeztetnek rá. Antik istenek csatája a végzettel, Shakespeare alakjai lelki éjszakáinak vívódása a világ erkölcsi rendjéért jutnak róla eszünkbe. Csoda-e, ha Vörösmarty ehhez a lelkiséghez új formát és kifejezést keres!?

férhet-e Vörösmartynak ez a belső kitárulása, megnövekedése, bizonyultsága egy kecses és kifinomult dalhang gyöngyház-fényű csendének ragyogásában?

A gebei nyugodt napok is elmúltak. A bujdosó nyugtalanság tovább üzi Vörösmartyt és Bajzát. Amint a bizonytalanság és félelem rettenetében kerülő utakon, az ősz koraesti árnyékaiban bolyongva valamilyen meghitt és szerető házban, tanyákon befogadásra találnak, mintha legendák virágoznák körül lassan már kimerülő életüket. Ahol csak megjelennek, akármennyire megrendítő rajtuk a feldult arc és torz alak benyomása, ezek egyszerre eltűnnek s a hallgatag, féltő, remegő udvarházak, kuriák, kunyhók Vörösmarty és Bajza beléptekor nevük fényével és költői világuk szépségének ünnepi vizsgatolásával telnek meg. Kimondhatatlan az a hódolat és az a meghatottság, amellyel fogadják őket, akik önmaguknál többet jelentenek számukra, a diadalmas, a nagyszerű, a még feltámadó Magyarországot, amelynek szimbólumaiként álltak előttük. Azok az emlékiratok, amelyek ilyen váratlan megjelenésről szólnak, az idő nagy távolságában elvesztik minden részletük bizonyosságának erejét, s inkább eszményitlenek, mint hiteleseknek mondhatók. De lényegük igaz és közölt adataiknak egésze lélektanilag oly szép, emberileg oly mély, hogy véteknak tetszik irányukban a tudományos kételkedés módszeres érvényesítése. Valahogy úgy kellett annak lennie, mindenhol, ahogy az a kis-tomaji pusztán is történt. Amikor egy este Vörösmarty és Bajza bekopogtak Fekete Sámuel ny. gazdatisztnak Madaras mellett bérelt tomaji pusztájára és ez megtudta, hogy kik, kitérte fölējük öreg kezeit és biblikus szavakkal köszöntötte őket: „Most már elbocsáthatod Uram, a te öreg szolgálodat, mert nemcsak meglátták szemeim szerencsétlenné lett hazánk két tündöklő csillagát, de szegény, szerény kunyhómat templommá is szentelték jelenlétökkel.“ S ha abban a formában, amelyben Besze János lejegyezte, talán nem hangzottak el Vörösmarty ajkáról Petőfiről mondott szavai: „Ha Petőfi valóban megtalálta az általa keresett dicső halált, korán összezúzott lantjának hangja túlszárnyaland a századokon, mert a szabadság éltető dalainak halála örök életet biztosított — éljen az ő szelleme, ki amit ír, azt életével pecsételé meg, és pedig dicsően, azért dicsőség neki!“ — de az igaz lehet, hogy Petőfiről Vörösmarty különösen mély kegyelettel emlékezett meg, úgy, amint Besze János megőrizte minden mozdulatát: „Petőfiről beszélgetve Mihály felállott, vörös borral tölt pohár remegett a kezével, lehajtott fővel állt, s gondolkozott és csendes hanggal ezeket mondá...“ Lélektanilag az sem lehetetlen, hogy Vörösmartynak az volt a meggyőződése, amit Besze János e szavakba öntötte örökített meg: „Ha Klapka kapitulál, feltételeinek első pontja bizonyosan az általános amnesztia leend.“ Volt rá oka, hogy így gondolkodjék...

Két napig maradtak a kis tomaji pusztán, azután mentek tovább. Ezután azonban már nyilvánvaló lett előttük, hogy bujdosó életüket nem folytathatják tovább. Nem is bírták, értelmét sem látták. De

még mindig nem tudták rászánni magukat arra, hogy jelentkezzenek. Nagykárolyba bujdosnak tovább s itt töltik a Károlyi uradalomban rejtőzködve a szeptemberi hónapot. Innen októberben Fegyverekre menekültek, ahol Orczy Antal rejtegette őket. Itt találkoztak mindketten feleségükkel. Tőlük vették a hírt, hogy ügyük kedvező fordulat előtt áll. Hivatalos személyek: Kossalkó János, a királyi ügyek igazgatója, Heinrich János nyugalmazott kapitány és Leizendorf auditor pártfogolják őket. Mégsem mentek haza, hanem még a novembert Orczy birtokán töltötték, amelynek Vörösmarty öccse, János volt a jószágkormányzója s ő gondoskodott róluk. Végre december elején, hamis útlevél segítségével visszatértek Pestre családjukhoz. Mind a ketten jelentkeztek. Ennek azonban csak formai jellege volt. Jegyzékbe vették, de még csak ki sem hallgatták őket, mint terhelteket. Ügyük nemsokára megoldást nyert. A Magyar Hirlap 1850 221. száma közölte azon „209 kevésbé terhelt egyének“ névsorát, akik ellen a haditörvényszéki eljárás megszűnt. „Vörösmarty Mihály költőt, bácsmegyei képviselőt“ is kiadta a haditörvényszék. Minden vád nélkül térhetett vissza családjá körébe. Valószínű azonban, hogy az Akadémia befolyásos tagjai is közremunkálkodhattak abban, hogy mindkettőjük vizsgálata simán folyt le. A végzetes aláírású okirat pedig — Vörösmarty nem várt szerencséjére — „teljesen biztos kézben volt.“

Vörösmarty, miután Haynau a magyar íróknak megkegyelmezett, családjával együtt felesége birtokára: Csepren ment. A Pesten való tartózkodás sem szellemiekben, sem anyagiakban nem jelentett számára nyugalmat és biztonságot. Csepen sem maradt soká. Boross Mihály barátjához, Fejér megye néhai alispánjához fordult, nem tudna-e számára Baracska-Szent Ivánon valami szállást keresni. Boross közbenjárására id. Pázmándy Dénes átengedte Vörösmartynak a szentiváni pusztán lévő üres tisztilakot, a vele összefüggő két hold kerttel. Így költözött Vörösmarty családjával Baracsckára és lett ismét szülőmegyéje lakosa. Mindez 1850 tavaszán történhetett.

Baracska „igen szíves, jó emberei között“ Vörösmarty jól érezte magát. A falu tele volt menekültekkel, akik a többi lakosokkal együtt nagy tisztelettel és figyelemmel vették körül Vörösmartyt és családját. Dienes Gábor egy svejci tehénnel ajándékozta meg a költőt, akinek kevés gondja volt vele, mert Pázmándy Dénes a maga istállójában adott neki helyet és cselédjei gondozták. A falu asszonyai pedig ellátják Vörösmartyékat sertéssel, baromfival. Vörösmarty gazdálkodni kezd s a Pázmándytól kapott szállás helyébe egy házat, egy pár hold földet és Kajászó Szent Péter határában egy pár holdat vett haszonbérbe. Anyagi gondjai így pillanatnyilag elcsitultak. Akadémiai tiszteletdíját is megkapta. Nagy segítségére volt, hogy egyik legnagyobb tisztelője és híve: Batthyányi Kázmér a bicskei tagosításnál fennmaradt és Vörösmartynak ajándékozott két telket most, Vörösmarty kérésére, 500 forint évi járadékkal váltotta meg. A kormány ezt az összeget most zavartalanul biztosította számára, akit egyébként sem gátolt mozgásában.

Míndez a kedvező külső alakulat azonban nem tudta lelke nagy fáradtságát felfrissíteni s az embert egészen visszaadni a költőnek. Nyugtalanul keresi magát. „Én még nem igen foghatok munkához — kivéven az akadémiaikat — sok apró házi bajom lévén, irányomat is elvesztvén anélkül, hogy újat tűzhettem volna ki magamnak, kedvem sem sok van. Egyedül az időtől várom, hogy egy kis erőre kaphassak“ — jelzi állapotát Toldyhoz írt levelében.

Időnként felmegy Pestre, „a szomorú városba“, széttekint, megjelenik második otthonában, az Akadémiában, amely Andrássy György gróf elnöklete alatt 1850 június 10-én tartja első ülését. Találkozik régi barátjával s tőlük értesül nemzedékének szabadságharc utáni sorsáról. Kevés öröme telhetett ebben. 1850. április 21-én halt meg Pesten, Graefenbergből hazajövet legnemesebb barátainak egyike, Wesselényi Miklós. Czuczor fogságban sinylődik. Garay az egyetemi könyvtárnál másodrangú hivatalt visel. Bajza és Fáy távol vannak. Vachot Sándor nem ír. Aranvt az anathia kínja gyötri. Csengery és Kemény a magyar státusférfiak életét írják. Jókairól semmi hír. Az idősebb írók általában hallgatnak. De ezek, különösen ha a Tudós Társaság tagjai voltak, nem is számítanak az élethez, inkább a halálhoz. Nincs hol megszólalniok. Az *Új Múzeum* lenne erre az egyetlen hely, de megjelenése — október 1-re volt jelezve — késik. A fiatalabbak Szilásvi Sándor *Emléklapjai* és Nagy Ignác *Hölgyfutár* „journáljainak árnyékában“ húzódnak meg, hogy megélhessenek. Kuthy Lajos „nemzettagadó“. *Esv* jó hangzású név van: Tompa Mihály, mert győzi lelkesedéssel és túl van a tétlen hazafias búsláson. A könyvek nem isen kelnek. A közönség fásult. A színház zárva. Egvetlen sikerrel biztató vállalat van, Vachot Imre *Losonci Főniksze*. Ennek vannak, sőt gyanodnak az előfizetői. Egyébként társasélet nincs. Rejtett, fojtott életű város lett Pest.

Ilyen körülmények között neki is lassan gyülemlik fel életkedve s igen nehezen szánja rá magát az írásra. Inkább külső indításra, mint ihlete teremtő kedvéből dolgozik. Toldy áll mellette, aki feladatmunkával terdeli össze közömbösségét. Az ő ösztönzésére kezd valamit dolgozni az Akadémia új folyóirata számára. Elvállalja egy magyar svntaxis ráeső részének a megírását. „Financiális merengéseinek megszüntetésére pedig, hogy legalább *esv* évig dologtalanul élhessen“. 3 kötetet készül kiadni munkáiból. Sőt, közben mintha régi én-jéből is kezdene valamit visszakaapni: megjelenik vers-író kedve. „Egy kisebb versezetem — értesíti Toldyt — nagyjából már készen van.“ Ez a versezet valószínűleg az *Előszó* lehetett.

A cím egy kissé zavart. Semmi adat, avagy nyom nincs arra, hogy milyen tervezett mű előszavául készült. Sőt a költemény kompozíciója inkább arra utal, hogy a költő valamit csak akart, de azután ott hagyta tervét. Valami kettősség jellemzi a vers szerkezetét: az első része más hangnemű, mint a második. A költemény azonban így is nagy, talán legnagyobb lírai alkotása Vörösmartynak, minden csonkasága, befejezetlensége ellenére.

A költemény a reformkor emlékeinek napsütésében indul. Minden újra felragyog, ami csak emberileg naggyá és nemessé tud tenni egy korszakot: az ész, a szív, a munka, az ember szellemi és anyagi haladása. Mintha Széchenyi magasztalását intónálnák a bevezető sorok. A Szózat ritmusának ünnepi lejtésével kezdenek emelkedni Vörösmarty híresen szép és mesteri jambusai. Azután mintha megtorpanna minden, felcsattan egy rövid vers-mondat: A vész kitért! S egyszerre a háború hangulat-váltó árnyékai sziszegnek végig a versnek eddig oly harmonikus architektúráján. A költemény belső dekorációja megváltozik, a halál színeibe öltözik és ebből az elsötétült távlatból cinikusan és könyörtelenül táncol elő a Halál. A kultúra és haladás himnuszából indult költeményből a haláltánc kísérteties tébolya lesz. De aztán a halál hatalma kifárad és munkáját befedi a csataterek némasága. Ahogy Vörösmarty ezt az átállást ritmikailag érezteti és átfesti, az a magyar verselés egyik legnagyobb diadala. A jambusok lassan megfáradnak, nehéz a terhük, inkább már csak pihegnek, mint emelkednek és átfordulnak a spondeusok nyugalomra csillító, állító, zajtalan elnémulására. „Most tél van és csend és hó és halál.“ *A vén cigány* zivatarának hangolása itt kezdődik.

1853-ban vagy 1854-ben Vörösmarty elhagyja Baracskát és Kápolnásnyékre, szülőföldjére költözött át. Valószínű, hogy a gazdálkodásra ráfízett, lakása sem volt megfelelő, s talán Baracskát egy kissé unalmasnak is találta. Lehet, hogy Kápolnásnyéken olcsóbb lakást is kapott a Nádasdy-családtól.

Kápolnásnyék nem volt igazában falu, lakosságát 4—5 nemesi család s ezek volt jobbágyai alkották. Vörösmarty lakóháza a Balassa család 8—10 holdas belsőségei közé volt beékelve s 2—3 holdas kert terült el körülötte, amelybe ő maga telepített szőlőt. Ha új otthonából kitekintett, éppen rálátott szülőházára. Nem kellett ahhoz a legnagyobb élő magyar költőnek lennie, csak meleg fogékonyságú embernek, hogy megértsen mindent, amit ez a késő hazatérés és találkozás az emlékezés némaságával elmondott neki.

Új lakóhelyén Vörösmarty élete mintha kettévált volna. Volt egy külső, társas hajlamait látszólag kielégítő és önmagát időnként elfeledtető élete. Sokat érintkezett Kolosváry Mihállyal, aki atyjának utóda volt a Nádasdy uradalomban. Gyakran járt a nyéki nemesség közé, a Sárközy-, Mérey-, Kenesey-, Földváry-, Balassa-, Véghelyi- és más családokhoz, akik hódoló kegyelettel és tapintattal veszik körül és segítik ki anyagiakban, amikor ezt csak tudják. Ez azonban nem mindig sikerült. A költő önérzete tiltakozásával háritott el magától minden ilyen észrevett törekvést. „Ennyire mégsem jutottam!“ — hangzott védekező mondása. Néha átrándult a szomszédos Velen-cére és Agárdra, jóbarátaihoz és ismerőseihez. Különös örömet visznek napjai egyhangúságába, ha meglátogatják pesti jóbarátai: Bajza, leányával Lenkével, Horváth Árpád, Eötvös, Vachott Sándorné, Lisznyay Kálmán, Berta Sándor és mások, s valamennyi közt a legszeretettebb: Deák. Sorsának hűséges osztályosa, tartózkodóbb ter-

mészetű felesége, aki szemérmes visszavonultsággal takargatta férje betegségével is mindjobban megnehezedő életüket. Vörösmartynak is egyetlen tiszta és nyugodt öröme családja, amelyért — egészsége rovására is — minden áldozatot meghoz s nem kéméli hanyatló fizikai erőit. Családi életüknek Nyéken legünnepélyesebb eseménye kis fiuknak, Bélának első szentáldozása volt. „A fényes ebéden, amelyet a költő ez alkalommal adott, szívélyes köszöntőt is mondott kisfiának, melyre a vendégek ezüst billikomból ittak áldomást“ — mondja az egykori hirlapi jelentés.

Vajjon mit mondhatott Vörösmarty kisfiának? Izgató kérdés! Hol volt Vörösmarty ekkor már fia hitétől!? Talán ott, ahol az egész század állott a katolicizmustól? A lelke mélyén, a vérében, a képzelete pompájában és ünnepélyességében, természete, egyénisége jósaág vonásaiban ott élt a katolicizmus. E korabeli levelei tele vannak alázatos és bizó Isten-hittel, a Gondviselés szándékait hordozni kész készséggel. Költészete is tele van futtatva metafizikai érzetekkel, utalásokkal, mélységekkel, amelyekben felülmulja az ekkor kezdődő keresztény, programmszerű lírát. De ezenkívül volt egy másik Vörösmarty is, akinek a lelken nyomot hagyott a század kétkedő, racionalista és kritikus liberalizmusa. Vörösmartynak szinte a szeme előtt: az Atheneum hasábjain alakult ki ennek a századnak a szelleme. Itt volt tanúja Kant fogadtatásának, a csodálatnak és ellenszenvnek, amely körülvette; itt látta Hegel uralomrajutását s ez alól ő maga sem tudta kivonni magát; itt szemlélte Schelling napjának felkeltét, amelynek egy-két sugárát ő is beleszötte gondolkozásába; itt hallott Strausz vihart felverő könyvéről, amelynek hullámai ide is csaptak. Gondolkodásának nyugtalanságai, melyek annyi sebet üthettek hitén s amelyeknek mottója egykor az volt: az ész az isten, most mintha elcsitulnának, mint annyi mindenből, ebből is kiábrándulhatott s lelkének a szenvedésektől felszaggatott résein, amint ez már a leveleiben is észrevehető, ismét előtört a hite, amelyre itt talált újra rá, szülői háza közelében, kisfiának hite mellett.

A társaságnak élő, jókedvű, joviális, dinnyeszüretet tartó, dohánytermelő és pezsgőbor-készítő Vörösmarty mellett azonban Nyéken élt egy másik, szinte láthatatlan Vörösmarty is. Igazi életét magányba rejti el; ablakai éjjel mindig világosak, s csak azt tudjuk róla, hogy ilyenkor dolgozik. Úgy tűnik fel, hogy a rajta kívül eső világgal megszünt minden ilhet-kapcsolata. Lassan-lassan kinő környezetéből, a történelemből, az időből. „Egészen időn kívül élek, mint az örökkévalóság“ — jellemzi magát Tóth Lőrinczhez írt levelében. Hallál-verseket ír. Felkérésre alkotja meg s talán azért is vállalja őket, mert hangulatával találkoznak. Egészsége egyre hanyatlik. Agy és szívérelmeszesedése, magas vérnyomása mind jobban elhatalmasodnak szervezetén, amelyet tüdővízenyő is kínoz. Sokat szédül, sokszor elveszti eszméletét, néha rémképei vannak, mintha rá akarna szakadni háza s ilyenkor futni kezd. Költeményeiből már hiányoznak képzeletének kábító, kápráztató színei, a vakmerő szóösszetételek, a nyelv-

géniusz remeklései. Az emberi bölcsesség, jóság, lényeg-látás klasszikus nyugalma árad szét distichonjainak csendes, még mindig pompásan hömpölygő, de már fénytelen és zenétlen omlásában. Így következnek: *Sirversek*, *Mint a földmivelő* és Batthyány Kázmérnak emlékére és sirkövére készített feliratos versei: *A száműzött*, *Az ember élete*, *Emléksorok egy sirkőre*. Az élet ormaira feljutott Vörösmartynak tárgyilagos nyugalma ragyog e költemények igéin.

Egyéb munkáin is látszik az utolsó rendezés és simítás mindent elvégezni siető gondoskodása. Mindenekelőtt nyugtalanul foglalkoztatta munkáinak kiadása. Kiliánnal kötött szerződése lejárt 1850-ben s anyagi helyzete készítette arra, hogy új kiadóval tárgyaljon. Heckenast Gusztávnak ajánlja fel munkáit s 6000 váltó forintot kért az eladási jogért. De nem tudtak megegyezni. Ezután hozzáfog a Lear király fordításához, amely mint köteles adósság már 1848 óta terhelte. Nyéken 1853-ban el is készítette munkáját. A magához térni kezdő irodalmi közvélemény úgy tudta, hogy ezen kívül még hat Shakespeare-dráma lefordításával foglalkozik. Azonban ezt is alig győzte. Úgy tervezte, hogy majd sajtó alá rendezésekor végzi el rajta az utolsó simítást. A vállalat új kiadói a Nemzeti Könyvtár részére így is szívesen fogadták Vörösmarty kéziratát, amelyért 300 forint tiszteletdíjat ajánlottak fel neki. Az átnézés munkáját azonban Vörösmarty már nem tudta elvégezni. Bevált Gyulai sejtelve, amelynek Aranyhoz éppen a Shakespeare-fordítás ügyében 1855. augusztus 11-én írt levelében adott kifejezést: „Vörösmarty többé nem fordít, nem fordíthat. Szegény öreg egészen oda van, alig él még egy évet.“ A fordítást Arany „bársonyos kézzel“ javította át.

Pesti barátaival közben megtartotta kapcsolatait s időnként meglátogatta őket. Ilyenkor sokan jöttek össze, de mindig óvatosan és nem nyilvános helyeken. Az írók ismerték a hírhedt rendőrfőnök Pottmannak fenyegetését: „Ha azt akarják, hogy egy mukkanás se legyen az egész országban, engedjék meg, hogy összeszedessem azt a fővárosban lézengő néhány irkafirkászt, leküldöm őket Péterváradra, lecsukatom s azzal csend és nyugalom lesz az egész országban.“

Két ilyen nagyobb összejövetelel van részletes tudomásunk. Az egyiket Vachot Imre rendezte még 1850-ben. Az a vendéglő, amelyben a pesti írók Vörösmarty tiszteletére összejöttek, az Angyalhoz címzett kurtakocsma volt a Ferencvárosban, az Üllői úti kaszárnya mögött. Kicsiny, földszintes ház, csinos kerttel. A derék német vendéglős a maga kertjére nyíló szobát engedte át az íróknak, hol sem „policáj“, sem „zsandár“ nem háborgatta őket. A megjelent írók Lévy József, Urházy György, Székely József, Balázs Sándor, Fekete Mihály, Erdélyi János és Vachot Imre voltak. Váratlanul betoppant a híres cigányprimás, Patikárus Ferkó is, egy másodhegedűs és egy bőgős kíséretében s régi „hallgató magyar szólókat kezdett játszani“... „A Szózat költője egészen el volt érzékenyedve, szeme könnybe lábadt, majd öszülő fejét karjára értetve, csöndesen zokogott.“

A másik ilyen összejövetelel 1855 tavaszán volt Tomory Anasztáz

lakásán. Ekkor „az alig ötven éves férfiú teljesen megtört, agg vala már.” Tomory, akit Vörösmarty rendkívül szeretett, lakomát rendezett Vörösmarty tiszteletére, amelyen jelen voltak: Deák, Eötvös, Kemény, Csengery, Jókai, Egressy, Szigligeti, Rádai. Egressy Gábor elszavalta Vörösmarty kedves költeményeit: *Szép Ilonkát, Liszt Ferenchez, Gondolatok a könyvtárban, Egri bor*. Elénekeltek a *Fóti dalt*. Patikárus Ferkó pedig magyar nótákat játszott.

Mindenki örömet szerzett neki, csak két jóbarátja láttára juthatott eszébe közeledő sorsa. Bajza és Vachot Sándor már nem ismerték meg... De rajta is jelentkeztek a hanyatlás jelei: Eötvös Józsefet, aki az utcán köszönti, nem ismerte fel. Csengeri Antalnál és Tóth Lőrincnél, akinek a családi körében szintén sokszor megfordult, társalgás közben többször elaludt.

Érdeklődése azonban még élénk. Egy ilyen pesti látogatáskor, talán éppen a legutolsó kérésére Tomory elvezette az úgynevezett „ifjak kávéházába”: „Hadd lássam még egyszer az ifjú nemzedéket!” „Betértünkkel — írta le a találkozást Tomory — néma csend lön az ifjak között, és kegyeletes tisztelet-nyilvánítás.”

1854-ben írta meg Vörösmarty *A vén cigányt*. Gyulai úgy tudta, hogy Szentivánon kezdte meg. Az azonban bizonyos, hogy Nyéken fejezte be. A magyar írók és a hozzá közelálló barátai: Eötvös, Csengery, Kemény és Tomory tudtak a versről s így került a Pesti Naplóban nyilvánosságra. A Pesti Napló nem akarta közölni e soráért: *A megváltó elfordult sirjában*. Ekkor Vörösmarty Tomoryval, aki előtt felolvasta költeményét, kijavíttatta a verset: „Úgyan húzd ki, öcsém ezen sort s ird helyébe: *Isten sirja reszket a szent honban*.”

A vén cigány alakja valószínű Patikárus Ferkó személyének alakítása. A vers ihletének felajzásához döntő benyomást nyújthatott képzeletének Shakespeare-rel való utolsó találkozása. Lear király elhagyatottsága és átkozódó keserősége a Vörösmartyéval azonos állapot analógia, amely ismét felingerli Vörösmarty lelke rendjét, felkavarja és felforralja eszméi kihűltnek hitt anyagát. Az orosz-török konfliktusból a háború képe rémlett elé, amelyben újra feljelent a magyar szabadságharc vérző emléke s összetörte szemléletében az emberarcot, amelyet már derengő optimizmussal kezdett tekinteni.

Vörösmarty ezután már csak egy verset írt: *Fogytán van a napod*. A költő királyi szöttezésről fáradtan, ékesség és dísz nélkül leomló foszlányok. A ritmus lassú, zenétlen omlásában kezd elcsendesezni minden. Még egyszer felragyog fölötté a múlt, amely tündő álmodozással kérdez, sajog és fáj. A sorokat az emlékezés reszkető hullámai ringatják.

Ami ezután történt, az már a vég közeledése. Még 1855-ben családjaival ellátogatott Cseppe, felesége édesanyjához. Azután felkereste Tatán lakó sógorát Csajághy Károlyt. Elment Kehidára is, hogy utoljára lássa Deákot, azt az embert, „milyen ritkán születik.” Orvosának, Kovács Sebestyennek tanácsára a budai Császárfürdőt használja, majd Balatonfüredre megy, hogy szívbaja ellen gyógyulást ke-

ressen. A Szózat költője! — mondogatják az atyák fiaiknak az áhitat hódolatával, amikor meglátják roskadt alakját. Utolsó arcképét Vachot Sándorné rajzolta meg, amikor meglátogatta Nyéken: „Öltözetét elhanyagolta, mintha sorsához illően a durvás szövetű ruházatokat tartaná... Ősz szakállát ápolás nélkül engedé nőni, bokrosodni, s családi körben is el-elmerült gondolatába, hosszan és mélyen, mintha csak egyedül volna...” Mivel betegsége egyre súlyosodott, Béla fia sokat betegeskedett és már iskolába is kellett járnia, és több kilátás nyílt arra, hogy könnyebben tudnak a fővárosban megélni, ezért elhatározta a család, hogy Pestre költöznek. Valamelyik jóbarátjuk a Váci utca 19. számú ház II. emeleti 9. sz. udvari lakását vette ki számukra. A ház első tulajdonosa Kappel Frigyes báró bankár volt. E házban volt Wigand Ottónak, majd Heckenast és Edelmannak könyvkereskedése. Kisfaludy Károly is itt lakott, az utcára néző I. emelet három szobás lakásában s itt is halt meg.

1855 novemberében Vörösmarty állapota hirtelen rosszabbra fordult. Véghelyi Zsigmond nyéki földbirtokos kocsján vitték fel Pestre. Utolsó napjait hadd mondja el egy szemtanú, Barabás József orvos, aki Baracsán, mint politikai menekült tartózkodott, tanította Vörösmarty gyermekeit és a család kérésére a nagybeteg költő mellett tartózkodott.

„... Vörösmarty először az Arany Sasban szállt meg, ahol meglátogatták Bajzáné és gyermekei. Vidám volt és balatonfüredi útvjáról tervezgetett. Felesége közben hazatért Baracsára gyermekeihez. November 17-én ment át Vörösmarty felesége és Barabás kíséretében a Kappel házba. A költő még tudott járni, de karon kísérték. Még aznap délután lement Barabással a Korona kávéháza s itt egy félóráig időzött. Mivel itt nagy füst volt, Barabás nem engedte meg, hogy tovább tartózkodjék. Visszamenet Vörösmarty jókedvű volt, és cigány adományokat mondott. Amint lakásába ért, egy negyedóraig támlásszékebe ült, majd lefeküdt. Nejével és Barabással beszélgetett, különösen sokat emlegette Deákot, akit felesége figyelmébe ajánlott. Ejjel rosszul lett, november 18-án reggel szélütés érte s önkívületbe esett. Ilyen állapotban többször meglátogatta Deák, Bezzerédi István és neje, akik napjában háromszor is felkeresték. Papot is ő hozatott. Halála pillanatában lépett be Vörösmarty szobájába Toldy. Szemeit Barabás József fogta be... A halál november 19-én, délután két órakor következett be.”

**Temetéséről, amely november 21-én délután 3 órakor volt, szó-
laltassuk meg Csengery Antalt, aki résztvett benne és a külföldön
lévő Gyulaynak így írta meg:**

„... Vörösmarty temetéséről olvasott Ön a lapokban. Semmi sincs nagyítva. Legalább 20.000 ezer volt jelen s ezek között több főrangú... A roppant tömeg kikísérte Vörösmarty koporsóját egészen a sírkertbe. A prépost (Szántófi Antal) itt eltérve a szokásos szertartásoktól a sírra térdelpt s egy e végre készített buzgó imát mondott el. Ministránsa között plébánosok is voltak: Sulyánszky, Ráth stb. A politechnikumi ifjúság Budán otthagya tanárait s tömegeستől jött át Pestre. A gimnáziumi ifjúság kérelmet nyujta be, hogy e napon ne tartassanak előadások. A Pesti Napló, mint láthatta ön, mély gyászban jelent meg s a városban mutatkozó lelkesedés a német lapokra is átragadt. Ők is megsírták a magyar

költőt, sőt világirodalmi veszteségről szóltak. A kis *Kundschaftsblatt* e Naptól kezdve egész gyászt öltött és így végzé a németekhez írt sorait: *Weinet, o weinet, Vörösmarty ist tot!* Aki kételkedett, most már meggyőződhetett, hogy Pest magyar város. A magyar írók fátyollal kalapjukon jelentek meg a temetésen“ . . .

A koporsót, amelyet hat ló vont, két oldalról írók és művészek égő fáklyákkal kísérték. Utána haladt az özvegy s három árvája, az Akadémia tagjai s a Nemzeti Színház művészei.

A magyarság most tudott először országosan gyászolni. S mintha mindazt a fájdalmat, amelyet az eltűnt Petőfiért, az aradi tizenháromért és a szabadságharc névtelen halottjaiért titkon szenvedett, most Vörösmarty halála fölött egyszerre zokogta volna ki magából, minden könnyét neki adta. Koporsója körül az 1848 márciusi Pest nemzedéke találkozott, amely azonban már mint történelmi sorson átjutott magyarság vértanúkból és száműzöttekből, elítéltekből és mindent elvesztettekből állott. Amikor most a nemzet másodszor kezdte el életét, azzal a Vörösmartyval indult neki útjának, akinek halhatatlan lantjáról egy jobb kor jövődjének napja világított eléje.

VÖRÖSMARTY

*Eled a tűz, meglöbban a láng, az ősök alakja,
égreszegett szép homloka fölmagasúl a hegyormon,
s messzefutó, sudar árnyuk a mély völgyekbe hanyatlík.
O, nem a bő kacagány, nem az érc, nem a sokszinü ékkő,
nem, nem a síma-erős izmok játéka: az árny, az
árny teszi naggyá őket, a messzefutó, mely
fénybefonott testük feketén eljegyzí az éjjel. . .
Hamvad a tűz, ellobban a láng, a lenge-palástos
árnyak visszahajolnak: ugyan mi marad meg a múltból?
— tán csak a h a n g, az az „édes, erős“, ha oromról-oromra
dobja a bérc, vagy a tett, a sziklatörő nagy erőnek
míve, vagy az se, csak egy marad, egy csak: az á l o m. a bűvös,
vagy tán a s z e r e l e m n e k is el kell egyszer enyészni?
Mester, már te tudod, hiszen Ott örök Úrnak könyve tanít, hogy
múlnia kell, és múlnia jó annak, mi mulandó.*

Tótfalusy István

THOMAS MERTON NAPLÓJÁBÓL

1949. Keresztjári napok. Három nap múlva, ha élek, s ha az érsek urat semmi szerencsétlenség nem éri, s a lábát sem töri ki, — pap leszek. Ujra és újra ezt mondogatom magamnak: „Misézni fogok, misézni fogok.“ — És a Cobre-i Szűzanyára gondolok, akinek templomába elzarándokoltam kilenc évvel ezelőtt. Ő vette kezébe ügyeimet, s azokat valóban jól igazgatta, az Ő szeretete kísért idáig és elvisz majd egészen az Istenig.

Nem tudok mást olvasni, csak Keresztes Szent Jánost. Felütöm az Égő Lángot ennél a versnél: „*Rompe la tela deste dulce enrenentro.*“ A papság: lelkem legbenszejének találkozása az Élő Istennel! Még nem érttem ezt. Talán csütörtökön jobban megértem. Mindenesetre így imádkozom: a függöny húzódjék kissé odább, az érzékek szolgasága, mely egész életemre teherként nehezedik, könnyebbedjék egy kissé, hogy szabad legyenek és a szentmisében közelebb kerüljek Hozzá, — minden misében, melyet valaha is be fogok mutatni. Hogy minden misén világítsa meg a léggört körülöttem s vigyen közelebb egy lépéssel az Éghez és a Látáshoz. Hogy minden szentmise gazdagodást és szabadulást jelentsen az én lelkem számára és mindazon lelkek számára, akiknek a Legszentebb Szűz elgondolása szerint szükségük van ezekre a misékre, hogy eljussanak az életszentségre és a kontemplációra, hogy megtalálják a szabadságot és az örömet.

A legtöbb könyv, melyet a papságról irtak, nem elégít ki Dom Casel és Bouyer könyvein kívül, de pillanatnyilag ezeket sem tudom olvasni. Nagyon is mesterkéltnek tűnnek szememben — nem irodalom kell most nekem, hanem az élő Isten. *Stitvit anima mea.* Az erős, az élő Isten. Elégek a nagy vágyakozásban az Ő békéje után, az Ő állandósága után, az Ő csendessége után, az Ő közvetlen cselekedeteinek ereje és bölcsessége után, — hogy megszabaduljak a magam nehéz mivoltától. Úgy hurcolom magamat, mint egy nehéz tonnányi súlyt.

Május 24. A papság problémája számomra még a szegénység problémája is. Tudom, hogy nincs minden pap hivatásánál fogva teljes szegénységre kötelezve. De az én esetemben ez a kettő szorosan összefügg. Papnak lenni azt jelenti, — legalább is nálam, — semmivel sem bírni, semmire sem vágyani, — s nem lenni más, mint Krisztus tulajdona. *Mihi vivere Christus est et mori lucrum.* — Ha azt akarod, hogy minden a tied legyen, ne vágyakozzál semmire.

A kontemplatív szerzetesnek nincsen köze a lelkipásztori feladatokhoz sem, — ez is a teljes szegénységhez tartozik, — s így ez is teljesebb és lelkibb lesz. A lelkeknek mi nem adhatunk semmit prédikáció, vezetés, tehetség és inspiráció útján. Szinte restelkedünk minden aktív apostolság miatt, mely láthatólag tőlünk indul ki. S így egészen eltűnünk a misében, — *omnium peripsema usque adhuc.*

Szegénységen a szellemi javakban, hiányaim és tökéletlenségeim ezek is mind ide torkollanak. Ha az oltár elé lépek, Szent Pál szavaira fogok gondolni, hogy Isten a világ erőtleneit választotta ki: *Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia.*

Továbbá: imádságom és egész belső életem, úgy, ahogy van, mélyebb és teljesebb belső hallgatást igényel — egy olyan meleg és benső hallgatóságot, mely azt sem engedi meg, hogy magamról gondoskodjam. Hallgatni magamról, belső életem kibontakozásáról: abszolút szükséges számomra, úgyannyira, hogy eleinte azt hittem, fel kell hagynom azzal is teljesen, hogy a kontemplációról írjak, még ha csak nagy általánosságban is. Hihetetlennek tetszett előttem, hogy az emberek véleménye szerint az volnék, akinek a kontemplációról van valamiféle mondanivalója. Ha erre gondolok, olyan rossz érzés fog el, hogy szeretnék azonnal fürödni és ruhát váltani.

Május 25. Áldozócsütörtök vigiliája. A Martyrologiumban egybefűződik ennek a nagy ünnepnek meghirdetésével — mely engem mindig olyan boldoggá tesz — Szent Ágostonnak, Anglia megtérítőjének ünnepe. Századok múltán én is az ő imáinak, apostoli fáradozásainak és áidozatainak gyermeke vagyok...

Illik a nap liturgiájához a ragyogó idő. Egyetlen felhő sincs a mélykék égen. Reggel olyan hűvös volt, mint szeptemberben. Keskeny holdsarló lebegett a mezők felett és szinte azt vártam volna, hogy a földéken érett kalászos ringjanak. *Vocem juncuditis annuntiate et audiat. Alleluja.* — Nagyon boldog voltam, hogy énekelhettem az Evangéliumot. Krisztus nagyszerű diadalát, mely a papszentelésben találja meg visszhangját és kifejezését, különösen egy olyannak a papszentelésében, mint amilyen én vagyok, akit az erkölcsi világ hajótöréséből Ő szedett fel és házában rejtett el. Ő az, aki az én gyenge és hűtlen lelkemből az égre tekint és kiáltja: *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, et Filius tuus clarificet te.* És a további szöveg int engem, hogy kihez tartozom: *Dedisti ei potestatem omnīs carnis, ut omne quod dedit ei, det eis vitam aeternam.* — Az én örömem Krisztus nagy ereje. Ezekben a napokban újra örülök az én nagy erkölcsi szegénységemnek, mely mindig szemem előtt van, de nem kínoz és nem nyugtalanít, mert minden magához ölelt az Ő nagy irgalmassága.

Nagyon igaz, hogy igen-igen távol vagyok attól a szeretetstől és klerikustól, akinek lennem kellene. Egész életem nem más, mint zavaros összevisszasága azoknak a félig tudatos ürügyeknek, melyekkel magamat a kegyelemtől és kötelességtől elvonom. Mennyi mindent csináltam rosszul. Mennyi lehetőséget szalasztottam el. De ahelyett, hogy belebetegednék a kétségbeesésbe, — Krisztus iránti minden hűtlenségem arra készítet, hogy vakon belevessem magamat irgalmassága karjaiba.

Május 29. Vasárnap Áldozócsütörtök nyolcadában. Az embereknek abban a tömegében, kik primiciámra jöttek, gondolni sem tudtam arra, hogy írjak valamit a szentelésről, a misemondásról, a három napig tartó Agapé-ről. Talán egyszer visszatekintve, részletekben sikerül leírnom. Tudatában lenni annak az egyszerűen irtózatos dolognak, ami ebben a három napban rajtam és általam végbement, — s ez a három nap egyúttal még fokozást is jelentett. Szentmise, felkenés, s szentelési mise, majd az első csendes mise minden tartozékával együtt. Tegnap a nagymise és délután beszélgetések a fásor fái alatt. Bennem az az érzés maradt meg — melyet talán mint eredményt könyvelhetek el — hogy én nem csak átalakultam, hanem ennek a három nagyon is kimerítő napnak fáradozásai és örömei által bennem a létnek új világa keletkezett,

nagyszerű világ, telve olyan dolgokkal, melyeket a következő egy-két évben még egyikünk sem fog tudni megérteni. (Idáig jutottam feljegyzéseimben, mikor P. Vedastus azt mondotta, menjünk fel és adjunk a betegeknek is áldást. A betegek: az öreg P. George, aki gondolatokba mélyedve támaszkodott az asztalnak és Nereus testvér begipszelve és egész arca merő nevetés.)

Szeretném, ha valamilyen módon meg tudnám magyarázni az én nagy ünnepem három napjának lépcsőzetes mivoltát. Mindegyik lépcső külön-külön nagyszerű kibontakozás, óriási fejlődés, de ezt sem felfogni, sem elmondani nem vagyok képes. Végül az volt a benyomásom, hogy összes látogatóim énekkel, jóhírrrel és prófétálással telve szétszórártak a szélrőzsa minden irányában, nyelveken beszélve, készen akár halottak feltámasztására, mert három napon át valóban Szentlélekkel voltunk tele és Isten Lelke mindig jobban birtokába vette lelkünket, — életem első három miséje által, — eddigi életem három legnagyobb kegyelme által.

Minden olyan szokatlan nekem. E kegyelmek egy apostoli rendbe tartoznak, mely túlhaladja tapasztalatunkat. De nem mondhatom, — ha csak nem akarok balga és hálátlan lenni, — hogy ezek hivatásomon kívüli állanak, inkább bizonyos értelemben hivatásom koronájának tekinthetők. Azt gondolom, hogy életemnek azt a szakaszát, az én utolsó hét évemet koronázzák meg. *Erre* születtem.

Pénteken mondtam el első misémet, melyet a cobre-i Madonnának ígértem. Mindig azt mondták nekem, hogy eleinte nehezen ismeri ki magát az ember a rubrikák között, s így az első mise igazán nem gyönyörűség. Ezt én nem mondhatom. Ellenkezőleg: az volt az érzésem, mintha egész életemben mindig is misét mondtam volna. A Szűzanya votiv miséjének erre az évszakra eső liturgikus szövege utólráhetetlen gazdagságban bontakozott ki előttem. Szent Anna oltáránál álltam és a templom (a Capitulum után) telve volt napsugárral. A közelben nem volt más mise, úgy hogy a szavakat valóban kimondhattam. — Azt a gyönyörű kelyhet használtam, melyet Dan Walsh hozott magával. Vállkendőm, corporálém, kehelytörlőm és kéztörlőm néhány színes fiú és leány ajándéka volt a mobilie-i katolikus főiskoláról, Alabamából.

A St. Louis-i kórház egyik nővérétől cingulumot kaptam. Ha mindenkit névszerint felsoroltam volna, akikre a Mementó-ban gondolni akartam, délig ott állhattam volna. De már napokkal előbb imádkoztam mindenkiért, hogy a megfelelő időben mind együtt legyenek. Mindenkire gondoltam névszerint, akinek Isten előtt adása voltam e pillanatig.

Megőldoztattam Nannyt és Dan Walsh-ot, Bob Luxot és Ed Rice-t és Bob Giroux-t, aki haditengerészeti egyenruhájában jött el, Tom Flanagan, aki Eddel és Rod Mudge-t, aki Dannal jött, Mc. Canliffet, aki itt valamit írt a költészetéről. De Jay Laughlinit és Seymourt nem tudtam megőldoztatni. A mise után volt elég időm a hálaadásra, egyedül, a Győzelmes Miasszonyunk kápolnájában, majd kimentem, és beszéltem, helyesebben valaki más beszélt rajtam keresztül. Csodálatos reggel volt ez, az alatt a fa alatt, melyet P. Mauritius egykor Ginko Bilobának nevezett el, — habár összes botanikus ismertető jegyei eltűntek volt.

Most már tudom, hogy az egész amerikai egyház imádkozott értem. Ennyi kegyelem, s az a tudat, hogy mindahhoz, mely velem kívülről és

belülről történt, én édes kevéssel járultam hozzá, meg is félemlített és meg is vigasztalt. Felemelt és tovaragadott engem annak a nagy szeretetnek árama, mely az emberekben felfakadt annak a könyvnek nyomán, mely az én nevem alatt jelent meg. Ez az áramlat milliókat ragadott el, — talán az egész kontinenset, — az Ég felé. Mindez engemet egészen az Istenanya gyermekévé tesz (Mulier ecce filius tuus), akinek a legnagyobb kegyelem adatott. Ha Ő bennem létrehozott valamit az Ő alázatából, akkor Isten vég nélkül el fog árasztani kegyelmével, nem miattam, hanem az egész világ miatt, azért, hogy mások nagyokká legyenek, míg én a magam semmiségében vesztegelek. Ez lenne számomra a legnagyobb öröm.

Bizonyos tekintetben ennek a három napnak a tapasztalata a viszája és tökéletes ellentéte mindannak az elképzelésnek, melyet én a lelkigyakorlatok alatt az egyedüllétről alkottam. Vagy ez talán a teljessége annak, és én még nem értem?

Június 4. Pünkösd vigiliája. Forró nap. Üres gyomor. Nagyszerű gomoly felhők vitorláznak az erdő felett. Minden csendes.

A mise a legsodálatosabb valami, mely valaha is életembe lépett. Az oltárnál érzem, hogy végre az az ember vagyok, akinek az Isten akart. Ennek a Tökéletes Aldozatnak tisztaságáról és békéjéről nem tudok logikusan összefüggőt mondani. De mélyen tudatában vagyok annak a sajátos kegyelmi atmoszférának, melyben a pap ezekben a pillanatokban és egész napon át él és lélegzik. Az biztos, hogy ez a különös kegyelem valami egészen személyes és közölhetetlen, de eredete a szentmise közös jellegében is van. A legnagyobb adomány, melyet egy ember valaha is elnyerhet, ebben a végtelen Aktusban való részvétel, melyben Isten az Ő szeretetét minden emberre kiárasztja. Ebben az értelemben az Egyedülvalóságnak és a Közösségnek legfőbb kegyelmei összeolvadnak és egygé válnak, — ez megy végbe a miséző papban, mint ahogy ez megy végbe Krisztus lelkében és Mária Szívében.

Micsoda öröm, emberekre gondolni, akikért a Mementóban imádkozom. Pappászentelésem előtt úgy gondoltam, hogy a nevek felsorolása eltéríti gondolataimat. Oh, nem: mindez csak fokozza lelkem mélyének ragyogó fényességét. De ez sötét fényesség, — mely a képek nélküli hit hallgatásában izzik, — de annál ragyogóbb, mert örülök sötétségének.

Ha megtartottam volna, eredeti elhatározásomat, akkor nem beszéltem volna vendégeimnek arról, ami velem történt, s hogy mivel volt eltelve egész bensőm első szentmisém után. De azt gyanítom, hogy ez is egyike volt azon jófélételeknek, melyeket végül maga a Szentlélek söpör el. Sokszor határozzuk el magunkat valamilyen jóra, mely mégsem egészen jó, mert saját elgondolásunkból származik. Ha Istennek úgy tetszik, megláttatja ezt velünk s elveti az egészet valami nyilvánvalóan jobbért. Ezt a változási lehetőséget azonban nem szabad úgy tekintenünk, mint általánosítás alapját, s én is megmaradok annál a vágyamnál, hogy legyek tartózkodóbb. Nincs értelme ennyi önleplezésnek, s még rosszabb, ha elmondunk ilyen benső megtapasztalásokat, lerántva azokat a mindennapi és anyagi síkra, s így elvész belőlük a legjobb, melyben lélek és élet volt.

Június 10. Kántorpéntek. Napjaim legnagyobb eseménye eddig a szentáldozás volt. Most maga az Áldozat, melynek az áldozás csak egy

része. Lelkiéletem súlypontja áttevődött arról a félóráról, melyet a Győzelmes Miasszonyunk oltára előtt szoktam volt tölteni, sötétben térdelve, arra a tíz-tizenöt percre, míg Krisztus teste és vére előttem van az oltáron, miközben karjaim a könyörgésnek abba a kis görcsös mozdulatába merevülnek, mely nálunk általában az *orantes* szélesre tárt karjait helyettesíti. De jobb is a szentmisében egy bizonyos tartózkodás. Az egész Áldozat valami olyan iszonyatos, hogy hatalmas lendületét úgy sem lehetne kifejezni. Az a kis észrevétlen lehajlás a *Suplices Terogámusnál*, mikor az oltárt megcsókolom, olyan mozdulat, mely mindig felemel és békével tölt el. A *Pater Noster*-t mondani olyan, mintha a nap szívében úsznánk.

Órákkal a szentmise után is mindig nehezemre esik, hogy más iránt érdeklődjek. Még olvasni is restellek. Később napközben újra és újra eszembe jut, s olyan erővel ragad meg az emlékezés, hogy miért csinálom azt, amit éppen csinálók.

Az áldozás előtti imádságok igen szépek, szeretem őket, de egy kicsit zavarnak, mert ellentétben látszanak lenni az imént történetekkel, s így most újra az én szegényes kis énemért beszélek. Viszont ez hozzásegít ahhoz a gondolathoz, hogy Istentől különválva létezésem elveszve egy borzasztó, de általam mégis szeretett nyomorúság mélyén. Ezt a szegénységet nem szabad soha elfelednem. Szeretném, ha megérteném szépségét olyan jól, mint Szent Ferenc — mert a külső szegénység, mellyel ő jegyet váltott, egyszerűen csak annak a Semmisségnek kifejezése volt, melyet ő önmagában szeretett. — Ezen a héten, ezen a Szentlélektől elárasztott héten újra megéreztem abból az örömből, hogy önmagamban semmi vagyok és mindenben a Szűzanyától függök. Ez a kulcsa a belső élet legkönnyebb és legegyszerűbb útjának: nem vágyakozni a nagyságra, vagy szentségre vagy jelentőségre, mint valamire, ami sajátunk lehetne, hanem teljesen az Ő szeretetére és védelmére bízni magunkat, jól tudva, hogy a megfelelő pillanatban kieszközli a kegyelmet számunkra, hogy véghezvihessük mindazt a jót, amit Isten tőlünk akar. Ettől fogva az egész lelkiéletben nem kell mást tennünk, mint bizalommal rátekin-
tenünk, s mindent hűséggel elfogadnunk, amiben Általa részesülünk, anélkül, hogy ahhoz ragaszkodnánk, vagy mint sajátunkat meg akarnók tartani, s anélkül, hogy magunk felett tépelődnénk.

JELENÉSEK

HOLT VILÁG

Pillantásod derűje repdes
a porladó hegyen csapongva.
Vizekhez surran, ámuló kövekhez
s leszáll a néma torlaszokra.
Saját művének szépségén merenghet,
amint a kristályéleken suhan,
s a csúcson csokorba omló rendet
szemléli lassudan.
Örökkön működő nyugalma zálogául
beljebb a bonthatatlan sokszögek
merev magányán tökélye kitérül,
mint röpke játék, hogyha hirtelen sugár hull.
csillagnál tükrösebb.
E holt világban, hol a virradat dereng még,
tartózkodó varázsa zsong tova,
amint a lágyan sejlő mészkövek felett épp
suhog a hajnal ostora.
Nem hangos üdvöt nyújt az érzékeknek,
csak a tapintható idom káprázatát,
midőn a nap tűzében lassan ébredeznek
az ércek és a villogó kovák.
De végül is ki látja, merre mossa
csalja visszfényeit a csörtető patak,
míg partjai más létre áhítózza
a vízbe omlanak.

SZILAJ FÁK

Es hallani hangját is már a létnek,
amint susogva ring a káka
s a láp homálya csöndesen zenélhet
zavartalan sugallatodra várva.
Ha ott borong lehelleted a szittyó
párás sátra alatt,
megpendül néha andalító,
rég nem hallott szavad.
Szigorúságod enyhül újra
lazább alakzatán a leveleknek,
mert mértékeddel megvont mértanukba
szelid arányok keverednek.
Imhol egy gomba dugja föl sisakját
s a zuzmók bársonyán harmat ül reggelig.
midőn nyugítóznak már a lázadó, szilaj fák
s hangod idézgetik.
Így hull alá az égerfák tövében
s félénk csodálatot teremt igéd.
Határtalan szépséged szöttezésében

borzonganak a boldog keltikék.
Sejtrendszerük irgalmas tavaszán át
szellőd vigalma zúg s erőd buzog.
Fuvallatára hozzád hajlanak a pálmák
s a folyómenti lágy papiruszok.

GYORSLÁBŰ VADAK

Az első mozdulat emléke rebben,
amit bizonyágtételül még újjad írt
olvasható, derűs jelekben
a földobott utolsó csillagig.
Látványa friss ma is, ha újraéled
szarvasagancson, őzbokán,
s amint a tóban gázolnak a gémek
tapogatózva, tétován.
Háromfelé mozdul a láb és teret hódít,
hogy birtokába vegye alkotásodat:
mezők virányát s hegyek kaptatóit
járja gyönyörrel a gyorslábú vad.
Fejét föltartja büszkén, máskor legelészik
vagy könnyedén szökell; ki tudja, hogy mi jobb?
Az ugrás mámorát inukban érzik
a részegült csikók.
Aztán puha csapással fölrepülnek
a leskelődő bibicek.
Egy kényestollú köcsag is velük megy
s a langyos szélben álmosan libeg.
Hosszan kinyújtott szárnya, mint a jelkép,
legyezgeti kerek világodat,
hol forrásvízre hálanak a zergék
s nyerítének a zebrák és lörak.
Csapásaik vidáman füstölögnek
s nem hagyják el szabályos tervedet,
mert fészküket már ringatják a földek
s a csipkés tengerek.

DÉLCEC VÁROSOK

Ki jön sarlóval ott az érett rónaságon
s a gyapjas nyájakat hányan terelgetik?
Íjjat igéz a szarvas-lépte lábnyom
s merészen fut a hamvas bércekegy.
Egy könnyű csukló kőkorsót emel föl.
Magasba tör már a sudár derék,
hogy szertecsurrant, éltető vizedből
üditse föl parázsló szellemét.
Ha szól, száját már nemcsak hangra nyitja:
önnön szavával énekel, kiált.
Mivoltodat csak seíti még s aligha
felelti el igédnek ritmusát.
Dalolva nyúl a kőhöz, várat épít

és tornyokat, miken zászló lobog,
hogy messze zengjék ringató regéit
a délceg városok.
Gyermekeik kezükből láncot fonnak
s a nyírfák rejtekén a gyep felett,
hol árnyat ejt a lángoló nap,
vidám körtáncot lejtének.
Magadénak fogadtad egykor őket,
szemükben is magadat tükrözöd
s ha felnövén, már nem így kergetőznek,
teremts majd békét mindnyájuk között.

TISZTA SZELLEMEK

Salaktalan napok tűzéből röppenő fény,
hasító szárny a tengerek felett,
teremtő zápor műved delelőjén:
suhannak titkos útjaid jelölven
a tiszta szellemeik.

T ű z T a m á s

ESTI REMÉNYKEDÉS

Ne rettegéssel várd a lassú estét,
ha hunyorogva feléd integet,
s az összeborzadt, idegen felhőkben
terelgeti a titkos éveket.

Ha átbujtat az álmok halk bozótján
az éj parancsa: hűséggel fogadd
a változékony képek vonalából
kibomló ismeretlen sorsodat.

Ne háborogj. Pihenj el, és a csendben
a meg nem értett emlék rád omol.
Hisz álmaidban is csak önmagaddal
s eltitkolt lelkeddel találkozol.

Gergeely Géza

A HÁZMESTERNÉ

Irta Enyedi Zsigmond

Kelemenné lekapta a tűzhelyről a fazekat. Levette a fedőt a fazékról. Kész a vacsora. Elindulhat hát ő is a hétvégi munkára a lépcsőházba. Ugyanis Kelemenné házmaster volt s minden héten egyszer végigsúrolta, törölte a lépcsőházat...

Az alsorsori lakásban minden készen állt a munkához. Nincsen gyermeke, férje távol. Zavarás nélkül nyúl a veder, a nyeleskefe és a rongy után. Fellépked a negyedik emeletre. Amikor fenn van, meghúzza a derekát, — ropogtatná a csontját — csakhogy nem ropog, elmúlt minden fájdalma, ami legutóbb is volt a derekában. Kezdeni lehet a felmosást.

A negyedik emelet lépcsőpihenőjében áll, fogja a vaskorlátot. Bevilágít az emeleti ablakon a ragyogó nap fénye — s minekutána kipihente a megérkezés minden fáradalmát — becsönget Solymárék ajtaján. Hosszan, vékonyan visít a csengő, s amíg a fehér gombon van az ujja hegye, hallja az ajtó csapódását s ott áll a gyerek, Solymárné fia előtte. Beengedik. Solymárékhoz jár be vízért... Ők nem haragszanak érte. Körülnéz a konyhában, a nyitott ablakon bekarmolja magát a függönyökbe a budai oldalon a hegyháton égő nap fénye, hegyek sorakoznak a lapos tiszta víz felett. Elfelejtkezik — addig néz ki az ablakon... Solymár szól neki oda a szerszámos ládája mellől:

— Már megint mos, Kelemenné, hiszen az előbb csinálta!

Mosolyog az asszony a beszédre, de nem válaszol. Mit értenek a takarításhoz a férfiak, csak beszélni tudnak. Ő is tudna, már hogyné. Letenné a vízzel teli vedret a konyha közepére — s elmondaná a gondnokék apró leánykájának betegségét, vagy valami más történetet, ráesett a tejcsarnokos is a gázrezsójára, s a Dunaparton is történt ez meg az — de nincs hangulata rá. Az ajtóba akasztott kanári lelkesezése kíséri ki. Az ajtó becsukódik. Letérdel. Kiönti a kezdéshez való vizet és jár szorgalmasan a keze, a poros kőkockák tetejét ügyesen asszonyi erővel és hajlongással súrolja tisztára.

Magányos a lépcsőház ilyenkor. A lakók otthoni mozdulásai hallatszanak. Egy előszoba-konyha-ajtó kicsapódik Sándoréknál:

— Te Irma, hozd már ide a lekvárt. Mit tartod a kezeden mint a süveget?!

Aztán még szidnak valakit továbbra is a lekvárért. Milyen érdekes az ajtón keresztül a leszűrt tompa hangokat hallani. Jó híreket itt tud meg az ember véletlenül is. No ki hitte volna, hogy itt tudja meg a Kecskemétiék krumpli-ügyét, meg a Szabó család kálváriáját a vasúttal? Amikor úgy lehet igazítani a suroló kését, közel dugja a fejét az ajtóhoz, s azon a jagon, hogy ott lenni éppenséggel a lakó ajtaja előtt lehet neki, kíváncsiskodik józan, gyanútlan szimattal, az értelem az agyvelejében odalapul a homlokcsontjához, hogy mindent felfoghasson és beszédhessen, ki ne maradjon valamiből...

Volt eset, nem is olyan régen, annyira buzgólkodott ilyen irányban, hogy valósággal megrugták. Hirtelen nyílt az ajtó, kapott is kis nyomást a fejére. Dehát szórakoztatónak kell tenni a nehéz munkát valamivel. A vödörcepeléseket, a piszkos lé behurcolását és a hajlásból származó derékfájást; be kell valahogy pótolni a szenvedést jó érzésekkel...

A víz csorog a keze alatt, és a vízben a lépcsőház szemetje, piszka. Gyufaszalag, cigarettavegek, apró vakolatdarabok, ogyiott legyek és a vásáros asszonyok szatyorjából kieső etelcseszék: bab, borso, lencse, kukorica, meg néha karapótló kiesett gombostű. Ott hevernek a veder feneken, nem győzi kerügetni a kezével, zorog a pléh oldala, és olyan nagy magányosságnak a tukörképe ez a hang. Alig-ig jár ki valaki a folyosóra. Mint valami tavozsi zene, tör fel a pincéből a Török-gyerek fatüreszelése. Haik imádkozsának mondhatni, mert tompa és mély és elyengült a hang... Kelemenné ilyenkor, amikor a lépcsőház széles íven keresztül ralat a saját házmesteri haza delutáni napsütötte udvarára, nézelődik egy kicsit, s mivel nincs lakó, aki lekötne a figyelmét egy kis ujdonsággal, s mivel a munkájával is jól haladt, körülnéz a maga birodalmában. Ha egy légy bátran elhúz mellette, a tekintetével utanakap. Ugy pihen meg, hogy hallja a néma lépcsőház mozdulatlan-ságát. Nem tudni miért, talán a csendtől, vagy talán a zsongó pincéből feljövő fűrészt zajától, vagy a fárasztó munka után a pihenés miatt — jókora szelid érzés bujik a lelkébe, s azzai a szelidséggel megbarátkozni kíván, hogy sokáig maradhassanak együtt. Kelemenné boldog a nehéz munkája közepén. Lehet mondani: boldog! Semmiféle nyeresémet nem nyert, nem is remélt, de még csak meg sem gyógyult senkije, csupán fölfedezte a saját lelkének megillető részét, ott a lépcsőházban.

Más asszony talán imádkoznék, vagy könnyezne az érzésektől, esetleg hangosan meg is szólna: hé emberek! — emberek! — boldog vagyok! elégedett! — itt a lépcsőházmosás kellős közepén! Ő nem szól. Lehajol, megfogja a vizes, kicsavart feltörlőruhát, s mintha most csinálna először, olyan ujdonsággal, vagy mintha közönség előtt csinálna, olyan élvezettel húzza oda-vissza a kezét. Ez az ő imádsága.

Néha megnézi a térdét. A gyorsaságban önkéntelenül is letérdel s kibékítgeti a kezével és a tekintetével a vörös térde kalácsát, hogy csak a földszintig bírja ki, aztán már nem lesz semmi baj, mert jut az időből egy egész hét a gyógyulásra. Csakhogy a térde makacs és a vizes lépcsőktől még jobban piros lesz, oda kell tenni valamit alája.

Minekutána a boldogság oly hirtelenében odaröppent a lelkébe, nem akarta elengedni Kelemenné, s úgy fogta, mintha egy madár volna, amikor fogni lehet a lábát... Olyan végtelen türelemmel kaparászta a lépcsőház piszokját és olyan akarattal, hogy véglegesen melléje szegődhetett a boldogság.

Nem igen jutnak az ember eszébe ilyenkor a gondok. De igen és maradandóan a tervek és a szép elindulás, amikor még neki is megpördöttek a leányka a buszját, amikor ő is kedvence, féltett kincse volt több embernek... Hát kívül beszélhetne igazán az ilyen házmester-asszony? Kinek mondhatná el a legrejtettebb álmait, amelyek elröppentek már rég, de az emlékezésre előjönnek és megjelennek!

Ilyen állapotban, ilyen csöndes áhítatban, mondhatjuk életközélemben legutoljára a padláson volt az elmúlt hónapban ruhateregetés közben. A vizes ruhák a kötélén lógtak s az illatos fehérnemű, vagy a tündöklő fehér leplek síkjai mintha biztatták volna, egyszerre jó lett a szive, és úgy akarta mondani: Istenem, én olyan boldog vagyok! Nem szolt azonban. Kis gyertyájával elballagott a ruháktól a sötét padlásrészekre át, el egészen attól a helytől, hogy külön, hogy önállóan, egészen ő lehessen. Akkor egy kicsit folytak a könnyei. A lobogó gyertyafény megvilágította az arcát, belenézett a láng közepébe. Ezzel vége is lett az egésznek.

Férje azóta elhagyta. Ő azonban nem zúgolódik a sorsa miatt. Egyedül van az otthonában. Egyedül töpörödik a teste, egyedül fenyesedik a lelke. Őt csak bántotta az az ember mindig.

Idáig jutott érzéseiben az asszony. A lépcsősorosban is haladt a keze, a szorgalma miatt Eltemetkezett, a bejárati vasiábtörő ébresztette föl elmerüléséből. A jól végzett munka örömeivel háradt a vas felé, s mintha nem is lett volna kíváncsi a lépcsőház híreire, mint máskor. A földszintiek beszélgetését sem hallgatja ki.

Hogy ne zavarja a lakókat, az alagsorba jár le felmosóvizért.

A lépcsőház pedig felélenkűl. Jobban hallani a fafűrészszelést a pincéből. Recseg a fa. Többet hallani az ajtócsapódásokat is, mintha mindenkinék az előszobában volna dolga.

Nem szabad lankadásba hagyni az erőt. Befejezni, elvégezni, minél előbb a lépcsőházat. Kiönteni az utolsó veder vizet, a megmaradt négyzetméterekre, gyürni, hasítani, súrolni, igazi tisztára a kőkockákat.

Az udvari lépcsőn már arany nap üldögél meleg sugarakkal. Az biztatgatja, az sürgeti: még Kelemenné, még egy kicsit, iparkodjál!

És ő iparkodik. A vizet összegyűjti száraz ruhával, lehajol, szinte belefekszik a rongyba. Ezzel meg is volna elégedve, ezzel a munkairamodással. De mégsem ez a fontos, az a sok szemét, amit lehordott. Hanem az a tudat, hogy fölfedezte az örömeiket az életben. Amelyeket mindig várt és messze távolba gondolt el magának. És amelyek, lám benne voltak.

Dudolgat is már. Mosolyog. Összeszedi a kacsáját, a kezét, a vedret, s a rongyot s kiáll az ajtóba mereven, erősen — jó nyakon tartva a fejét — és sütteti arcát a nappal. Olyan szépek a délutánok a nyárban, olyan jó megállni a sok hajlongás után. Megrázza a fejét egy kicsit. Mikor lány volt, az ilyen hajmozgató fejrázással kapatta a férfiakat.

Szelíden, okosan és tapasztalattal ballag a lakásába. A macskája nyávogva kéri a napi tejadagot a kicsinyeinek. Rakosgat a szobában. Rávillog a szoba fehér falán a kirajzszögezett naptár vastag betűje. Megmossa a kezét. Magányosan, csöndesen vacsorázik. A nap még erősen áll, amikor vacsora után van már. Elrakja a felmosó szerszámokat. A veder úgy zörög, mintha harang volna a kezében. Tesz-vesz még sokáig, szinte elfogyasztja tevékenységével a napot. Mindig tud csinálni valami hasznosat. Az ágyban két harmatszilánk fényes csepp jelenik meg a szemében:

— És olyan boldog vagyok, Istenem! De olyan boldog vagyok!

Aztán elkezd sírni. Nem zavarja reggelig senki. Megadással és kikerülhetetlenül öleli a párnáját. Mikor olyan szép ez a világ és ő olyan boldog benne.

Az öreg macska csak nézi a könnyező asszonyt és nem érti a dolgokat. Két szeme zöldesen foszforeszkál a sötétben. Sétál fel és alá. S az óra jár, serceg a mutatója: kit-kat, kit-kat. Egy óra is elmúlt már éjfél után.

Régi igazság, hogy aki bizonyos távolságból nézi a játékot, sokszor többet lát belőle, mint azok, akik maguk is résztvesznek benne. Áll ez nemcsak a játékra, hanem általában minden mozgásra, így azokra a vallási törekvésekre is, amelyek sokak tevékenységét irányítják egy közös cél felé. A kívülállóknak, ha jók az értesülései, rendszerint könnyebb helyes véleményyt formálnia arról, ami történik, s arról is, hogy ami történik, miért történik. Oka nyilván az, hogy ő inkább tudja egységben szemlélni a dolgokat, mint a belül levők, akiknek figyelmét könnyen lekötik a közelükbe eső részletek.

Clifford Howell utal erre a *Tablet*-ben, kapcsolatban Ernest B. Koenker valparaisói professzor könyvével, amelyet „A liturgikus újjá születés a római katolikus egyházban” címmel a chicagói egyetem adott ki. A mű szerzője ugyanis lutheránus egyháztörténész, akiről Howell elismeréssel állapítja meg, hogy igen behatóan tanulmányozta a katolikus oldalon megnyilvánuló liturgikus megújítást. Koenker maga is hangoztatja, hogy lutheránus álláspontjáról alkotta meg ítéleteit. Mint azonban rögtön kiemeli, ez semmiképpen sem gátolta meg abban, hogy észleletei nyomán „határozott rokonszenvet érezzen a mozgalom céljai és eszközei iránt”. S hozzáfűzi: „Valószínű, hogy ezt a rokonszenvet nem találják majd elegendőnek a katolikus olvasók, viszont túlzottnak fog tűnni a legtöbb protestáns előtt.”

Annál érdekesebb, hogy a jezsuita Howell, aki katolikus álláspont-ról taglalja a könyvet, kifejezett meglepődéssel jelenti ki: „Nem vádolhatjuk Koenkert sem elégtelen rokonszenvvel sem azzal, hogy bármit is ferde megvilágításba he-

lyezett volna. Itt-ott valóban előfordul, hogy igen csekély mértékben félreértett minket, de egészben véve egyenesen csodálhatjuk, hogy milyen komoly betekintést tudott nyitni egy olyan területre, amely — bárhogy is vesszük — mégsem az övé. Csak örülhetnénk, ha a liturgikus megújítódás igazi természetének és eszményeinek ilyen szabatos megértését a saját sorainkban általánosnak mondhatnók.”

Még ma is nagyon sokan vannak a katolikusok között — írja Howell —, akik a liturgikus megújítódásra való törekvést olybá veszik, mintha az elsősorban a gregorián ének finomságaira, az egyházi öltözöttek stílusára és a híven végzett szertartások szépségeire vonatkoznék. Koenker nem esik ebbe a tévedésbe; tisztában van azzal, hogy mindezek csupán külsőségek, s hogy a liturgikus törekvés, lényege szerint és éppen napjainkban, a hívek vallási gondozásának és a lelkipásztori tevékenységnek legmagasabb rendű ágazata. Nem kétséges, hogy ez a törekvés országok szerint különböző formákat öltött, mikor is a legtöbb ország a maga megkülönböztető jegyeit domborítja ki. Mutatják ezt azok a könyvek és értekezések is, amelyeket vezető katolikus írók, főleg németek, franciák és angolok, erről a tárgyról az utolsó ötven évben közreadtak. Mindezeket a kiadványokat oly lelkiismeretesen fel is dolgozta Koenker, hogy könyve a liturgikus mozgalom történetére, teológiájára és művészet-alakítására vonatkozóan mint irodalmi katalauz is nagy értékkel bír. Még fontosabbak azonban kutatásainak záróeredményei. Annak ellenére ugyanis, hogy az egyes országokban előtérbe állított közvetlen fel-

adatok látszólag egymással, Koenker megállapítja, hogy a liturgikus megújhódást, mint egészet, a részleges célok egyikével sem lehet azonosítani. A szembetűnő eltérések egyedül abból adódnak, hogy a szociológiai és pszichológiai feltételek helyenként változnak. Ha elemezzük őket, az irányok konvergenciája, egyfelé tartása világosan kitűnik: „Amire a liturgikus megújhódás törekszik, nem kevesebb, mint az egész keresztény élet integrálása az egyháznak és a kereszténységnek, mint egésznek, szentségi felfogása körül.“ S ez — mondja Koenker — „jelentősebb napjainkban, mint minden más belső megmozdulás a katolikus egyház életében“. Mi több — folytatja Koenker — „olyan jelenség, amely mélyen befolyásolja mindazoknak gondolkodását, akik vezetésre hívatottak általában a kereszténység bármely vallási közösségében“.

Egészen kivételes mozzanatként jegyezhetem ide, hogy Howell a katolikus olvasóknak is „erősen“ ajánlja a lutheránus professzor könyvét, ha nem is mint bevezetést azok számára, akik még nem foglalkoztak liturgikus kérdésekkel. Bizonyos alapismeretek ugyanis szükségesek ahhoz, hogy a katolikus olvasók haszonnal forgathassák. Howell csupán egy tekintetben figyelmeztet fenntartásra. Ez a fenntartás — mint kifejti — nem a tényeket illeti, amelyeket Koenker „bámulatosan“ válogatott és foglalt össze, hanem itt-ott azok értelmezését. Vannak helyek, bár igen szórványosan, ahol a szerzőnek nem sikerült teljes pontossággal tolmácsolni a katolikus felfogást. Ezzel a fenntartással azonban — fejezi be Howell — egyenesen kívánatos lenne, hogy a katolikus liturgikus megújhódás munkásai közül minél többen átélméldjék ezt a könyvet: „értékes korrekti-

vum lesz számukra a tulspecializálódás veszedelme és a mértéktartásnak ebből következő hiányai ellen.“

Ha már javában folyik is a greenwichi csillagvizsgáló különböző részlegeinek átköltöztetése a Sussex grófságban levő Herstmonceux-be, a 000 hosszúsági fok továbbra is Londonban marad — írja *Angela Croome* a *Coming Events*ben. „Londonban“, mert hiszen Greenwich városa, amely valamikor a kenti grófsághoz tartozó különhatárolt település volt, az idők során a fővárossal teljesen egybeépült.

Az 1889-ben Washingtonban összeült nemzetközi kongresszus határozott úgy, hogy az egész földre érvényes közös idő bevezetése okából a földrajzi hosszúságot keletre és nyugatra attól a ponttól számításák, ahol a greenwichi csillagvizsgáló deket mutató messzelátója áll. Másként kifejezve, azt a délkört tették meg a 000-ás fődélkörnek, amely a greenwichi csillagvizsgáló kupoláján megy át.

Köztudomású, hogy az idő a földnek csak azokon a helyein azonos, amelyek ugyanazon délkör mentén fekszenek. Különböző délkörökön fekvő helyek ideje más és más, nem egyszerre van náluk dél vagy éjfél. Időbeli eltérésük földrajzi hosszúságuk eltérésétől függ, mert mindenegyes fok-különbségnek 4 percnyi időkülönbség felel meg. Így például Budapesten 1 óra 16 perc 15.3 másodperccel hamarabb delel a nap, mint Greenwichben. Az említett kongresszus, amikor a greenwichi délkör idejét világidőnek fogadta el, azt kívánta elérni ezzel, hogy az egyes országokban érvényes idő a greenwichtől csak teljes órákban különbözzék. Ebből a célból a föld felületét Greenwich-től keletre és nyugatra 15 fokos sávokra osztották be s kimondták, hogy ezekben a „zónákban“ az idő egységesen ugyanaz. A nyu-

gateurópai idő például, amely azonos a greenwichi idővel, arra a zónára vonatkozik, amely Greenwichtől 7 és fél foknyira terjed keleti és nyugati irányban.

A kongresszus kitüntetésnek is szánta határozatát, mert azokat a nagy szolgálatokat is figyelembe vette, amelyeket a greenwichi csillagvizsgáló évszázadokon át tett a hajózásnak. A franciák ugyanis a párisi délkört szerették volna főmeridiánnak elfogadtatni, s amikor kisebbségben maradtak, nem is csatlakoztak a washingtoni egyezményhez. Csak jóval később, 1911 elején vezették be ők is a greenwichi időt.

Herstmonceux manapság már sokkal alkalmasabb mind a csillagászati, mind a meteorológiai vizsgálódásokra, mint Greenwich — alapítja meg Croome. Nemcsak azért, mert az ott rendelkezésre bocsátott kastély helyiségei jóval tágasabbak és könnyebben építhetők tovább, hanem mert a légkör is hasonlíthatatlanul tisztább. Amellett a greenwichi obszervatórium egy domb tetején magasodik, ahol az állandó széljárás zavarja a modern megfigyelések pontosságát, mert mint kitűnt, a csillagok állása, ha rendkívül csekély mértékben is, de a szél erősségétől függően változik.

Még 1675-ben történt, hogy II. Károly angol király első udvari csillagásszá nevezte ki John Flamsteed-et, aki bebizonyította neki, hogy a hajósok a nyílt tengeren is könnyen megállapíthatják a földrajzi hosszúságot, ha táblázataik vannak a hold és az állócsillagok helyzetéről. Az uralkodó mindjárt utasítást is adott Flamsteednek, hogy új megfigyelések alapján készítsen ilyen táblázatokat. Ugyanakkor megbízta Sir Christopher Wren-t, hogy építsen Flamsteed számára obszervatóriumot a greenwichi királyi parkban. A költségeket abból az 500

fontból kellett fedezni, amit a kincstár vett be akkoriban a megromlott löpor-készletek értékesítéséből. Wren tervezte meg és húzta fel a ma is meglévő hatszögű vöröstéglaeépületet. Földszintjén lakás volt a csillagász részére, emelete pedig egyetlen teremből állt, amelynek magas és keskeny ablakai az égbolt megfigyelésére szolgáltak. Bár Wren úgy nyilatkozott, hogy „kissé a pompára is” gondolt, végérményben az egész építkezés 520 fontba került.

Ez az épület maradt mindmáig a „királyi csillagász” rezidenciája, egészen a Herstmonceux-be való átköltözésig. A felső termet azonban már régóta nem használták tudományos megfigyelésekre, hanem az országos tengerészeti múzeum egyik részlegének rendezték be. Történelmi érdekű és értékű csillagászati műszereket helyeztek el benne, egyben emléktárgyait azoknak a nagy csillagászoknak, akik a multban e falak közt dolgoztak. Magának a tengerészeti múzeumnak főépülete, az egykori „Queen's House”, a domb lábában fekszik. Egyik legszebb alkotása ez a XVII. századi angol építészetnek.

Nemcsak a Wren rendelkezésére bocsátott összeg csekélyisége vall arra, hogy a szűkmarkúság jellemezte a híres intézmény első időszakát. Flamsteed évi fizetése, mint első udvari csillagászé, mindössze 100 font volt. Nem részesült semmiféle kiutalásban az obszervatórium karbantartása céljából, és segédet sem állítottak melléje. Hogy új műszereket szerezhessen be, kénytelen volt matematikaórákat adni. Nem ütközhetünk meg tehát, hogy amikor Flamsteed 13 évi megfeszített munka után, kerekén 20.000 megfigyelés alapján, megszerkesztette csillagászati táblázatait, amelyeknél pontosabbak addig soha sem készültek, ezeket a táblázatokat a maga kizárólagos tulajdonának tekintette s nem volt hajlan-

dó nyilvánosságra hozni őket, amíg méltányosan ki nem elégitették. Halála után özvegye szintén igényt emelt a műszerekre s a bíróság végül is kénytelen volt elismerni tulajdonjogát. Persze csak sajnálhatjuk — jegyzi meg Croome —, hogy az egyezkedés sem sikerült, mert a műszerek, amelyeket az özvegy elvitt az obszervatóriumból és amelyek az ő számára nyilván nem sokat jelenthettek, utána egytől-egyig elvesztek.

Sok műszert hagytak hátra viszont Flamsteed hivatali utódai, köztük Halley, aki a róla elnevezett híres üstököst felfedezte, Bradley, aki rájött, hogy a Földnek ferde a tengelye, s már az újabb idők-ből Airy, aki a fotografiai megfigyelési módszert kidolgozta. Többnyire ők maguk szerkesztették és készítették ezeket a tudományos eszközöket, amelyeknek szerény külseje és gyakran kezdetlegesnek ható kivitele csak fokozza csodálatunkat e tudósok teljesítménye iránt.

Nemrégiben újból működésbe helyezték a Wren-féle obszervatórium felszerelt időjelző vörös gömböt, amelyet az alatta folyó Themzén elhaladó vagy ott horgonyzó hajókról kitűnően látni. A rádió feltalálása előtt ilyen szerkezetet alkalmaztak a világ csaknem valamennyi nagy kikötőjében abból a célból, hogy a hajók ellenőrizhessék órájuk pontosságát, mielőtt kifutnak a tengerre. A gömb minden nap délután 1 óra előtt 5 perckor tartórúdjának közepéig emelkedik fel, 2 és fél perc múltán eléri a csúcsot s innen pontosan 1 óraker alászik.

A világidő megadása és a térbeosztás mellett Greenwich az irányadó az angol hossz mértékek tekintetében is. Az obszervatórium belső oldalfalába helyezve láthatók a yárd, az egy és a két „láb” és a három és hat „hüvelyk” eredeti példányai.

Az ószövetségi zsidóság, mint tudjuk, legalább 150—200 esztendőt töltött Egyiptomban, mindenestre elég hosszú időt ahhoz, hogy az ottani népek vallási nézeteinek és vallásgyakorlati külsőségeinek hatása alá kerüljön. Ez is egyik oka annak, hogy az Egyiptomból való elköltözés után annyi nehézségbe ütközött az eredeti tanok tisztaságának helyreállítása. Feltehető, hogy a zsidók Egyiptomban ismerték meg és sajátították el a vallásos jellegű táncot is. Mint azonban *Gianfranco d'Aronco* mutat rá az *Osservatore Romano*-ban, a zsidóknál ez a tánc soha nem tapadt hozzá meghatározott szer-tartásokhoz. Az is különbség maradt, hogy amíg az egyiptomiaknál a tánc pontosan szabályozott és kizárólag időszaki volt, addig a zsidóknál szabadon alakított és teljesen alkalmoszerű.

A Biblia sok helyen szól a táncról. Amikor az Egyiptomból menekülő zsidók sikeresen átkeltek a Vörös-tengeren, túljutottak az üldözéseken és visszanyerték szabadságukat, akkor Mária prófétaaszszony, Áron nővére „kezébe ragadta a dobort és kimentek utána az összes asszonyok, verve a dobokat és táncba fonódva össze”. Táncoltak azonban később az aranyborjú körül is, amelyet Áron készített a türelmetlen zsidóknak, mialatt Mózes fent volt a Sínai hegyen, hogy feljegyezze Isten parancsait. „Mikor azután Mózes a tábor közelébe ért és meglátta a borjút és a táncokat, igen haragra gerjedt, elvette kezéből a táblákat s összetörte azokat a hegy tövében.”

Amikor Jefe megszabadította Izraelt Ammon fiaitól és győzelmesen hazatért Mászfabá, leánya táncolva futott elébe, hogy ekként tisztelje meg atyját, aki Aroertől Minnitig húsz várost hódított meg. „Eléje jött egyetlen leánya, dobokkal és táncoló karokkal.” A táborokban főleg a nők táncoltak, míg

a férfiak nézőkként szerepeltek. Erre kell következtetnünk abból a szövegből is, amely elmondja, miként rabolták el Benjámin törzsének fiai, az idősebbek tanácsát követve, Silo város leányait, amikor azok „a szokás szerint“ kivonultak a körtáncra.

Emlékezetes a párviadal a hatalmas Góliát és a kistermetű Dávid között. Utóbbinak győzelmét énekel és táncsal köszöntötték. „Amikor Dávid a filiszteus leverése után visszafelé tartott — olvassuk a Szentírásban —, kivonultak az asszonyok Izrael valamennyi városából Saul király elé, énekelve, körtáncot lejtve, ujjongó dobokkal és csörgőkkel s egyre zengedezték a játzó asszonyok, mondván: Megvert Saul ezret, Dávid pedig tízezet.“ Maga Dávid, miután Izrael királyának ismerték el s miután legyőzte a filiszteusokat Baal-Farászimban, Gabaában és Gezerben, átvitte a frigládát Abinádáb házából Obededom házába. A szekér körül, amelyen a frigládát elhelyezték, „Dávid és egész Izrael játszott az Úr előtt mindenféle fahangszereken, lanton, kobzon, dob, csörgőn és cintányéron“. Majd amikor Obededom házából tovább szállították a frigládát Sion várába, „Dávid teljes erejéből táncolt az Úr előtt, s közben Dávidot gyors efód övezte.“ Nagyon is szerényen volt tehát öltözve, ugyanannyira, hogy Mikol, Saul leánya meg is rőtta gúnyosan Dávidot, amiért ilyen módon táncolt. „Mily dicső volt ma — úgymond — Izrael királya, amikor feltakarta magát szolgálójának szolgálói előtt s oly meztelenül jelent meg, mint amily meztelenül jelenik meg valami bohóc!“ Dávid azonban azt felelte, hogy a megalázkodásnak ezt a gesztusát Isten dicsőítésére cselekedte: „Igenis, az Úr színe előtt, aki inkább engem választott, mint atyádat és egész házáat, s aki engem rendelt az Úr népének, Izraelnek királyává, igen-

is játszom, s akár még alábbvaló leszek, mint voltam, s akár még inkább megalázom magamat önmagam előtt, s mégis tisztelni fognak a szolgáló nők, akikről beszéltél.“ Jellemző, hogy Dante is egyetértett ezzel az érveléssel, és Dávid táncát az alázatosság jelképeként örökítette meg Színjátékában:

S lám, a Zsoltaéros föltürközve táncol
a szent Szekrény előtt alázatossan:
s több volt királynál, s kevesebb, s
táncsal.

Mindezekben az esetekben — folytatja a szerző — olyan vallásos jellegű táncokkal állunk szemben, amelyeket szabadon és önként lejtettek. Nem írta azokat elő semmiféle szertartás, formáikat sem szabta meg semmiféle hagyomány, s nyilván ezért is botránkozhattak meg rajtuk némelyek, még olyankor is, amikor nem kapcsolódtak hozzá semmiféle bálványimádáshoz. A bibliai adatokból viszont arról is meggyőződhetünk, hogy mennyire fontosnak érezték a zsidók a táncot, mint az imádság, a hódolat, a hála és az öröm kifejezését. Egészen bizonyos, hogy ezek a táncok jóval egyszerűbbek voltak, mint az egyiptomi táncok, amelyeknek idejét, helyét és formáit a papok szigorúan előírták. Az egyiptomi táncok ünnepélyességére és kötöttségére a hieroglifekből is következtethetünk. Annak ellenére azonban, hogy egyszerűbbek voltak, mégsem foghatjuk fel visszafejlődésnek a zsidó táncokat — emeli ki a szerző —, mert inkább haladást kell látnunk bennük a nagyobb változatosság és az egyénibb műalkotás felé. Az egyiptomi oltárok, így a Napisten oltára körül csak meghatározott táncokat mutathattak be: olyanokat, amelyeket a szertartás rendelt el. Ezek a táncok maguk is a kultuszhoz tartoztak, az istentisztelet aktusai voltak: nem a lélek érzelmeinek szabad kifejező-

sei. A táncművészet az egyiptomi-
aknál mechanikus ismétlésben te-
tezőtt, ami egyértelmű azzal, hogy
biányzottak belőle a lírai elemek.
Állíthatjuk tehát, hogy a zsidók-
nál a tánc magasabb fokra emel-
kedett, mert tisztábbá és őszinté-
bé vált.

Egyéb ismereteink nincsenek a
zsidó táncok felől, mint amelyeket
a Bibliából meríthetünk. Csak az-
zal egészíthetjük ki az eddig mon-
dottakat, hogy a leviták, akik a
kultusz szertartásaiban segédkez-
tek, énekeiket hangszerekkel és
táncokkal kísérték. „A „kórus” szó-
náluk énekesek és táncosok együt-

tesét jelentette, akik azonos módon
voltak öltözve — írja Fleury, a ne-
ves francia vallástörténész. —
Mindannyian énekeltek és táncol-
tak. Ezek a kórusok kor és nem
szerint ifjakkból, leányokból, asszo-
nyokból és felnőtt férfiakból tevőd-
tek össze s mindegyik csoport a
maga jellegének megfelelően vé-
gezte a szent táncokat.“

Olyan gyakorlatias és minden
érzelgősségtől távolálló nép, mint
a zsidó, nem hagyhatott ennél mé-
lyebb nyomot a tánc történeti fej-
lődésében — állapítja meg végül
Gianfranco d'Aranco.

A KIS ÚT

*„Megfigyelésem szerint a házasságról szóló katolikus tanítás körül
ellentmondások vannak. Van könyv, mely csak azt a házasságot ismeri
el jogosultnak, amelynek a célja a gyermek. Vannak, akik a pápával
együtt megengedhetőnek mondják a periódikus házasságot, de csak igen
indokolt nehézségek esetén. Vannak végül, akik ezt egyszerűen, minden
különösebb magyarázat nélkül szabadnak nyilvánítják. Hogyan kell eb-
ben a kérdésben vélekednünk?”*

Mindenekelőtt lássuk a házasság
Szent Ágoston által megfogalma-
zott hármias áldását, s e hármias
áldás kölcsönös viszonyát, Schütz
Antal (Dogm. II. 1937, 610.) telje-
sen világos előadásában:

„A házasság rendeltetését kife-
jezi a házasság hármias áldása: 1.
A keresztény szülők feladata
újja-nemzendőket nemzeni, hogy
akik tőlük a világ fiaiként szület-
nek, Isten fiaiként újjászülessenek
(Sz. Ágoston). 2. A hűség áldása. A
hitvestársak Isten adta nemü kü-
lönbözőségükkel kiegészítik és tá-
mogatják egymást sokféle társas,
erkölcsi és lelki vonatkozásban, a
jelen és a másvilági életföladatok

megoldásában. 3. Az „orvosság“ ál-
dása: azaz az érzékiség szabályo-
zása. A házasság hármias áldásának
kölcsönös viszonya: A házasság
alapértelme a hűség áldása. Isten
azért teremtette az embert férfivá
és nővé, hogy polárisan kiegészít-
sék egymást és legbensőbb szere-
tetközösségben ábrázolása legye-
nek a lélek és Isten közösségének.
A házasság főcélja, mely közvetle-
nül alapértelméből sarjad, a gyer-
mekáldás. Végül az orvosság áldá-
sa az eredeti bűn után jelentkező
esetleges cél. — A gyermeknem-
zést egyenest ki nem záró házas-
ságon belüli érintkezés nem lehet
bűn a hatodik parancs ellen“.

Téved tehát, amikor azt írja: az egyház, mereven kitart a gyermeknek, mint célnak a kizárólagossága mellett"; a fentiekből tévedése nyilvánvaló. „Mindig vágytam arra — írja — hogy anya legyek, mégis, a házasságtól mást is vártam: szellemi és lelki harmóniát, munkatársi kapcsolatot, egymás tökéletesítését... nem utolsó sorban az egymásra hagyatkozást és a kölcsönös szereteten alapuló feloldódást és kiegyensúlyozást". Mindezt megtalálhatja a házasságban; ez annak nemcsak „járulékos és közvetett" célja, hanem egyenesen alapértelme.

Nem a házasság ellenére, hanem éppen azon belül remélheti személyiségének azt a „kiteljesedését", melyre levele szerint vágyik. Egyik-másik hazai szerző szép, de túlzó mondatait akkor épp oly könnyű lesz a kellő mértékre leszállítania, mint a huszonöt éve elhangzott pápai szózat fogalmazását helyesen értelmezni. Hogy pedig az úgynevezett periodikus házassélet mellett dönt-e, vagy sem, azt önmagának kell elhatároznia, figyelembe véve mindazon okokat, amelyek azt egyáltalán megengedhetővé teszik.

Az úgynevezett periodikus házassélettel kapcsolatos problémák főként abból adódnak, hogy aránylag újkeletű dologról van szó, s kevés volt az idő ahhoz, hogy körülötte egységes nézet alakuljon ki. Ön arra hivatkozik: „forrásai" nem egyértelműek. Nos: ezek mind a fejlődés egy-egy fokozatát képviselik. Lényegében megférnek egymás mellett. Az egyház csak az üdvösségre közvetlenül szükséges igazságokat kapta készen az Üdvözítőtől, a többit a kor tudományának arányában, saját fáradságos munkájával kell megtalálnia.

Az újabb írások azért látszanak ellentmondani egyes régebbieknél,

mert többet tartalmaznak. Ilyen többletként jelentkeznek azok a megfontolások, melyeket a későbbi szerzők hozzáfűznek, az azóta végbement szóbeli és írásos vélemény-cserék eredményeképpen. A pontosabb egybehangolások még nem történtek meg. Részben azért, mert a még oly gondosan keresztülvitt periodikus házassélet sem biztosít föltétlenül egy esetleg váratlan időben történő fogamzás ellen. Hogyan, miéért: ez orvosi kérdés; kétségtelen, hogy a lelkeskedő papság már csak ezért sem képviselhet teljesen egységes álláspontot. S ez szintén zavarólag hat önmagára.

Az úgynevezett Ogino-Knaus-féle elméletet minden további nélkül egyszerűen ajánlgatni nem lehet. Ha a hozzá folyamodók célja alapvetően ellenkezik a házasság fontosabb említett főcéljával, akkor tiltja az egyház. „Súlyos indíték nélkül egyszer s mindenkorra és szándékosan kivonni magukat a házasságnak a házasság főfeladatának teljesítése alól, bűn volna éppen a házassélet értelme ellen" — mondja XII. Pius. Megengedhető azonban az úgynevezett periodikus házassélet olyan esetekben, ha a gyermek kívánása tartósan fennáll ugyan, de e kívánság realizálása ezidőszereint valamely komoly okból nem lehetséges. Hogy melyek lehetnek ezek a komoly okok? Lehetetlen volna valamennyit felsorolni: nem is ide, hanem kinek-kinek saját lelkiismeretére, meg a gyónatószékbe tartozik. Mindenesetre ide tartozik — hogy csak futólag utaljunk egyikre-másikra — a nő kíméltre szoruló állapota, minden olyan betegsége, melyre komoly veszedelmet jelenthet az újabb terhesség, a születendő gyermekre várható súlyos terhelttség, vagy esetleg anyagi vagy a családi életkörülményeiben rejlő sajátos okok. (O.)

N A P L Ó

THOMAS MERTON NAPLÓJA. Évekkel ezelőtt többször foglalkozott a *Vigilia Thomas Merton műveivel és személyével*. Azóta könyve „The seven storey mountain“ (New York 1948) —, A hétlépcsőjű hegy, — egy sereg nyelvre lefordítva bejárta Európát is, Amerikában pedig mindig újabb és újabb kiadásokban állandó könyvsikert jelent. Csodálatos, hogy ez a tagadhatatlanul nagy művészettel, egyszerűséggel és humorral is megírt önéletrajz, mely trappista kolostorba lépéssel zárul, mennyire megfogta az emberek érdeklődését. A könyv végén a magány és csend vágya csendül ki: ügylátszik, a tülekedés és hangosság közt élő emberekre ez hatott olyan varázslatosan.

Thomas Merton kolostorbalépése óta is szinte folyamatosan írt, pedig belépése előtt elégette regénykéziratait és fel akart hagyni teljesen az írással. De bölcs apátja úgy kezelte vele írói tehetségét, mint Istentől kapott talentumot, melyet nem szabad elásni, nem szabad kendő sarkába kötni, hanem folyamatosan a váltoásztalra dobva kamatoztatni kell. Írt verseket, életrajzokat, írt a rend történetéről, írt több könyvet a kontemplációról s tavaly jelent meg „The signe of Jonas“ címmel trappista éveinek naplója az 1947-53 évekről. Igen szép, sok elmélkedéssel és eredeti humorral átszőtt könyv. Leiki életének egyre mélyülő, egyre egyszerűsödő történetén kívül látjuk az egész Getsemane apátság ez évekbeli történetét is. 1949-ben ünnepelték ennek az eredetileg francia alapítású kentucky-i kolostornak centenáriumát, de új rajokat csak ezekben az utóbbi esztendőkhöz bocsátott ki: rövid egymásutánban három új alapítást. Bár Thomas Merton egy szóval sem mondja, lehetetlen nem látni, hogy ez a szokatlan ütemű özlöny a kolostor felé legnagyobb mértékben a „Hétlépcsőjű hegy“ hatása.

Naplója első felének alaphangja, mely évekig a „Leitmotiv“-ot adja: egy mélyről előtörő vágy, még nagyobb csend, még nagyobb magány után, karthauzi szeretne lenni. Míg végre rájön arra, hogy a csendet magunkban hordozzuk, s hogy őt az Isten nyilvánvalóan idevezette, maradjon ott, ahol van. — Megtalálja ezt az óhajtott magányt itt is, a kertház padlásán, kimustrált, ócska kályhacsövek, skatulyák és egyéb lomok közt, mikor felfedezi elmélkedései számára ezt a jó kis búvóhelyet, melynek ablakából eléje tárul az Isten szép világának az a darabkája, amely földi otthonává lett.

Papászentelése a naplójegyzetek csúcsa.

Később a skolasztikusok magisztere lesz és teológiai tanár.

Közben néhányszor kilép a klauzurán túlra: kíséri a vizitáló főapátot, mint tolmács, vagy beküldik a st. louis-i kórházba, kivizsgálásra. Tökéletes kéntelenségnek érzi a világba való visszatérést, annyira otthonává lett a kolostor.

A nagy magány-vágy most más formában kísért: egyik vizitáció alkalmával azt kéri, hogy tölthessen néhány hetet egyedül az erdőben. Erre nem kap engedélyt, hanem a következő évben vágya soha el nem képzelt módon teljesedik: nem néhány hetet, hanem egy egész esztendőt tölthet kedves fái között, dolgozva és elmélkedve! Az Isten ezt a vágyát sem hagyta betöltetlenül.

Egyik husvét nagy kegyelmében ismeri fel a „hic et nunc“ nagy, sorsdöntő jelentőségét. Mintha Kis Teréz szép vesszorait visszhangozná

a napló: „mon Dieu, pour vous aimer sur la terre je n'ai rien qu'aujourd'hui.“

Neki is élménye a tomizmus felfedezése és Maritain, neki is problémája a lélektelen „történelmi“ templom-stilus, ő is azokat a könyveket olvassa, melyeket mi, ő is felfedezi Kis Teréz igazi nagyságát, ő is felfedezi a zsolozsma megségét, ő is örül az „O“ antifónáknak, akárcsak mi...

Az élet legnagyobb kalandja Chesterton szerint az ember kalandja az Istennel. Ennek a kalandnak szép és érdekfeszítően izgalmas könyve ez a napló. A kaland csúcspontja pappászentelése. Élete eme napjainak naplójegyzeteit hozza fordításban a Vigilia. S. M.

BUDAPEST MŰEMLEKEI. Magyarország műemlékeinek topográfiai feldolgozása során az Akadémiai Kiadó jelentette meg Budapest műemlékei I. kötetét. Régészeink, művészettörténészeink és építészeink együttes munkájának eredményeit már eddig is három elismerésre méltó, szép kötet dicséri: az Esztergomról szóló munka első kötete (a múzeumok, a Bibliotheca Metropolitana és a primási kincstár anyagát feldolgozó rész) még 1948-ban látott napvilágot, 1953-ban jelent meg a Sopron és Környéke Műemlékei című kötet, a következő évben pedig Nógrád megye Műemlékei láttak napvilágot, míg 1955-ben a Budapestről szóló kötet hagyta el a sajtót.

Ez a közel 900 oldalas nagyalakú könyv, amely a szövegeken kívül 801 fényképmásolatot és rajzot, valamint 24 szép, színes műmellékletet közöl, csak az első kötete a Budapest műemlékeiről tervezett négykötetes munkának. Csak Buda első kerületéről szól, a Vár, a Tabán, a Víziváros és a Krisztinaváros műemlékeit dolgozza fel. A következő kötetek, amint Pogány Frigyes szerkesztő előszavából megtudjuk, Buda többi kerületeit, Pest V. kerületét és a város további részeinek műemlékeit fogják bemutatni. Nem nehéz megállapítani, hogy az első kötet történeti és műemléki szempontból olvasatlanul is a legtöbbit igéri, hiszen a Budai Vár, a magyar történelem viharos évszázadainak büszke tanúja, egymaga is oly sokat nyújt, hogy még ilyen nagy mű kereteit is csaknem szétfeszíti.

Aki szereti az ország fővárosát, köveit és multját, az igaz örömmel és elégedettséggel forgathatja ennek a műnek a lapjait. Radnóti Aladár tanulmánya végigvezet Buda szívének régészeti emlékein a kőkorszaktól, a réz, bronz, vaskorszakon át a kelta-trákh nyomokig, majd ismerteti a római emlékeket egészen a népvándorlás koráig. Színes táblákon gyönyörködhetünk a kelták festett urnáiban és tálaiban. Borsos Béla tanulmánya Buda városképeinek kialakulását tárgyalja. Itt a kövek mozgása már a magyar történelemről, a város lakó emberek változó életéről regél. Buda és Pest régebbi és újabbkori ábrázolásairól szól Rózsa György. Seenger Ernő, Vayer Lajos írása, amely az ábrázolások jegyzékét is adja. Genthon István nagyszabású művészettörténeti tanulmánya rengeteg érdekes adattal a kötet egyik legszínesebb, legelevenebb írása. Nemcsak művészettörténet, hanem egy kissé a művészettel élő s a művészetet fejlesztő budai társadalom története is. A kötet anyagának legterjedelmesebb része Horler Miklós alapos munkája Buda építészetéről. A kötet fő szerzője 240 ma is álló és 132 elpusztult műemlék leírásával, az épületekről közölt felvételekkel és alaprajzokkal, az I. kerület valamennyi, művészi szempontból számbavehető épületét és városképét bemutat-

ja s rajtuk keresztül Buda építészeti stílusának kialakulását és jellegzetességeit tárja fel.

Mind ezek a tanulmányok azonban voltaképpen csak bevezetik a kötet fő részét; a műemlékek leírását. Szakszempontról ezek a részek a legfigyelemreméltóbbak. Gerő László adja a Budai Vár építészeti leírását és a Budai Várpalota történetét 1541-től napjainkig, míg Gerevich László a Budai Vár feltárt maradványairól és a palota történetéről számol be a legrégebbi időkől, 1541-ig. A szerzők tanulmányai már csak azért is számottekinthetnek a különleges érdeklődésre, mert íróik mint alkotóművészek vagy tevékeny tudósok résztvettek a második világháború ostroma alatt megromlott vagy összedőlt műemlékek feltárásában, a kibukkanó ősi alapok felderítésében és megmentésében. Egyesek közöttük az újjáépítés nehéz munkájában is szerepet játszottak. A várnegyed, a Viziváros, a Tabán és Krisztinaváros műemlékeinek részletes feldolgozása egészíti ki a kötet eddigi anyagát. Ebben a munkában Horler Miklóson kívül Entz Géza, Csemegi József, a hosszú tudós multira visszatekintő Schoen Arnold, az ingó műtárgyak leírásában pedig Borsos Béla vettek részt, míg a bibliográfiát Zakariás G. Sándor írta. A mű rövid tartalmát orosz és német nyelven a kötet végén közli a szerkesztő.

A Budapest műemlékei című kötet részben új kutatásokra, részben pedig arra a nagy irodalomra támaszkodik, amely ezzel a tárgy körrel évtizedek óta foglalkozik. A szétszórt irodalom, az egymással ellentmondó nézetek meglehetősen megnehezítették, hogy a nem szakmabeliek megismerkedjenek Budapest szépségeivel és multjával, bár kitűnő művek állottak rendelkezésre eddig is. Ez a szép kiállítású mű azonban szinte kézen fogja az olvasót és végigkalauzolja Buda várostörténetén, elpusztult és megmaradt szépségein. A gazdag bibliográfia pedig könnyűvé teszi a további érdeklődést azok számára, akiknek érdeklődését már ez a kötet felkelti további részletek iránt. A város és a haza megismertetésében és megszerettetésében a műnek komoly jelentősége van, de igazi hatása majd csak akkor bontakozik ki, ha tartalma a népszerűsítő művekben, előadásokban és a megszervezett művészeti séták során szétszórja a lakosság széles rétegeiben. (sz. e.)

KÖRKÉRDÉS A PRÉDIKÁCIÓRÓL. Egy francia katolikus hetilap, a „*Témoignage Chrétien*“, mely több mint százezer példányban jelenik meg, nemrégiben körkérdest intézett olvasóihoz a prédikációról. A föl-tett hét kérdésre rengeteg válasz érkezett; kibontakozik belőlük, mit vár ma a hívő a prédikációtól, milyen prédikációt kíván és milyent nem szeret. A probléma igen időszerű; érthető, ha a körkérdésnek a francia határokon kívül is nagy visszhangja támadt, s részletesen foglalkozott vele, eredményeivel és tanulságaival az osztrák pasztoráció havi folyóirata, a „*Seelsorger*“ is. Évekkel ezelőtt a *Vigilia* is foglalkozott a kérdéssel, szintén ilyen „ankét“ formájában, a legkülönbébb korú, foglalkozású, állapotú, falusi és városi híveket kérdezve meg arról, „mit szeretne hallani a hívő“. Bizonyára nem éreketlen (és a prédikáló papságnak bizonyára némi tájékoztató segítséget is nyújt), ha most röviden ismer-tetjük a „*Témoignage*“ körkérdésének eredményeit és a „*Seelsorger*“ megjegyzéseit; következtetéseik szinte szó szerint fedik a mi korábbi tanulságainkat.

A „*Témoignage*“ hét kérdést intézett olvasóihoz.

1. Időszerű-e még egyáltalán a prédikáció? — Egyetlen tagadó fe-

lelet sem érkezett; minden válasz azt mondta: a prédikáció ma is időszzerű, sőt szükséges, de csakis akkor és úgy, ha Jézus Krisztust hirdeti. Még ha a prédikáció nem éppen eszményi is, a jószándékú hívő mindig meríthet belőle lelki hasznot. — Igaz, vannak olyan hívek is, akiket a prédikáció egyáltalán nem érdekel: rendszeresen utána, felajánlások érkeznek meg a szentmisére. Miért? — erre a „*Témoignage*“ nem felel; a „*Seelsorger*“ úgy véli, egyrészt nem akarják, hogy külsőséges, formalisztikus kereszténységükben megzavarják őket; másrészt az igehirdetésből hiányzik a közönséget megnyerő erő. — Tegyük hozzá itt még valamit, olyasmit, amire annakidején a *Vigilia* körkérdésében már utaltunk. A hívő vasárnap elmegy a templomba, szentmisére. A szentmise alatt prédikációt is hallgat. De nem prédikációra megy, számára — természetesen — a szentmise az elsődlegesen fontos. Bizonyos feszélyzettséget, csalódást érez, ha az evangélium felolvasása után a pap fél vagy háromnegyed óráig beszél, nem is mindig „jól“ — s végeredményben a pap szöveklata annyi időt vesz igénybe (ha nem többet), mint az egész szentmise-áldozat. Nem látni-e néha-néha, sajnos, hogy a pap a hosszadalmas prédikáció után szinte sebbel-lobbal „összecsapja“ a misét, hogy Úrfelmutatástól áldozásig (ami alatt a misszálét használó, a misét a pappal együtt olvasó és imádkozó hívő voltaképpen a szentáldozásra előkészül, s a legméltóbban: az egyház szent imádságaival) a szentmise, hogy mondjuk „egy röpké pillanat“, s a pap oly sebesen mondja az imádságokat, hogy a hívő egyszerűen képtelen követni? A pap siet, mert „lejár az ideje“; de vajjon nem kellene az így „behozott“ időt inkább a saját szavain, a prédikáción „megspórolni“?

Kétségtelen: fél vagy háromnegyed óráig beszélni sokkal könnyebb, mint tíz percre, ilyen hosszan azonban csak súlyosabb, nagyobb kifejtést kívánó tárgyak esetében volna szabad beszélni. Ezért kellene előre alaposan megismerve a prédikáló papnak úgy „beütemeznie“ mondanivalóját, hogy az a megadott tíz-tizenöt percbe beleférjen; ha „kapásból“ nem tud beszélni, le kellene gondosan, szövszerint írnia beszédét, s begyakorolnia, lemérnie, hogy tíz perc hány kéziratlap. Az ilyen gondos (és egyébként mindig is megkívánt, de sajnos nem mindig végrehajtott) készület elejét vehetné annak a hívő számára is feszélyező élménynek, amilyen (sajnos) nem egyszer van része: hogy a szentbeszédet mondó pap nem tudja befejezni a prédikációt, nem találja elég „frappánsnak“ a befejezést és „rádupláz“, „rátripláz“ — a hívő már régen kimondaná helyette az „áment“, és ő még mindig a csattanót keresi.

Az Isten természetesen nem mindenkit áldott meg egyformán ügyes előadói és szóznoki tehetséggel. De a hívek nem is szóznoki tehetséget és szép szöveklatot várnak, hanem igehirdetést, Krisztus hirdetését. Akármilyen „tehetségtelen“ szóznok valaki, lehetetlen, hogy kellő előkészülettel — és ha ezt megfelelő lelki élet támogatja — ne tudjon olyan szentbeszédet mondani, amelyből minden híve — akármilyen művelt, akármilyen tanult legyen is — igazi lelki hasznot és épülést ne merítene. Ehhez azonban az kell, hogy a pap sosem arra törekedjék, hogy „jó szóznok“ legyen és megnyerje hívei tetszését, hanem mindig alázatosan „csak“ az ígét akarja hirdetni, úgy, ahogyan az Isten szólta adta.

2. *Milyenek legyenek a beszéd külső körülményei?* — A válaszok szerint a hívek (legalábbis Franciaországban) úgy látszik jobban szeretik, ha a pap az oltártól beszél, nem a szószékről; így a kapcsolat közvetlenebb, a helyzet nem olyan „merev“. Időtartamát illetőleg a beszéd

ne legyen rövidebb hét, és ne legyen hosszabb tizenöt percnél; negyed-órányi időt csak egészen kivételes esetekben haladjon meg.

Itt is tegyünk hozzá egy megjegyzést. Tapasztalatból tudhatjuk mindannyian: negyedórán túl figyelmünk ellankad, nem tudjuk követni a beszédet, már csak foszlányokat jegyzünk meg belőle. A papnak erre mindig tekintettel kellene lennie. Ne méretezze nagyobbra sosem a mondandóvalóját, mint amekkora a templomban összejött hívek átlagos befogadó képessége. Ez pedig egy szentmise keretében nem több negyedóránál. (Más egy konferencia-beszéd: ott a beszéd a lényeg; de egy szentmise közben mondott prédikációnál mégsem ideális, ha a beszéd úgy kimeríti a hívő szellemi készségét, hogy magára a szent cselekményre már nem marad elég frissessége).

3. *Igazodjék a prédikáció a hívekhez?* — Erre a legtöbben nem feleltek; akik válaszoltak, egyértelműen azt mondták: a pap ne „szépen“ beszéljen, hanem egyszerűen, könnyen érthető nyelven, és természetes modorban, nem pedig „szónoki“ pátozzsal. A természetellenes teatrális pózokat föltétlenül kerülje. Vannak „rámenős“ hitszónokok, akik azt hiszik, hogy a szent igazságokat holmi vulgáris modorban, afféle „haverkodó“ hangnemben kell „közel hozni a ma emberéhez“. Az ilyesmi nem templomba való s többnyire öntetszelgő modorosság. Mindenképpen kerülni kell.

4. *Mi legyen a szentbeszédnek témája?* — A hívek Isten szavát akarják hallani, nem az emberét: mondja a legtöbb válasz. Isten szavát, a maga erőteljes evangéliumi egyszerűségében. A pap — ez általános kívánság — ne hajánál fogva rángassa elő témáit, hanem a liturgia szellemében, a napi evangéliumból vagy leckéből, vagy a mise szövegéből kiindulva prédikáljon; arról beszéljen, amiről a szentmisében szó van.

Nem egyszer figyelhetem meg, hogy a szentbeszédet mondó pap valóban az evangéliumból indul ki: ez számára az ugródeszka, melyet a „bevezetés“ után csakhamar elhagy. A hívő ilyenkor is úgy érzi, valahogyan becsapják, nem azt kapja, amire várt, amire készült. Hiszen végeredményben nem azt várja, hogy a pap megmutassa, mily ügyesen tudja a saját témáját az evangélium aznapi perikópájához asszociálni, hanem azt várja, hogy a lecke, az evangélium, a miseszöveg gondolatait a pap kifejtse, belevigye az életünkbe, megtanítson arra, hogyan és mint vonatkozik ez ma és itt ránk; azt várja, hogy a pap megfogja a kezét és vezesse vasárnapról-vasárnapra azon az úton, amelyet így hívünk: egyházi év, és egyházi év liturgiája.

Nehézményezik a válaszolók, hogy keveset hallanak a felebaráti szeretetről, ami pedig a keresztény élet alapja, s ami oly életbevágóan „modern“ téma, hiszen emberi együttélés a felebaráti szeretet keresztény erénye nélkül lehetetlen, s a gazdálkodás, ipar, technika mai formái mellett a felebaráti érzés még az eddiginél is nagyobb szerephez jut. Nehézményezik, hogy aránylag keveset hallanak a szentségekről. Egy válaszó azt írja: Szent Pál leveleiben egy-egy hívő közösség egészéhez fordult, nem pedig kivételesen művelt keresztényekhez, mégis a legmélyebb hittitkokról szólt nekik: a megváltásról, kegyelemről, Krisztus titokzatos testéről. Egy munkás feleletében azt mondja: három éve egyetlen szentbeszédben egyetlen figyelmeztetést sem hallott a vállalkozók címére arról, hogy elemi keresztény kötelességük a méltányosság munkavállalók irányában. Egy professzor hiányolja, hogy nem igen beszélnek a mindennapi életben oly fontos erényekről, amilyen a lelki szegénység, az egyszerűség szeretete, az elszenvedett méltánytalanságok türelemmel

viselése, a vendégszeretet, a türelem, a nyájasság, a figyelmesség, a tapintat... Megannyi kérdés, megannyi kérdés, mely a hívő életébe vág, melyről nagyon szívesen hall. — Pedig ki ne hallotta már pasztoráló pap-ismerőseitől: „Ha ti világiak tudnátok, milyen nehéz prédikációs témát találni!“

A körkérdés egyik visszhangjában — a „*Croix*“ hasábjain — bukant föl egy nagyon megszívlelendő gondolat. Az ottani referens azt fűzi hozzá a „*Témoignage*“ olvasóinak kívánságához: a prédikációkban sokkal többnek kellene lennie az örömnök. Vajon hitünk központi motívuma és tárgya nem a Feltámadás-e? Vajon az apostolok igehirdetésének öröm-forrása nem a Feltámadás-e? És aki szentbeszédeinket hallgatja, templomaink „közönségét“ szemléli, nem kénytelen-e néhanapján elismételnie magában Nietzsche szavait: elhinném a hitüket, ha egy kicsit is látnék a képükön a feltámadás örömeiből! Hol és hányszor halljuk prédikáló papjaink ajkáról az alapvető, életet melegítő, életörömtől sugárzó keresztény Öröm vallomását? Az istengermekség, a megváltottság örömeit? Hányszor halljuk azt, hogy örülnünk kell, mert szerethetjük embertársainkat; hogy életünknek egyetlen derűnek kell lennie, mert Krisztus a szeretet küldetését bízta ránk? Hol halljuk azt százszor és százszor — mert százszor és ezerszer kellene hallanunk — hogy mosolyognunk és vigadnunk kell, hiszen mi vagyunk „a világ világossága“, azaz a világban világító szeretet hordozói? S vajon eleget halunk-e arról, mennyire hálásnak kell lennünk Istennek magáért a létezésért, mennyire mérhetetlen értéket kaptunk tőle létünk ajándékául? Hol halljuk, egyszerűen, teológiai képzettségünk gyarlóságaihoz alkalmazva, az egyszerű, mindennapi hívő nyelvére fordítva a keresztény teológia, a létezés nagyságát ünneplő klasszikus tomista realizmus tanítását? Hol a régi szentatyák valóban boldog jámborságának leckéjét? Pedig mily szomjas lélekkel várná a mai hívő papja ajkáról a „jó hír“ örömeinek öröme gvujtó, örömet hintő, öröme készítető szavait!

5. *Mit vár a hívő a prédikációtól?* — Lelki okulást és lelki táplálékot. Nem közéleti, nem politikai iránymutatást, nem „világnézetet“, hanem lelki okulást, lelki táplálékot! Azt akarja megtudni a prédikációból, arra akar hétről-hétre intelmet, buzdítást, ösztönzést kapni belőle, hogy a keresztény számára Isten állandóan élő valóság, aki felé örömmel nyúlunk ki — és hogy a vallás élet ebben az élő Istenben, ebből az élő Istenből, nem pedig tilalmak és parancsok katalógusa és afféle biztosítási ügynökség az örök életre.

6. *Mik a pap legfontosabb tulajdonságai?* — Legyen csordultig tele hittel és szeretettel, és vágyakozással arra, hogy az embereket Isten ismeretére és Krisztus szeretetére hozza. Lelki életének magas színvonalon kell állnia; legyen elsősorban egyszerű és alázatos. Maradjon meg a valásnál, óvakodjék mindenféle túlzástól; beszédében s minden ügyében legyen föltétlenül korrekt, és ne általánosságokban, hanem konkrétan beszéljen.

7. *Miben segítheti a hívő a prédikáló papot?* — Több levél ajánlja, hogy a pap, mielőtt elmondaná, „beszélje meg“ a prédikációt egyik-másik hívével. A „*Seelsorger*“ azt fűzi hozzá ehhez: pap és hívők ilyen „együttmunkálkodása“ a papra egyáltalán nem megalázó, és nagyon hasznos lehet. Erre vall Bécs egyik legjobb hitszónokának példája; ő előzőleg minden prédikációját három hívővel beszéli meg: egy tudóssal, egy munkással és egy hivatalnokkal. Kérdés azonban — teszi hozzá az osztrák pasztorációs folyóirat cikkírója — vajon minden egyházköztségben meg-

vannak-e ehhez a kellő előfeltételek? Véleményünk szerint a legfontosabb a pap valóban mély lelki élete, s az, hogy valóban benne éljen az egyházban, együtt éljen az egyházzal: életét a liturgia életébe kapcsolja. Annak a papnak, aki adventban valóban mély élménnyel készül Jézus megszületésére, akinek lelkében valóban élön szólnak a Krisztust váró és Krisztust hívó imádságok; az a pap, aki valóban, élményien végigjárja a nagybőjt s a nagyhét liturgiájának útját a husvéthajnal szinte kozmikus örömeig; aki valóban hallja a pünkösdi lélek suhogását: — az ilyen papnak nem lesz nehéz, a saját élményéből szólva, a saját élményét közvetítve híveit is részeseivé tenni az egyház élő életének, valóban élő tagjaivá galvanizálnia őket Krisztus titokzatos testének. (—)

KATOLIKUS GONDOK HOLLANDIÁBAN. A bredai egyházmegye szemináriumának docense, J. J. Dellepoort alaposan megvizsgálta a papi utánpótlás kérdését Hollandiában. Eredményeit most tette közzé disszertációjában. Adatai szerint a második világháború óta a szentelések száma huszonöt százalékkal esett. Ez a csökkenés azonban csak látszólagos: az arányszám azért mutat esést, mert a katolikusok száma erősen növekszik; a hivatások száma tehát voltaképpen nem fogyatkozott meg, csak nem tud lépést tartani a katolikusok számának növekedésével. Ehhez az kellene, hogy évente harminc pappal többet szenteljenek fel. Az elkövetkező huszötöt évben ugyanis a holland egyházmegyéknek átlagosan száznegyvenöt új papra volna szükségük, amennyiben fenn akarnák tartani a jelenlegi helyzetet, mely szerint minden ezer hívőre jut egy pap.

A világi papokéhoz viszonyítva a szerzetes papság száma rendkívül magas: háromszor több a szerzetes, mint a világi pap. Ezzel az arányszámmal Hollandia egyedül áll az egész világon; s ennek tudható be, hogy a holland papság oly nagy szerepet visz a hithirdetésben. 1920 és 1940 közt a papság száma állandóan nőtt, egyedül a szerzetes papságé 240 százalékkal! Az is kétségtelen tény viszont, hogy 1945. óta sokan hagyták el a szemináriumokat.

A szeminaristáknak csak hét százaléka származik gazdag és előkelő társadalmi rétegből. Negyvenöt és háromnegyed százalék úgynevezett középosztályi, huszonkettő paraszti, huszonöt munkás családból származik. Minthogy az ország lakosságának negyvenhét százaléka munkás, arányszámuk — mondja Dellepoort — meglehetősen alacsony. Az utóbbi néhány évben a hivatások száma csak a katolikus szórvány vidéken emelkedett. A hivatások hetven százaléka oly családból ered, melyben hatnál több gyermek van, tizenhét százaléka olyanból, amelyben tiznél több.

A papi utánpótlásban mutatkozó hiányok oka — félhivatalos holland megállapítás szerint — főként a papok bizonytalan anyagi helyzetében keresendő. Nagyrészt püspökeik anyagi támogatására szorúlnak. Hollandiában semmiféle egyházi adó nincsen, s az államtól a katolikus egyház jóformán semmi segítséget nem kap. A papok sokszor majdnem egyedül csak a templomi gyűjtésből s a hívek áldozatkészségéből tartják fenn magukat. Minthogy legjobban az úgynevezett módosabb középréteg támogatja őket — mondja az említett jelentés — a lelkipásztorokodó papság a gyakorlatban leginkább ehhez fordul, ezzel törődik, vele tart fenn személyes kapcsolatot, a magasabb osztályokkal alig van érintkezése, az egyházközség munkás-rétegének pedig többnyire kevesebb gondot és figyelmet szentel. (o. c.)

KELE a címe és egy gólya a „hóse“ Fekete István új könyvének, mellyel a Magvető könyvkiadó örvendeztette meg az olvasókat. Aki ismeri Fekete István novelláit, aki olvasta már egyik-másik regényét, például a „Csi“-t, ezt a kedves, a szó legjobb értelmében „szívhezszóló“ fecske-történetet, vagy aki most a Kele gólya regényének lapjait forgatja, annak a lelkében önkéntelenül fölszendülnek Petőfi sorai, ezek az annyiszor idézett s mégis olyan friss sorok: „Oh, természet, oh dicső természet! — Mely nyelv merne versenyezni véled? — Mily nagy vagy te! — Mentül inkább hallgatsz, — Annál többet, annál szebbet mondasz“... — Mert Fekete István mintha csak arra vállalkozott volna, hogy a természetnek ezt a néma nyelvét megoldja: hogy a természet titkos, néma beszédét emberi nyelvre lefordítsa. Művéből a természet határtalan szeretetét, mely ismerete és boldog dicsérete árad. S ez sosem a világtól megütálokzott s ezért a természethez menekült filozófus hangja; egyáltalán nem! Az író meglátott a világban valami, az emberek többsége számára ismeretlen, titokzatos szépséget, s ezt akarja mindannyiunknak megmutatni, egy gólya szemén át, egy gólya sorsában.

Az idő már őszi, a gólyák engedelmessékednek az örök Törvénynek, elindulnak vándorútjukra, arra a vidékre, ahol a mi telünk alatt is világít és melegít a „Nagy Fény“, ahol a piramisok sosem bújnak fehér takaró alá. De egy kiválik a rajból, nem tud a többivel menni: megsebeztek a szárnyát, s most fájdalomtól szédülve ereszkedik le egy falusi ház kerménye mellé. Ott gubbaszt lázasan, szenvedve napokig, szeme előtt sorra vonulnak el, és a mi szívünkbe is sorra lopják be magukat a falusi udvar életének alakjai és eseményei. Megismerkedünk a mindig hűséges kutyaival, Vahúrral, a gőgös lóval, Patákkal, a békés tehénnel, Mával, az aranyos, mindig okos csacsival, Miskával, Tás népével, a kacsákkal, meg az udvar többi lakójával — s megismerkedünk a szabad madarakkal is, melyek akkor jönnek elő, mikor „a nádas árnyékában, puha nagy kazlak mellett ott oson már a Sötétség kisebbik szolgálója, a Szürkület“. Jön Hu, a nagy bagoly és Csuvik, a kis réti; igyekeznek meggyógyítani Kelét, hiszen ők a mezők orvosai. Rajta azonban már csak az emberi bölcsesség segíthet. S amit az egyik ember vétett, azt most a másik helyrehozza: a ház gazdája, Berti és Ribizke (sok meleg humorral, szeretettel rajzolt emberek) kimossák elgennyvedő sebé s levágják evezőtollait, hogy neki ne váglasson a télnek, a fagyhalálnak, s ott náluk teleljen át. S Kele, akit az emberek Bábának neveznek el (mert gólya hozza a kisbabát!), lassan-lassan beleilleszkedik ennek a nagy családnak az életébe.

Mert valóban nagy család ez, embereknek és háziállatoknak ez a meghitt, gondos rend és rang szerint tagolt, egymást segítő, egvűtt munkálkodó közössége, melynek élén a két ember áll, Berti és Ribizke: ők irányítják a család életét, s ők élnek irányító hatalommal az állatok képzeletében. Szeretik állataikat, és állataik — mindegyik a maga képességei, értelme szerint — szeretik őket; hogyan is ne szeretnék, s hogyan is ne volnának közel az állatokhoz azok, akik, míg a gólya gennyes sebéit ápolgatják, „úgy érzik, a sok megkínzott madárért most jóvátésznek valamit. Szédült fészkek jutottak eszükbe, mely felett sikoltva jájongott az anyamadár. Irgalmas szamaritánus érzésük meleg volt, mint a parázs, tele lett a szívük tőle és reszketett a kezük“... S itt van Fekete István művészetének egyik bravúra: ahogyan megérezeti egy falusi udvar közösségének ezt a családi jellegét, és ahogyan megmutatja, hogy az értelmileg magasabbrendű ember éppen magasabbrendűsége miatt

felelős a reá bízott alacsonyabbrendű lényekért. Fekete István erről sosem tart a regényben oktató előadást; de az egész regény ezt tanúsítja és erre tanít. Itt van a titka erkölcsi értékének.

Természetes, hogy Kele vadmadár-szive is felenged. Eleinte bizalmatlan, később már egyre inkább szeretettel felel a feléje áradó szeretetre. De mindvégig megmarad benne a szabadság vágya és reménye. Közben megjön a tél; Kele és hűséges társa, Miska a meleg istállóba kényszerülnek. S itt — egyszeriben az általánost — a ház és udvar lakóinak téli életében megismerjük a falunak, meg a falusi állatoknak a telét.

Ilyenkor megszűnik a harc és a marakodás. A közös veszedelem, a hideg összehozza az állatokat; ellentéteik csak a vérpezsdítő tavasz jöttével lobbannak fel újra. Családi melegben élnek, még a sötétség madarát, a baglyot is megtűrik maguk közt.

De lassan kitavasodik. Még egy nagy esemény történik az istállóban: Múnak borja születik; aztán megroskad a hó, langyos szelek szállnak, itt a tavasz. Felpezsdül Kele kedélye is: érzi a szabadságot, érzi, hogy nőnek a tollai. „A gyógyulás is jó volt, de a tollak növekedése sokkal több volt ennél. Ez volt maga a messzeség és a szabadság”.

Kele segít Bertinek kertészkedni: megeszti a férgeket, melyeket annak ásója kivet; de már mind jobban és jobban társak után vágyó, szabadságra sóvárgó vadmadár lesz ismét. Szive még az emberekhez húzza, ösztöne már a tág, szabad magasba szólítja. Már nem fél, már nem félzeng, már nem védtelen; a kóbor kutyákat és a vadászó kányákat egyaránt az erősebb biztonságával kergeti el.

Jön a nyár; hazatérnek a fecskék. Megdöbbenve látják az árokparton álldogáló Kelét s a mellette hasaló Vahúrt; kétségbeesetten sikoltoznak a gólya felé és nem tudják megérteni, miért nem menekül, s miért nem bántja a kutya. Mert a természet ősi, sokszor kegyetlen törvényei felett úrrá lett az ember jósága; — s az író mesterien mutatja meg a természetnek ezeket a törvényeit, és a törvényeket szelídítő ember tevékenységét. A humanizmus, az emberiség erősebb: fölébe kerekedhetik a vadságnak! A természetben, az állatok közt, az ösztönök világában keményen dül a létharc; Fekete István ezt is nyíltan élénk tárja. De abban a szelídített világban, melyet a két szorgalmas, munkás ember, Berti és Ribizke kiharított magának, egy másfajta törvényszerűség lesz úrrá: az emberi értelem és jósága — az értelemé, amelyiknek az a hivatása, hogy emberivel rendezze a természetet, és a jóságé, amely a rendezett természetbe beleviszi azt, ami több nála: a szeretetet.

Kele végül engedelmeskedik az Örök Törvénynek; mikor ismét beköszönt az ős, társaival együtt útnak ered a meleg tájak felé. Mert az ő sorsa meg azt példázza, hogy a kényelemnél és a jólétnél van egy sokkal magasabb és fontosabb érték: a szabadság.

Fekete István egyszerű, kedves történetet mond el szép, színes zenéjű magyar nyelven, simogató meleg humanizmussal. Mondanivalójának a mélyén örök igazságok vannak; s ez teszi szép könyvét nemcsak kellemes, jó olvasmánnyá, hanem igazán maradandó élménnyé is. (R. L.)

SAZ ÉVE SZÜLETETT GIESSWEIN SÁNDOR. Az Esterházyak tatai uradalmának egykori gazdatiszti lakásán márvány emléktábla hirdeti, hogy 1856 február 4-én ott született Gießwein Sándor. Születése révén ugyan a régi világhoz tartozott, ám élénk sokoldalú érdeklődése,

nagy műveltsége, mindig kutató értelme, nemes szíve a kialakuló polgári világ lelkes hívévé tette, de ugyanakkor megláttatta vele a kapitalista világ sajnó sebéit, a szociális kérdést. Soha törést nem szenvedett hite a katolikus megújhódás lelkes apostolává avatta. Tehetőséget a tatari piarista és a győri bencés gimnázium bontakoztatta ki és a bécsi és pesti egyetem hittudományi kara csiszolta tovább. Egész életében valóban tanult, nemcsak könyvekből és gyakori utazásaiból, hanem az élet apró eseményeiből is. Sohasem elégedett meg a kötelességszerű munkával. Középiskolás korában az iskolai feladatok mellett nyelveket tanult, az egyetemen a hittudományok végzése mellett matematikával foglalkozott. Felszentelése után hivatali kötelességének pontos elvégzése mellett tudományos és társadalmi tevékenységet folytatott. Így vált a régi nagy humanisták méltó utódává és a huszadik század elején fellépő nagy humanisták, Ortega, Jaspers, Huxtinga és a többiek, ha nem is egyenrangú, de méltó magyar társává.

Pályája elején tudósnak indult. Apologetikai és nyelvészeti munkái nemcsak a hazai, hanem a külföldi közvélemény figyelmét is felkeltették. A századforduló után nálunk is egyre erősebben jelentkezett a kapitalizmus válsága és egyre súlyosabbá vált a szociális kérdés. Giesswein tudományos érdeklődése is mindinkább ez irányban fejlődött. Szervező képességét és szónoki erejét is egyre jobban a szociális kérdés megoldására fordította.

Tudományos működését a tudósok ma is nagyra értékelik. Emlékeztetőt a mi számunkra mégsem ez biztosítja elsősorban, hanem ami temetésére a kisemberek tízezres tömegét vonzotta. A nemzetek békés együttélésének volt, különösen élete utolsó szakaszában, lelkes és odaadó apostola. Küzdött a háború borzalmai ellen, mert a háborúban a tömegnyomor okozóját és a kultúra sírásóját látta. A századfordulón több társadalmi, nemzetközi mozgalom alakult, amely ki akarta küszöbölni a háborút. Ilyen volt a hágai nemzetközi bíróság, ilyenek a szociáldemokrata békekongresszusok. Az Egyház maga is aggódva nézte a feszültség fokozódását. XIII. Leó, X. Pius, XV. Benedek megkísérelték megállítani, illetve enyhíteni a pusztító vihart. Giesswein a nagy békepápák eszméit tette magáévá, de más polgári és szociáldemokrata mozgalmakkal is összefogott a nemes cél megvalósítása érdekében. Tisztán látta a feszültség gazdasági és társadalmi okait. Felismerte, hogy a gazdasági élet nemzetközivé válása idején az érintkezési formák megmaradtak a szűk nemzetközi határok között. Azt vallotta, hogy új nemzetközi érintkezési formákra van szükség, az erőszak helyét a jognak kell elfoglalnia, az erőszak és önkény helyére az igazságnak kell lépnie. Nincs olyan kérdés — hirdette — melyet méltányosság és igazság elve alapján ne lehetne elintézni. Bátran harcolt eszméiért és elveiért, s bölcselתי és történeti megalapozást is adott eszméinek. Utolsó, posztumusz művében is ezzel a kérdéssel foglalkozott. Kidolgozta a nemzetközi érintkezés teológiai alapját. Eleinte hitte, hogy az első világháború után alakult népszövetség új korszak eljövételének kezdete. Csalódott az intézményben, de nem ábrándult ki az eszméből. Hitte, hogy megrázkódtatásokon, súlyos kríziseken át a fejlődés a békés együttélés felé halad; az emberiség végülis rádöbben a háború borzalmaira, felismeri az emberi nem egységét és megtalálja a békés együttélés formáit. (J. Gy.)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Gelléri Andor Endre is „az évből kiesett tavasz” nemzedékének írója volt. Novellákat írt; alighanem ő volt nemzedékében „a novellista”. Tehetsége — legalábbis ahogyan tragikusan félbenmaradt életművéből gyaníthatjuk — nem a regényre termett. Egész látásmódja, egész írói érdeklődése, és a stílusa is jellegzetesen a novellistáé, (noha tudjuk, neki is afféle reménytelen szerelme volt a regény). Nem az az író, akit elsősorban a folyamat érdekel, mint az igazi regényírókat. Ő általában a folyamatot is összesűritti, egy-egy jelenetbe, pillanatra, esetleg hangulatba. Nincs benne semmi — hogy a szomszédból kérjünk kölcsön kifejezést — az epikusok „széles ecsetkezeléséből”; ha már a festészetnél tartunk, inkább azt mondhatnók: az impresszionisták technikájával dolgozik — noha nem „impresszionista”. Az epikus többnyire kibont; Gelléri éppen fordítva: összefog, sűrít, éppen csak jelez. Hat-nyolc lapos elbeszéléseket írt; ez volt az ő sajtós mérete; többnyire bizonytalanná vált, idegenül mozgott, ha ezen túltment. De ezen belül valóban mester volt. S az irodalomban, a művészetben bizony nem mindig az a nagy, ami súlyra, terjedelemre is az. Egy párlapos novella sokszor „nagyobb” egy vastag regénynél. Az írásműveket nem felültre mérjük, hanem mélységre. És Gelléri Andor Endre novellái olyanok, mint a tengerszemek: „kicsinyek”, de nagyon mélyek. Felszínük kristály ragvogása alatt, a mélyben a költészet és az igazság örök óceánjával közlekednek, abból táplálkoznak, „kicsiny” medrükben annak a vize tündöklük.

Most, hogy „Ház a telepen” címmel, Zelk Zoltán válogatásában, Ungvári Tamás bevezetésével megjelentek Gelléri Andor Endre elbeszélései, újra felidézzük rokonszenves arcát, sajátosan tiszta hangját. Kétségtelen, hogy a magyar irodalom néhány remekművét írta meg, egy kötetre való novella-remekművet, és ez nagyon nagy dolog. Aki látta és hallotta valaha őt; aki látta, hogyan cammog fel a dobosóra, hogyan néz szét kissé vaksin a hallgatóságon; aki hallotta, hogyan olvassa a kéziratát, valami félszeg poentirozással, egyszerre mosolyogva azon, amit elmond, meg önmagán, ahogyan az elbeszélését elmondja: — aki látta és hallotta valaha, nagyon találónak fogja érezni „felfedezőjének”, Mikes Lajosnak szavait: hogy „angvolszárnyai vannak”. Ez az író ráészmél valamire, amit csak később kezdtek pedzeni a modern olasz filmek (és egyes modern olasz írók): az egyszerű, nyomorúságos élet költészetére — anélkül, hogy „idealizálnák” vagy „idillizálnák” ezt az életet. Hogy kissé vaskosan fejezzük ki magunkat: Gelléri novelláiból sosem hiányzik a szociális feszültség; csakhogy ez a szociális feszültség a maga hevével sosem hervasztja el a költészet virágait. Gelléri Andor Endre sosem mondja (illetve *tróilag* sosem „mondja”: sosem ábrázolja) azt, hogy a kapitalista világ fönnálló rendje a helves és a jó, hogy a nyomorultaknak bele kell nyugodniuk a nyomorúságukba, hogy az embernek ember által való kizsákmányolását tűrni kell; — de mikor a maga írói módján és eszközeivel lázad a világ igazságtalan rendje ellen, egyben az elnyomottak, a szegények, a kizsákmányoltak, a kallódók és szenvedők életének ezer emberi szépségét, csillámló költészetét, valóban a szívből fakadó (mert szegényeknél ugyan mi egyébből fakadhatna!) és a világ szürke, egyszerű valóságából táplálkozó poézisét is meglátja és megmutatja. Pár évvel ezelőtt játszottak egy kitűnő olasz filmet Pesten, „A milánói csoda” volt a címe. Gelléri Andornak majdnem minden elbeszélése fölé oda lehetne írni alcímet: „Az óbudai csoda”. Ott élt, ott nyomorgott, küszködött, azt írta meg; Óbudán cammogott kissé félszeg

lépéseivel; a ruha úgy lógott rajta, mintha vasvillával hányták volna rá; de a vállán valami csillogott. Angyal szárnyai voltak.

Van ennek a válogatott novellás-kötetnek a végén két megrendítő önéletrajzi írás. Aki elolvassa őket, egyszeriben úgy érzi, Gelléri „titkának“ a közelébe került. „És mivel úgy vágytam a szeretetet, akkor szavaim, kérő szavaim nyomán engem szeretni kellett volna az egész világnak már!“ Valaki, aki olthatatlanul szomjazza a szeretetet a világtól, és kifogyhatatlanul pazarolja szeretetét a világra... Gelléri minden novellájában, a legzordabbakban is, az olyanokban is, mint a „Kikötő“ (ez a remekmű), ott érezni az író fegyelmезetten kurtára fogott mondatai mögött ezt a lüktető szeretetet, ezt a mély, tiszta emberi közösség-érzést, a testvériség melegét. Az író hangja sosem fűlik át kelletlenül dagályosra; sosem prédikál; de mi sem áll tőle távolabb, mint az úgynevezett „impasszibilitás“. Ellenkezőleg: inkább a részvét írója. De a részvétben szemérmes; a humor csillámló mezébe rejtli emberi megindultságát. Legtöbb elbeszélésében bujkál valami játékos-bohókás ironia (vagy önironia). Ez az óriás meghatottsága. Azé, akinek roppant széles a válla, kovács-kalapáczhoz szokott keze, kötélből vannak az izmai — s a szíve mint a vaj, csupa jóság és gyöngédség. Szemüveget visel, s minduntalan leveszi a szemüvegét és törölgeti, mintha bepárasodott volna. Közben, lopva, letörli a könnyét is.

Ilyen volt az életben; ilyen írónak is. Igaz ember, akinek „angyal szárnyai voltak“.

•

Tizenöt elbeszélést adott ki kötetében — „Triciklin“ a címe — Szántó Tibor. Az első 1944-ből való, a legfrissebbek 1954-ből. Tíz év termése fekszik hát előttünk; Szántó Tibor fegyelmезett író, aki megválogatja, mit ad ki a kezéből. Hitele, ereje van az írásnak. Tud prózát írni — és valljuk meg, nem valami sokan „tudnak“ — ismeri a szavak, mondatok értékét, tudja, mi az, amit ki kell mondani, és mi az, amit igazi írónak nem szabad kimondania, mert „rálicítál“ vele a valóságra s egyszeriben valahogy „művi“ lesz, éppen mert túlfentül „való“ akar lenni.

Két fiatal leszökik a Balaton mellé; összevesznek, a lány otthagynja a fiút; éjszaka van, a fiú rémülten keresni kezdi a lányt, a nevét kiabálja. „Gizi! Gizikém!“ Parányi „telitalálat“, ez a második „Gizikém“ — benne van a szorongás, az, hogy a fiú elvesztette a fölényét, benne egy helyzet egész valósága. A novella nem a legjobb a kötetben; a példát csak úgy „kapásból“ hozom elő, hozhatnék helyette mást is: Szántó Tibor novellái tele vannak ilyen „találatokkal“ — nem stilizál, mindig a valóságot akarja megragadni, s ez a legtöbbször sikerül is neki. Már is pompásan ért ahhoz, amihez egy jó novellistának nagyon-nagyon értenie kell: hogy kevés szóval sokat mondjon.

Egyik írásban (*Mulatságos*) egy züllött, részeges alakot állít elénk. A szerencsétlent végül, mikor ittasan kitántorog a kocsmából, elüti az autóbusz. Jönnek a rendőrök, elkezdik kivizsgálni a dolgot. „Egy rendőr belép az autóbuszba, ráül a motorházra és a vezető mellé lógatja a lábát. Kettőt vakkant a dudu, és máris gördül az autóbusz lefelé. Hirtelen felvöröslik a hátsó lámpája, csikorog a fék, surrog a megbénult gumikerék. Majd újból hangtalanul szalad a nehézkes alkotmány, és néhány méter után megismétlődik a próba. A fékek jók. „Másvitt a hiba“. Ezt az utolsó mondatot is csak az írhatta le, aki nemcsak a valóságot látja jól

és nemcsak meglátja a valóságban az írói anyagot, hanem az írás „mesterségét” is derekasan érti.

Izes, friss hang a Szántó Tiboré. Alakjait jól, erős vonásokkal rajzolja meg; igazi novellista tehetség, nem annyira a mese a fontos számára, mint inkább a jellem; szinte érzi az ember az író egészséges örömet, ahogy egyik-másik izig-vérig élő és mai alakját életre teremti a papíron: a mérges kubikost, Smircet, az elsötétítőt, a hitvány Dubait meg a többieket, és körülöttük életük hiteles atmoszféráját: egy üzletet, egy világvégi kisvárost, egy építkezést...

Egy firenzei sikátorról, a Corno utcáról, embereiről s azok életéről szól *Vasco Pratolini* regénye, a „Szegény szerelmesei krónikája” — hátérben a fasizmus uralomra jutásával és megszilárdulásával. Szép és jó regény (s ha az író valamicskével rövidebbre fogja, talán még jobb lett volna), az a „keresztmetszet”, amelyben, kicsiben, egy egész ország élete tükröződik.

De vajon valóban „kicsiben”-e? A Corno utca lakói számára, akik majdnem mind „kisemberek”, a kicsiny események is „nagyok”, s a maguk módján ők is egy nagy történetnek a hősei. Olykor valóban „hősök”, a szó legigazabb értelmében, mint Mariste, a kovács, vagy Ugo, az árús; a Corno utcában is a történelem nagy epusza pereg.

Ahogy *Pratolini* pergeti, érdekes és újszerű. Technikáján szemlátomást a film-technika hatása mutatkozik. Nem „leír”, hanem „bemutat”: előadásmódja vizuális; nem epikusan elbeszéli a dolgokat, hanem mintha egy filmfelvevőgép lenszéjét sétáltatná ablakról-ablakra, emeletről emeletre, alakról alakra, s alakjait is hol csoportos mozgalmasságban, hol kinagyítva, *premier plan*-ban mutatva meg; inkább fotografál, mint leírva fest; még az intérieur-képeket és tömegjeleneteket is úgy váltogatja, ahogyan a film szokta. Az író kölcsönkérte az operatőr és a rendező módszerét.

Ebből eleinte, míg „bele nem jövünk” a dologba, némi bizonytalanság származik. Mert egy regény mégsem film; a filmet látjuk, a regény képeit azonban fel kell idéznünk, ha „látni” akarjuk őket. Eleinte az a benyomása az olvasónak, hogy amit elébe adnak, egy kissé zavaros, sokáig nem is tudjuk, „ki kívül van”, ki hová tartozik; szavakkal végre is mégsem lehet olyan jól láttatni, mint képekkel! Végül azért mégis „befon” bennünket a Corno utca, urrá lesz rajtunk is az atmoszféra, magával ragad az utca életének sodra.

Ismétlem: jó regény, szép regény, mozgalmas regény, tele élő alakokkal, igaz emberséggel és hamisítatlan olasz népi zamattal. Túl ezen, „műfaji” szempontból: érdekes dokumentum a mai regény forrongó állapotáról — érdekes példája annak, hogyan hatol bele a regényírásba (és nem egyedül *Pratolininél*) egy másfajta művészet, a film technikája.

Nem egyszer találkoztunk már regényszerű, regényszerűen epikus filmekkel. Ime itt a fordítottja: a filmszerű, filmszerűen (vizuálisan) epikus regény. (Egyébként már meg is filmesítették.)

Ha van könyv, melynek ötletét, kivételét, kiállítását egyaránt teljes elismerés és dicséret illeti: *Lukácsy Sándor* és *Balassa László* közös munkája, a félezer lapos „Vörösmarty Mihály” című munka ilyen. Szébben kiadó már nem is igen ülhette volna meg nagy költőnk centennáriumbát.

A könyv, ahogyan Lukácsy Sándor szerényen mondja, „előtanulmány“ Vörösmarty életrajzához; az a célja, „hogy egybegyűjtve könnyen hozzáférhetővé tegye a költő életrajzának fontosabb forrásait, a kortársak tanúvallomását, régi újságok híreit, az egykorú folyóiratokban elszórt kritikákat“... Ezek „megelevenítik Vörösmarty emberi alakját, baráti közelséget teremtenek a költő vonzó, példásan tiszta, meleg egyéniségével“...

Céljukat a szerkesztők: Lukácsy Sándor, aki az anyagot összegyűjtötte és rendezte, meg Balassa László, aki a képanyagot állította össze — el is írték. S „emberi közelségbe hozni“ egy költőt, egy művészt, egy klasszikust — talán a legtöbb, amit esszéíró és irodalomtörténész tehet. Mert beszélni egy íróról alighanem könnyebb, mint egy íróat beszéltetni, a saját szavaival meg a kortársakéival jellemezni. Nem „kipreparálni“, mint valami ritka lepke, hanem életre kelteni, megmutatni élő emberiségében — bizonyára ez az igazi feladat. Megszerezni az olvasónak a közvetlen emberi találkozás benyomását!

Ezt teszi Lukácsy Sándor és Balassa László Vörösmarty-könyve. Nem törekedtek, természetesen, teljességre; csak nyitott kapukat döngötte, aki azzal állna elő, hogy ez vagy az „nincs benne“. Ami benne van, gondos munka, szorgos gyűjtés eredménye; Vörösmarty minden olvasója hálás lehet érte szerkesztőinek és kiadójának. (*)

A „KNYÁZ POTYEMKIN“ „ANGOL“ MATRÓZA. Az 1905—1906-os orosz forradalom félszázados évfordulója alkalmából érdemes lesz felleleveníteni egy évvel kapcsolatos magyar vonatkozású epizódot; annál is inkább, mert ez azt bizonyítja, hogy a magyarságnak nemcsak szellemi elltje — mint Ady Endre hírlapi cikkeiben, Kiss József közismert szép „Knyáz Potyemkin“-versében — rokonszenvezett az oroszországi forradalmárokkal, hanem ez a szimpátia alsóbb és szélesebb értelmiségi körökre is kiterjedt.

Kenedi A. István nevét aligha tartja számon irodalmunk története. Kereskedelmi tengerészkapitány volt a század elején, ki később egy „Húsz év a tengeren“ című könyvben feldolgozta tengerész korának élményeit. Ebben külön fejezetet szentel bizonyos Moroc nevű matróz emlékének, ki arról volt nevezetes, hogy megelőzően tagja volt a legendás híru Knyáz Potyemkin nevű cári hadihajó forradalmár, lázadó legénységének. A Knyáz Potyemkin sorsát ismerjük a történelemből. Legénysége 1905 júniusában fellázadt és az odesszai sztrájkoló munkások oldalára állott. Később azonban szén és élelem hiányában a forradalmi hajó kénytelen volt román vizekre távozni és Constanzában megadni magát a román hatóságoknak. A forradalmár legénység egy része Romániában telepedett le, a többiek idegen kereskedelmi hajókra szegődtek; akiket pedig a cári kormány kezébe tudott kaparintani, azokra halálos ítélet vagy legálább is súlyos kényszermunka várakozott.

Moroc matróz idővel az Atlantica Tengerhajózási Rt. Morawitz nevű gőzösére került kormányosnak, amely hajónak első tisztje a magyar Kenedi István volt. A „Kétméteres, szélesvállú, domború mellű, szépszáll fiú“ már jó ideje a hajón szolgált, midőn — éppen a Bosporuson horgonyozván — az a parancs érkezett, hogy Kherson orosz kikötőbe induljanak ömlesztett gabona berakodására. — Moroc erre Keneditől azonnali kihajóztatását kérte, hivatkozván arra, hogy hazájában öreg.

mint forradalmárra, a katonai rögtönítélő bíróság biztos halálos ítélete vár.

A kihajóztatásra azonban már nem volt idő, azonnal indulniuk kellett; de az emberséges magyar hajóstitzt megnyugtatta az orosz forradalmár matrózt: gondja lesz rá, hogy ne törtenjek semmi bántódása. És az orosz Morocot azonnal ki is nevezte — angol Morissonnál Kioktatta erre a hajó legényességét is, s azóta mindenki csak angolul társalgott „Mister Morisson”-nál.

Harmadnapra érkeztek a Bug és Dnyeper folyók torkolatához, ott álltak a parton az orosz hivatalos hatóságok hivatalai; s el lehet képzelni, hogy a forradalom utáni dermedt hangulatban milyen felfokozott hivatalos apparátussal folyt le egy idegen hajó felülvizsgálása. Másfél napig tartott a vizsgálat. A hajó személyzetéről Kenedinek kilenc jegyzéket kellett készítenie a szokásos kettő helyett. Az egészségügyi hivatal vizsgálata után következett a politikai és rendőri karhatalmak munkája. Ezek a személyzetet egyenként vizsgálták felül. Vezető tisztjük hat listát kért Keneditől, egy altisztnak egyet, tisztársának kettőt nyújtott át, a többi hármat pedig magánál tartotta.

Ezután következett a személyi ellenőrzés. A személyzet minden egyes tagját egyenként kellett bemutatni. Az ellenőrzés meglehetősen nehezkesen ment, mert a cirill betűkhöz szokott altiszt csak nehezen tudta kisillabizálni a latin írást. A kérdezetteket alaposan szemügyre vették, s mindenféle kérdéssel ostromolták. Mikor Moroc következett soron, Kenedi már előre olvasta a nevét: „William Frank Morisson!” és sietve hozzátette: „english”. „Morisson”, pedig „all right”-ekkel és „yes”-ekkel hagyott mindent jóvá. — „Es hol született?” — hangzott az altiszt részéről a következő kérdés. — Kenedi megint közbeavágott: „Piripócson”, s könnyebb érthetőség kedvéért listájának hátlapjára rá is írta amúgy angolosan: „Piriepoch” s az ellenőrzést vezető tiszt szemé elé tartotta. A tiszt komolyan bölíngatott, s fontoskodva feljegyezte az „angol” helységnevet.

S a forradalmár orosz matrózzal rokonszenvező, a cári hatóságot félrevezető magyar tengetész így végzi érdekes és jellemző elbeszélését: „Hála Istennek!... Moroc meg volt mentve!” (K.)

A MAGYAR GÖRÖGKELETIEK. Az orthodox keleti egyház, melynek tagjait általában görögkeletieknek neveztünk, többnyire a szertartás, illetve a szertartás nyelve szerint önálló kisebb-nagyobb csoportot alkot. Így beszélünk görög, orosz, szerb, román, stb. autókefál egyházzal, melynek többnyire a papságtól választott pátriárka áll az élén.

Más a helyzet olyan kisebb csoportoknál, mint a magyar nyelvű görögkeleti egyház, melynek egészen a legutóbbi időkig nem volt rendezve a helyzete. Bár a magyar görögkeletiek eredetüket Gyula vezér idejéig vezetik vissza, hierarchiájuk kimutathatóan nem nagyon volt. *Skylitész* és *Zonaras* bizánci történétírók jegyezték fel ugyanis, hogy Gyula vezér, aki állítólag a X. században Konstantinápolyban lett keresztény, egy *Hierotheosz* nevű szerzetest hozott magával hazánkba, akit a konstantinápolyi pátriárka missziós püspökévé szentelt volna a magyarok számára. Ennél többet azonban nem nagyon tudunk róla. Tény még az is, hogy a görögkatolikusainkhoz hasonlóan minden valószínűség szerint magyar nyelvű görögkeletiek is voltak, ha számuk csekély is volt ahhoz, hogy önálló főpásztorral egyházat alkossanak. Arról a két világháború

között is lehetett hallani, hogy mind a szerbeknél, mind a Felvidéken magyarnyelvű görögkeleti egyházközségek voltak, de magyar főpásztoruk nem volt. A negyvenes évek elején a Húvösvölgyben szeminárium nyílt görögkeleti magyar kispapok számára, ahol protestáns tanárok is adtak elő. Most végül a magyarnyelvű görögkeletiek helyzete annyiban rendeződött, hogy a moszkvai pátriárkátus egységes irányítást adott számukra, az egy évvel ezelőtt Moszkvában felszentelt Berki Feriz személyében protoierej-adminisztrátort kaptak, akinek jogai nagyjából a mi püspöki helynökeink jogaival egyenlő. A budapesti Petőfi-téri templom lett a templomuk, amely eddig a számban mindig kisebbedő görögnyelvű orthodox egyházé volt.

Görögkeleti magyar irodalom mindezeideig nem igen volt. Most azonban megjelent Berki Feriz adminisztrátor fordításában és szerkesztésében legfontosabb liturgikus könyvük magyarul, a görög szertartáshoz megfelelő misekönyv, mely három miseformulát tartalmaz: Aranyszájú Szent Jánosét, Nagy Szent Vazulét és Nagy Szent Gergely pápáét. Ez az új Liturgikon mind magyar nyelvben, mind összeállításának világosságában felülmúlja a magyar görögkatolikus kiadványokat. Görögkatolikusaink könyveinek mentességére szolgáljon azonban az, hogy mikor azok készültek, még nem volt olyan nagy a stilsztikai igény, mint napjainkban; nagy volt azonban a szükség, mely kívánta, hogy a tekintélyes számú magyar nyelvű katolikus plébánia minél előbb el legyen látva megfelelő liturgikus könyvekkel, köztudomású egyébként az is, hogy legutóbb éppen a hajdúdorogi egyházmegye területére a szentmise végzésében és a szentségek kiszolgáltatásában egységesen elrendelték több, eddig többé-kevésbé elsikkadt vagy igen egyénien végzett szertartásoknak egységesítését és az ősi, görögnyelvű liturgiához való fokozottabb visszatérését.

Folyóiratuk, a havonként megjelenő „Egyházi Krónika“, mely tartalmából ítélve egyaránt meg akar felelni papjaik és híveik igényeinek. Az ebben megjelenő hírekből arra lehet következtetni, hogy a magyar nyelvű egyházközségekben igyekeznek lendületesebb életet kezdeni. A szentbeszédet is szorgalmazzák.

Budapesten a *magyar* görögkeletiek egyháza mellett a bulgárok-nak, románoknak, szerbeknek és oroszoknak van templomuk, illetve kápolnájuk. (Kormos Ottó)

Felelős kiadó: Sik Sándor

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Cz. G. Budapest. — „Valahol azt olvastam, hogy a részvét fontos katolikus erény, melyet Isten és emberek felé egyformán gyakorolnunk kell. Hogyan lehetünk mi emberek részvéttel a végtelenül boldog Isten iránt? — A végtelenül jóságos Isten iránt legyünk részvéttel, akinek jóságát a bűn hálátlansággal fizeti. Isten boldogsága nem azért végtelen, mintha nem érezné a sérelmet, bántalmat, mely a bűn által éri, hanem azért, mert végtelenül jó és szerető. Az istenszerető lélekben e jóság és szeretet láttán lobban fel a részvét Isten iránt, mint ahogy egy végtelenül jó földi atyán, akivel szemben hálátlanok gyermekei, még akkor is sajnálkozunk, ha ő mosolyogva, szeretettel szól róluk. — Aztán részvéttel lehetünk Isten iránt a szenvedő Jézus, a kereszten függő Megváltó láttán. Semmi sem tud oly mélyen bevinni Isten szeretetébe, mint éppen ez: a részvét a szenvedő Jézus iránt, a compassio. Elvisz minket a hit titkainak teljesebb megértéséhez és növeli bennünk az összes többi erényeket. Ez a compassio fakasztotta ki Asszisi Szent Ferenc tagjain a szent sebeket és ez varázsolta elő szívéből a vallásosságunk azt a sajátos formáját, mely oly sok szép virágot termelt a keresztény középkorban. — Részvéttel lehetünk Isten iránt, ha együttérzünk szenvedő felebarátunkkal. Mind az ő gyermekei vagyunk és még akkor is, mikor azt hisszük, sujt, úgy szeret bennünket, mint egy földi atya a maga gyermekeit, végtelenre fokozza az atyai szeretetet. Ha igaz, hogy amit a legkisebbnek teszünk, Neki tesszük — már pedig igaz, mert Jézus mondta — akkor a részvét minden fellobbanása, melyet a legkisebbek iránt érzünk, végső fokon Istennek lobog. — Ajánljuk önnek, a nagybőjt alatt igyekezzék minél többször elmélkedve mondani a fájdalmas rózsafüzért és elmélkedve, Krisztus megváltó szenvedését szemlélve elvégezni a keresztúti ájtatosságot.

Egyházközségi képviselőtestületi tag. — Érvényesen hallgat-e szentmisét az, aki mise alatt persellyel vagy kosárral kezében járja a templomhajót és perselyez? — Természetes, hogy érvényesen. Feltett kérdésből úgy látjuk, hogy aggályos lelkiismeretű. Nyugodtan vegye kezébe a kosárkát, valahányszor mint egyházközségi tagra önre kerül a perselyezés sora. Ha olyan sokan vannak a templomban, hogy a mise fő részein is kénytelen a padokat járni, időnként tekintsen vissza az oltárra, szítsa fel magában a szándékot, hogy ha teljes figyelemmel nem is, de szívvel-lélekkel jelen kíván lenni a szent áldozatban, átváltozaskor és áldozaskor álljon meg és a szükséges időre függessze fel a tennivalóját, hogy teljesen odafigyelhesen, s higgye el, érvényes a misehallgatása.

D. S-né. — Miért éppen kilencben szabta meg az Úr Jézus az első pénteketek számát Alacoque Szent Margit előtt? — Az Úr nyilatkozatának idevonatkozó része csak a következőket mondja: „Szívemnek végtelen irgalmából megígérem neked, hogy mindenható szeretete a végső megigazulás kegyelmét megadja mindazoknak, akik kilenc egymás után következő hónap első péntekén megáldoznak. Nem hálnak meg halálos bűn állapotában, sem a nekik szükséges szentségek nélkül. Isteni Szívem biztos menedékük lesz haláluk óráján.“ — A Jézus Szive-tisztelet írói általában tisztelettel elutasítják a kérdés feszegetését. Az az általános vélemény, hogy az Úr egyszerűen a gyakori szentáldozást akarta ezzel sürgetni. Az olyan megállapítás, hogy a kilences számban valami értelem rejlenék, esetleg utalás arra, hogy amint a testnek is kilenc hónapra van szüksége, hogy megszülethessék, a léleknek is kilenc hónap kell az újjászületéshez, lehet költői elgondolás, de inkább érdekes, mint helytálló. Az isteni

kegyelem egyetlen perc alatt újjászülheti a lelket és más esetben kilenc esztendőn, sőt egy egész életen át alakítja, nyesegeti, amíg a mennyországnak megfelelően kifurmálja. Elégedjünk meg az aszketikus frók többségének véleményével.

Credo, quia absurdum. Hiszem, mivel képtelenség. — Ez a szállóige ebben a fogalmazásban és jelentésben nem Tertullianustól való. Találunk azonban Tertullianus *De carne Christi* című munkájának 5. fejezetében egy jóval hosszabb mondatot, amely a szövegösszefüggésből kiragadva látszólag ugyanazt jelenti, mint a *Credo Quia absurdum*, a szövegösszefüggésben azonban mást jelent. Nevezetesen nem ezt: „Hiszem, mert képtelenség“, hanem ezt: „Hiszem, mert bár a gnosztikusok szemében képtelenség, az én szememben nagyon is ésszerű.“ Tertullianusnak említett mondata alapján nem-katolikus nyugati körökben fogalmazták meg a fenti szállóigét és adták szájába Tertullianusnak, meg általában a katolikusoknak, mintha ez volna a jellegük a hitigazságok hihetőségének dolgában. Ezzel szemben az a való helyzet, hogy sem Tertullianus, sem általában a katolikusok sohasem azért hittek el egy hitigazságot, mert az képtelenség. Tertullianus nem ellensége a józan emberi észnek. Épp megfordítva: sürgeti, hogy értelmünkkel ragadjuk meg a hitigazságokat. A korabeli filozófiáknak is csak annyiban ellensége, amennyiben azok gnosztikus eretnekségeket szültek. Ami pedig általában a katolikusokat illeti, ők elsősorban (dogmatikai síkon) azért hisznek el egy dogmát, mert az Egyházuk, Krisztusuk, Istenük terjeszti eléjük elhívés végett. A nem-katolikus ember azért tart egy dogmát képtelenségnek, mert nem tudja átvilágítani értelmével. Hibázik azonban, amikor a dogmák észbe-nem-férő voltából képtelenségükre következtet, mert ugyanebből következtethetne emberfeletti eredetükre is. Érzékhiány vagy képtelenség miatt sokan nem értik a felsőbb matematika tételeit sem. Megmosolyogjuk azonban őket, ha ebből a nem-értésből a nevezett tételek képtelenségére következtetnek, ahelyett, hogy a megértéshez a magukénál rangosabb vagy képzetesebb elme szükségére következtetnének.

Tertullianus ama gnosztikusok ellen hadakozik, akik szégyelnivalónak, nem-illőnek, lehetetlennek tartják, hogy Isten Fia emberi testben született, meghalt, eltemettetett és föltámadt. Szerintük u. i. az anyag s az angyalokból álló emberi test rossz, mert ördögi eredetű: Isten Fia tehát nem öltötte magára. Ők — mint Tertullianus mondja — szégyenlik a valóságos emberré lett Isten Fiát. Tertullianus az ő kiagyalt Krisztusukkal szemben a szenthagyomány Krisztusában hisz. Ő Isten teremtményének tartja az anyagot meg az emberi testet; tehát olyannak, amelyet Isten Fia magára öltöthetett. Tertullianus nem szégyeli a valódi-ember Isten Fiát. Ő azt szégyelné, ha Isten Fia csak látszat-emberséget vett volna fel, mint a gnosztikusok gondolják, és így látszólagos születése, halála, stb. által csak hazudta volna, hogy megváltott bennünket. Ami a gnosztikusok előtt szégyenletes, nem-illő, lehetetlen, mindaz Tertullianus szerint nem-szégyenletes, nagyon is illő és lehetséges, hiszen föltétele az igazi megváltásnak. Tertullianus tehát nem azért hiszi Krisztus valóságos emberségét, mert az képtelenség, hanem azért, mert bár a gnosztikusok szemében képtelenség, az ő szemében nagyon is ésszerű: a szenthagyománnyal megegyező, a teljes (Isten-ember) Krisztusra irányuló, az igazi megváltás követelményeihez igazodó.